

äro säkra. De båda sista runorna 62—63 **am** äro ristade utanför slingan; ristaren har tydligen velat vinna symmetri med den v. yttre slingan, så att inskriften skulle börja och sluta vid samma linje. Efter 63 **m** ett kort lodrätt streck, som sannolikt är hugget.

Hadorph o. Helgonius: 1—2 **ul**, 18 **n**. — Dybeck: 1—2 **ul** saknas; 18 **n**. — Brate: 18 **n**. — v. Friesen: 18—19 - -, 42 - (utan bst). Intet sk före och efter 55 **i**.

Efter 38 **p** kan en runa **u** vara uteglömd av ristaren; **bruþr** kan stå för *broður*. Emellertid förekomma i inskrifterna flera fall av enstavig form i ack. sg.: **bruþr** L 208 Söderby, Danmarks sn, Sö 60, 142, **broþr** L 139 Gista, Bälunge sn; **fapþr** U 43, Sö 240, 256, 298, 301, Sm 39; **tutr** Sö 331. Sådana finnas även i danska inskrifter, se *Danmarks Runeindskrifter*, Text, sp. 638 f., 755, 1047. Jfr E. Brate, *Runverser*, s. 115 n. 8; A. Noreen, *Altschwedische Grammatik*, § 438:4; R. Kinander i *Smålands runinskrifter*, s. 126; J. Brøndum-Nielsen, *Gammeldansk Grammatik* 3, s. 174, 175 f. Det är möjligt, att 35—39 **bruþr** återger en uttalsform *broðr*, d. v. s. dat.-formen brukad för ack.

En anmärkningsvärd form är också 29—39 **fapurs** × **bruþr**, med genitiv-*s* i förleden. Den har motstycken i (ack.) **fapurs** × **fapur** Sö 195, U 350 och (ack.) **fapurs** : **broþur** Sö 204. Jfr A. Noreen a. a., § 438:2.

Formen **buku** är pret. pl. av verbet *boa* 'bo'; den förekommer även U 114. Sg. **buki**, **byki** är rikligt belagt. Jfr A. Noreen a. a., § 545.

Ortnamnet i **baristam** åsyftar gården Bårresta, belägen strax V om Orkesta kyrka. Den är nämnd som hemort för Ulv även i inskriften U 161. Om namnet *Bårresta* se O. von Friesen i *Namn och Bygd* 18 (1930), s. 88 f.

Ulv i Bårresta är omtalad även i den ena av Risbyle-inskrifterna, U 161. Såsom von Friesen har framhållit, är han utan tvivel densamme Ulv, över vilken de båda Yttergårdestenarna U 343 och 344 ha blivit resta av hans två söner. Om Ulvs farbroder Onäm se U 328, om namnet *Onæmr* även U 112.

Inskriften är avfattad i enkla ordalag. Allitterationen i den senare satsen kan givetvis vara tillfällig, men den har säkerligen icke undgått ristaren och hans uppdragsgivare. Dybeck har ansett, och efter honom Brate och Bugge, att inskriftens senare del är avfattad i metrisk form:

Þeir byggu baðir i Baristam.

von Friesen för U 336 till gruppen »ornamenterade runstenar», den ålderdomligaste gruppen av de i Uppland med danska runor ristade. Enligt Brate är U 336, liksom flertalet ornamenterade stenar, ett verk av ristaren Gunnar.

337. Granby, Orkesta sn.

Pl. 23, 24.

Litteratur: B 1, L 507, D 2:150. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F 1 5:1 n:r 50, Monumenta 3, bl. 407, Vita Theoderici (1699), s. 380 f.; O. Celsius, SR 1, s. 166; R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), s. 39; E. Brate, Sverges runinskrifter (1922), s. 117, Svenska runristare (1925), s. 73, Anteckningar (ATA).

Äldre avbildningar: Peringskiöld, teckning (F 1 5:1), träsnitt (i Monumenta 3 och B 1); Dybeck a. a.; E. Brate foto 1904 (ATA).

Ristningen finnes på en häll i hagen N om Granby, ung. 150 m. NNÖ om Granby mangårdsbyggnad och 100 m. N om landsvägen. Den ristade ytan är vänd uppåt men sluttar mot V och S. — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Lindholm»: »N om Granby nära byn i hagmarken.»

I *Ransakningarna* finnes följande anteckning, å en särskild lapp, inklistrad i Abr. Wingses »Inquisition och Förteckningh på Monumenterna och Antiquiteterna» i Säminghundra härad: »Strax ofvan för Granby i Orkesta sochn på ett jordfast berg en Runsteen inhuggen, vedt 6 al^r högd, och mycket skrifwet. Ättebacken strax uthmedh. — Neden före på gårdet en stoor Runsteen kull liggiande. — En dito strax derhoos synes under hafwa skrift. Fougden Per Larson i Runnsta strax derhoos wet godh beskedh. — Ex annotatione Hyltenii 1684 den ... Majj.» — Peringskiöld: »Bärga häll i Orkestad Sochen»; »apud prædium Bärga parochiæ Upplandensis Orkestad». Någon gård Berga finns icke i Orkesta. Det måste vara ett misstag av Peringskiöld, beroende på felaktig anteckning. Runristningen kallas emellertid både i *Bautil* och hos Liljegren för »Berga runhäll». — Dybeck: »En af våra präktigaste runristningar i en mycket sluttande bergshäll uti Granby beteshage invid och norr om byn.»

I närheten av den runristade hällen finnes grundvalen efter en stor, avlång byggnad och flera stensättningar. Någon arkeologisk undersökning av dessa fornminnen har icke blivit utförd. Det är tydligen de som åsyftas i *Ransakningarna* med »ättebacken». Dybeck antecknar (i sin reseberättelse 1868): »I hagen invid och norr om byn (der runhällen B 1 är) finnes på höjden af bergåsen en stor, aflång stensättning, hvars bestämmelse förtjente att utletas genom gräfningars anställande.»

Grå, grovkornig granit. Ristningens största längd (korset inräknat) 4,13 m., bredd 2,58 m. Ytan är mycket bucklig. På h. sidan en grund avflagring och flera mindre. Ristningslinjerna äro tämligen djupa. Korset upptill är något grundare, särskilt t. h.

Inskrift:

	+	hemik	+	uk	+	sialfi	+	uk	+	iohan	+	þeir	+	lata	hakua	+	eftir	+	faþur	sin	+	finuip	+	uk	+	uarkas	×	uk	×											
		5		10		15		20		25		30		35		40		45		50		55		60																
rah	f	riþ	+	uk	+	mopur	+	sina	+	uk	+	at	+	ikikerþi	+	uk	+	at	+	kalf	+	uk	+	kiarþar	+	u	-	-	-	-	at	+	han	+	ati	+	ein	×	alt	
65	70	75	80	85	90	95	100	105	110	115	120	125																												
fyrst	×	þat	×	uaru	×	freatr	þeia	+	kop	:	hialþi	+	ant	þaira	+	uiseti	+	risti	×	runa	þisa																			
130	135	140	145	150	155	160	165	170	175	180	185																													

Hæming[r] ok *Sialfi* ok *Iohan þeir lata haggva æftir faður sinn Finnvið, ok Vargas*(?) ok *Ragnfrið*[r], ok *modur sina*, ok *at Ingigerði* ok *at Kalf* ok *Gærðar o*[k] . . . *Hann atti æinn alt fyrst. Þat varu frændr þei*[r]a. *Guð hialpi and þeina. Viseti risti runa*[r] þessa[r].

»Hæming och Sjalve och Johan de låta hugga efter sin fader Finnvid, och Vargas och Ragnfrid, och [efter] sin moder, och efter Ingegärd och efter Kalv och Gärdar och . . . Han ägde ensam allt först. Det var deras fränder. Gud hjälpe deras ande. Visäte ristade dessa runor.»

Till läsningen: I många fall nå runornas stavar upptill eller nedtill ej fram till ramlinjen. Flera runor stå sålunda fritt inom slingan. Detta är fallet med 1 **h**, 9—10 **ia**, 13 **i**, 100—118 **f**+**uk**+**kiarþar**+**u** - . . . - **at**+**han a**, 123 **n**. 2 **e** är tydligt stunget. Likaså 22, 34, 89, 121, 141, 147, 170 **e**, 128 **y**. Däremot äro icke stungna 5, 31, 57, 86, 88, 103, 150 **k**. De stungna **e**-runorna ha en rund prick mitt på staven. Runan 163 har ett kort streck snett över staven, något kortare än vanligen i **a**-runorna (t. ex. 159 och 166 **a**), men tydligt skilt från **e**. Den bör följaktligen uppfattas som en **a**-runa. Intet sk efter 28 **a**, 42 **r**, 71 **k**, 76 **r**, 117 **n**, 126 **t**, 145 **r**, 161 **t**, 181 **a**, 185 **a**. Runorna 40—45 **þur sin** stå på en hård, kristallisk del av ytan. 58 **a** har bst endast t. v. 54—59 **uarkas** är fullt säkert. Av runan 111 finns endast en hst. Därefter en avflagring på 33 cm., med plats för 5 runor. Av runan 112 finns endast en bst, grund och något osäker; möjligen har runan varit **l** eller **u**. Av 115 **h** är nedre delen förstörd. 146—149 **þeia** är tämligen tydligt och säkert. Troligen har ett **r** (eller **ᚱ**) blivit överhoppat av ristaren. 151 **o** har bst endast t. h.

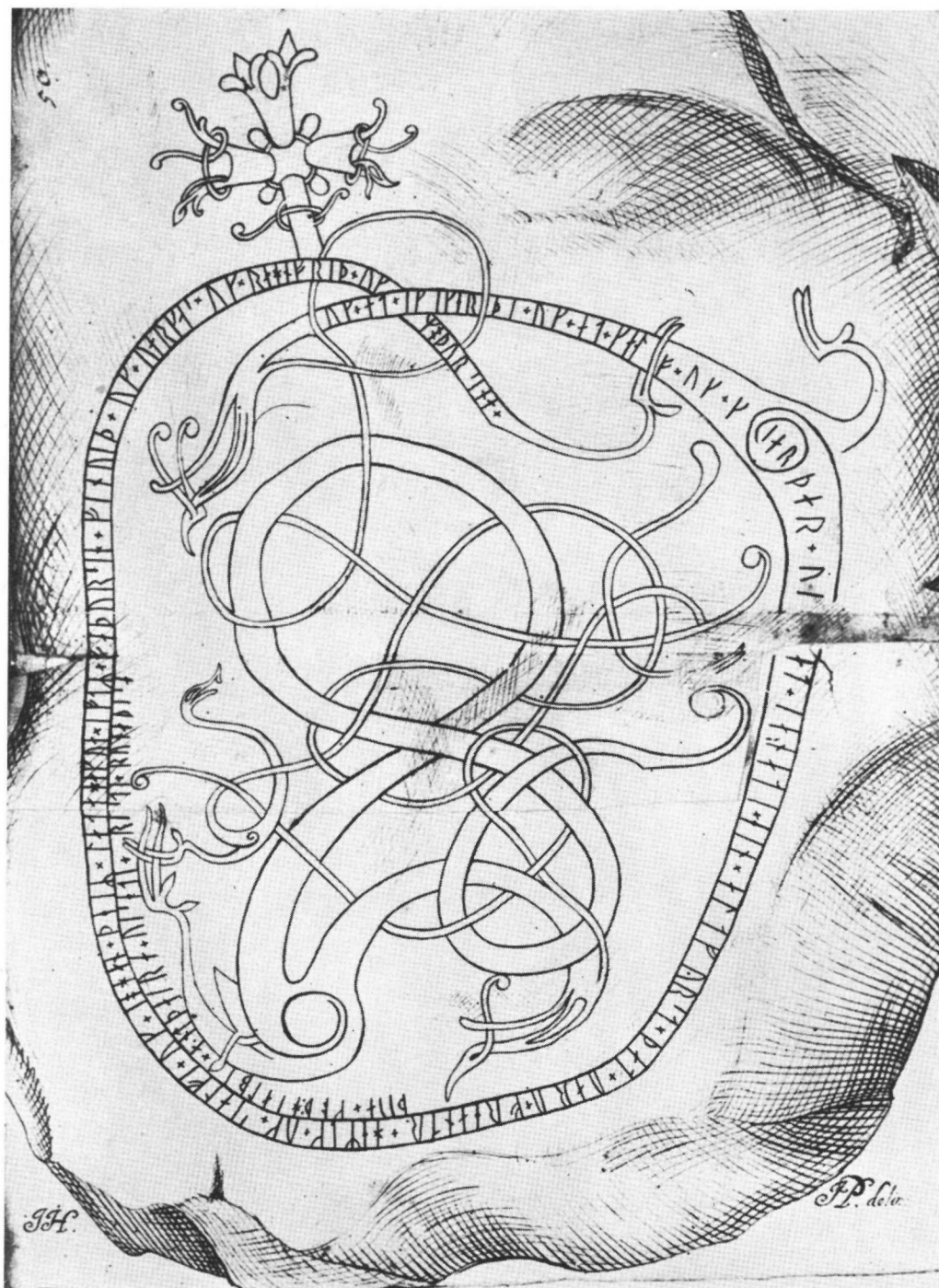

Fig. 50. U 337. Granby, Orkesta sn. Efter teckning av Peringskiöld.

Ristningen har den svensk-norska runradens **s**- och **t**-runor. I inskriftens **f**-runor går nedre bst icke upp till ramlinjen (utom i 127 **f**). **a**-, **n**-, **h**- och **o**-runorna ha tämligen korta bst. En gång (58 **a**) har **a**-runan bst endast t. v. **o**-runan har två gånger formen þ , en gång formen þ med bst endast t. h.

Peringskiöld: 2, 22 **e**, 34 **i**, 89 **e**, 115 **i**, 121 **e**, 128 **y**, 141 **e**, 146—149 **þia**. Stapeln i r. 148 är böjd åt v. (betydligt mera på träsnittet än på teckningen), och ordet kan möjligen läsas **þua**. Så har det återgivits av Peringskiöld själv och av Liljegren. 163 **a**, 170 **e**. — Dybeck: 34 **i**, 115 **i**, 146—149 **þra**, 163 **a**, 170 **i**. — Brate: 34 **e**, 115 **h**, 146—149 **þeia**, 163 **e**, 170 **i**.

Själva minnesinskriften är delvis rätt oklar. Det beror bl. a. på att 52—69 **uk+uarkas** × **uk** × **rahnfríp** sannolikt är ett inskott, ett tillägg till subjektet i satsen. 46—51 **finuip** är namnet på fadern; 34—51 **efta+fapur sin+finuip** är en vanlig ordföljd hos Visäte. Anledningen till att namnen på dem, som låtit utföra ristningen, på detta sätt blivit uppdelade i två grupper är svår att förstå. Möjligen ha de båda efteråt nämnda, Vargas och Ragnfrid, haft en annan fader än Finnvid. Meningen skulle alltså vara: Häming och Själve och Johan ha låtit hugga stenen efter sin fader Finnvid och — jämte Vargas och Ragnfrid — efter sin moder och vidare efter Ingegärd och Kalv och Gärdar och . . . Efter Gärdar har följt ytterligare ett namn, slutande på *-at*, möjligen *Sig(h)vat*. »Det var deras fränder.»

»Han ägde ensam allt först.» Förmodligen har gården blivit delad mellan sönerna, men från början hade fadern ensam ägt alltsammans. Det var hans odal och ättejord,

Om namnet *Finnvidr* se Sö 190, Sm 4, U 115, 130. Granby-hällens Finnvid är säkerligen icke identisk med Finnvid i Älgesta, Husby-Erlinghundra sn, omtalad i U 130 och L 543. — Om namnet *Hæmingr* se U 101, om *Ragnfrid(r)* U 115, om *Gærðarr* Sö 197 och U 72. *Sialfi* är ett sällsynt mansnamn, belagt även i U 372 och L 616 Vällingsjö, Malsta sn. Också från medeltiden finnas enstaka belägg (Lundgren-Brate). Från Norge och Island är det icke känt. Namnet är givetvis bestämd form av *sialfr* 'själv', sålunda 'han själv, bonden själv', ursprungligen ett tillnamn, som har övergått till att brukas såsom verkligt personnamn. — Ännu mera ovanligt är namnet 54—59 **uarkas**. Det är endast känt från tvenne uppländska inskrifter från samma trakt. Den andra är U 357 vid Skepptuna kyrka; där är det tecknat **uarhas**. Av denna inskrift framgår också tydligt, att det är ett mansnamn. Hur det skall tolkas, är ovisst. Enligt Brate har det ursprungligen varit ett Odensnamn: *Varg-ass* »varg-guden». Huruvida **uarkas**, **uarhas** har något samband med det likaledes otolkade namnet **uarasi** Sö 210, **uar:asi** L 686 Vallby kyrka, kan icke avgöras.

Av namnet *Kalfr* finnas endast några få belägg: U 338, 341, 342, L 61 Skoklosters kyrka, L 76 Focksta, Hagby sn, L 187 Kungsgården, G. Uppsala sn, L 188 Samnan, G. Uppsala sn, möjligen också D 1:80 Hemsta, Boglösa sn. Det är också, om än sparsamt, belagt i ortnamn och ett par medeltida urkunder (Lundgren-Brate). Det förekommer även i Norge och är ganska vanligt på Island.

Märkligt är, att bland de många nordiska namnen i denna inskrift möta ett inlänat, kristet namn, Johan. Om detta se ovan U 216.

Inskriftens första namn, 1—5 **hemik**, saknar nom.-ändelse. Sådant förekommer emellertid även annars i inskrifter av ristaren Visäte.

Ristningen på Granby-hällen är i flera avseenden en av Upplands märkligaste. Den är först och främst den största, vad själva den ristade ytans storlek beträffar. Den täcker över 10 kvadratmeter. Inskriften är också en av de längsta, med inemot 200 runor. Ornamentiken är i vissa avseenden mycket intressant, med en långt driven stilkarakter. I huvudsak består den av två ormkroppar med samma utsmyckning av huvud, lång nacktofs, fot och stjärt. Den ena är lagd i en oval krets kring ristningsytan och innehåller inskriften. Den andra fyller med sina vindlingar utrymmet inom runslingans ram. Korset, som kröner ristningen, är på ett ovanligt sätt smyckat med bladornament och draxlingor.

Mästaren Visäte har själv signerat ristningen. Den bär också många drag, som äro utmärkande för honom: formen av runorna **s**, **f**, **t**, teckningen av diftongen **ei**, osäkerheten i bru-

ket av **ᚱ** och **ᚱ** (**þeir, eftr** — **uaru, þaira, þeia, runa þisa**), formen **kop** Gud med **o**-runa, presens av verbet i satsen **þeir+lata hakua**, ordföljden **eftr+fapur sin+finuip**, med namnet ställt efter släktskapsordet.

Peringskiöld är den förste som har tolkat inskriften. Han översätter den till latin på följande sätt: »Hemingus et Sialfo et Joghann illi curarunt incidere (rupem) in memoriam patris sui Finvidi, ut et Vargas et Raghfrida, illorumque mater, in memoriam Ingigerdis, Calfi, atque Giardari, ut et Janati Principis vetusti; hi erant consanguinei ambo; Dii adjuvent spiritum illorum. Viseto sculpsit literas has.» 110—131 **u** - . . . - **at** + **han ati** + **ein** × **alt fyrst** uppfattar han sålunda som **uk at+ianati** + **ein** × **altfyrst**, »och efter Janati, en 'altfyrst' (en Äldfyrste, en gammal Förste)». Det är förvånande, att Peringskiöld, som själv har tecknat och läst inskriften, icke har klart för sig, att flera runor måste ha funnits mellan 110 **u** och 113—114 **at**. — Göransson (*Bautil*) vidhåller Peringskiölds tolkning: »ok åt Janatte, en Äldfyrste». — En betydlig förbättring innebär Liljegrens uppställning av detta parti av inskriften: . . . **uk** . . . **at**. Han **ati** × **ein** × **alt** Furs . . . — Dybecks felaktiga läsningar 115 **i** och 146—149 **þua** utgjorde fortfarande hinder för en riktig tolkning. — Brate är den förste som har framlagt en fullt riktig översättning: »... Han ägde ensam alltsammans först. Det var deras fränder...»

338. Granby, Orkesta sn.

Pl. 25.

Litteratur: B 13, L 499, D 2: 148. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 113; R. Dybeck, *Reseberättelse* 1868 (ATA); G. Stephens, *ONRM* 2, s. 703; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 22, *Anteckningar* (ATA); O. von Friesen i *Namn och Bygd* 18 (1930), s. 94; *Handlingar i ATA* 1924, 1926.

Äldre avbildningar: P. Helgonius o. J. Hadorph, träsnitt (i *Monumenta* 3 och B 13); Dybeck a. a.; Brate foto 1904 (ATA).

Runstenen står 6 m. V om Granby kvarn (ångsåg), vid västra sidan av den väg, som förbi Granby leder till landsvägen Markim—Orkesta. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Lindholm»: »NV om Granby vid vägen, en [runsten] i stycken.»

Runstenen omtalas tidigast i *Ransakningarna* (se ovan U 337); den låg då på gärdet nedanför Granby. På baksidan av träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* står: »Granby Tää i Markim». B 13: »Granby», L 499: »Granby tä». I Peringskiölds *Monumenta*, i *Bautil* och i Liljegrens *Runurkunder* är stenen upptagen under Markims socken. Dybeck fann den på samma plats, »liggande i Granby gärde, nära vägen mellan detta och Markim»; den var »för omkring 25 år sedan» sprängd i tre delar. Den lagades och restes år 1904 på dikesrenen vid västra vägkanten. Det ena toppstycket, med korset och några runor, var förkommet; det andra fästes vid runstens nedre del. En ny restaurering företogs år 1926.

Gråblå granit. Stenen är ristad på två sidor. Framsidan (A) är toppformig, den avsmalnar uppåt och slutar i en spets. H. sidan (B) är jämbred. Höjd 1,72 m., bredd: A 0,42 m. (på mitten), B 0,47 m. A-sidan har en tämligen slät, ehuru knottrig

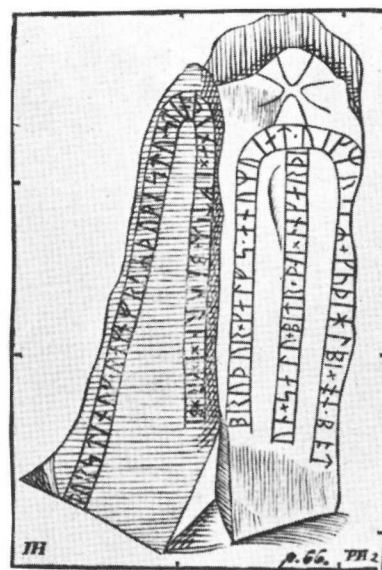

Fig. 51. U 338. Granby, Orkesta sn.
Efter B 13.

yta. B-sidan är mera ojämn; ristningen är också här mera vittrad och otydlig. Ristningslinjerna äro fina och smala, grunt huggna.

Inskriften börjar på sidan A och fortsätter på sidan B, där större delen står. Upptill saknas ett stycke, med några runor och ett kors.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 13):

A: **purstin** × **uk** × **ragnfrir** × **þu** **ristu** × **stin** × **þina** × **iftir** × **þiur**[n] × **i** **krnbu**

B: × **brupur** × **kalfs** × **anum** × **ua[at · uikmu - - r × ku]þ** **ihlbi** × [o]ns × **ot** × **uk** × **salu** × **bitr** × **þan** × **on**

karþ[i] - il
105 110

Þorstæinn ok Ragnfridr þau reistu stein þenna æftir Biorn i Gr[a]nby, broður Kalfs. Hanum va at Vigmun]dr. Guð hialpi hans and ok salu þætr þan hann gærði [t]il.

»Torsten och Ragnfrid de reste denna sten efter Björn i Granby, Kalvs broder. Honom dräpte Vigmund. Gud hjälpe hans ande och själ bättre än han förtjänade.»

Till läsningen: A: Intet sk framför 1 **þ** och efter 48 **u**. Icke stungna äro 6, 27, 33 **i**, 44 **k**, 48 **u**. Mellan hst och bst i 12 **g** finns en grund fördjupning, ljus i brottet, som synes vara huggen. Efter 19 **u** finns intet sk bevarat. 20 **r** är skadat, av 21 **i** finns endast en liten del av hst i behåll. Av v. bst i 35 **t** finns endast svaga spår. Övre delen av 38 **b** är avslagen. 41 **r** är skadat. Endast övre delen av hst i 42 **n** är bevarad. Efter 43 **i** finns en vågrät fördjupning, troligen ej huggen. 46 **n** är visserligen skadat på mitten omedelbart ovanför bistaven, men att runan haft ännu en bistav och varit **h** är knappast möjligt. — B: Framför 49 **b** finnas troligen spår av sk. 49 **b** är skadat, övre bst borta. De följande runorna i v. slingan t. o. m. 65 **a** tydliga. Efter 65 **a** finns endast nedre delen av en bst, svagt böjd. I h. slingan är första helt bevarade runa 78 **þ**. Bst i 77 **u** står i kanten av en klack. Där framför övre delen av en hst utan spår av bst. Ung. 20 cm. ovanför **u** finnes nedre delen av en hst. Intet sk efter 78 **þ**. 80 **h** är säkert. Hst i r. 84 är grund; inga säkra spår av bst. Efter 88 **t** finnes v. delen av ett sk. 96 **i** är icke stunget. Fr. o. m. 99 **þ** äro runorna grunda och svärlästa. Skadade äro 104—105 **ka**, 107 **þ**. De följande två runorna ha stått på det avslagna toppstycket. Av r. 109 finns en liten rest.

Hadorph o. Helgonius: 12 **k**, 46 **h**, 48 **i**, 64—75 **uiat · uikmu - - r**. 84—88 **on · bot**, 90 **n**, 99—101 **þ - -**, 102 **n**; 109—111 saknas. — Dybeck: 12 **k**, 46 **n**, 48 **u**, 64—75 **ui - t · uikm...**, 84—88 **ons · ot**, 90 **k**, 99—103 **þan × on**; 109—111 saknas. — Brate: 12 **k**, 64—75 **ua...**; 109—111 saknas.

I ortnamnet 43—48 **i krnbu** i *Granby* saknas ett **a**. Det har troligen avsiktligt utelämnats på grund av utrymmesskäl. Stenen har, då den ristades, på framsidans h. del och på hela h. sidan nedtill haft samma utseende som nu och varit olämplig för ristning. I slutet av inskriften på framsidan (44—48 **krnbu**) stå runorna också starkt sammanträngda, om man jämför med det föregående. Om namnet *Granby* se O. von Friesen i *Namn och Bygd* 18 (1930), s. 94.

10—17 **ragnfrir** återger kvinnonamnet *Ragnfridr* i nom., med bortfall av **ð** och övergång $r > r$ efter *i* (jfr *æftir*, *fadr* m. fl.).

Stenen är rest av Torsten och Ragnfrid, förmodligen man och hustru, »efter Björn i Granby, Kalvs broder». Det är av uttryckssättet sannolikt, att Björn icke varit son till Torsten och Ragnfrid, utan frände. Kalv är utan tvivel samme man, över vilken de båda runstenarna vid Söderby (U 341 och 342) äro resta. Han är även omtalad i den stora Granby-hällens inskrift (U 337) såsom död. Däremot har han sannolikt ännu varit i livet, då Torsten och Ragnfrid

340. Orkesta, Orkesta sn.

Pl. 26, 27.

Litteratur: R. Dybeck, Runa (fol.) 1, s. 71 (o. 1870); E. Brate, Anteckningar (ATA).

Äldre avbildning: Brate foto 1909 (ATA).

»Ett stycke af en hittills obekant runsten med nio väl behållna runor upptäcktes å en i fjor uppförd bro mellan Orkstads by och Viggby (Seminghundra härad). Det läres förut legat till hörnsten under ett uthus i förstnämnde byn. Jag fann å bron äfven ett oristadt fotstycke till runstensstycket och skall äfven der söka det öfriga» (Dybeck). Stenen bildar nu västra stolpen under broräcket på södra sidan av landsvägsbron över den bäck, som mellan Orkesta kyrka och Viggby flyter söderut, omkring 400 m. ÖNÖ om Orkesta kyrka. Stenen befinner sig följaktligen alldeles i gränsen mellan Orkesta och Viggby. — Bron kallas vanligen Viggby bro. Då den här upptagits under Orkesta, har det skett med stöd av Dybecks uppgift, att den förut har funnits i Orkesta by.

Enligt ett meddelande till Dybeck från P. J. Carlsson i Markim (brev 28.9. 1872, ATA) skulle ett stycke av en runsten ha blivit nedlagt i norra delen av kyrkogårdsmuren vid dennas omläggning. Meddelaren håller för troligt, att detta stycke hört samman med runstensfragmentet vid Viggby bro.

Ljusgrå granit. Höjd 0,50 m., bredd 0,66 m. Ristningen är djup och tydlig.

Inskrift:

... × lit ... ain × auk × ...
5

... let ... [Sv]ain] ok ...

»... lät ... Sven och ...»

Till läsningen: 2 i har på mitten en fördjupning, som möjligen är huggen; runan skall i så fall läsas e. 3 t har bst endast t. v. 4 a är säkert. — Brate: 2 e, 4 e.

4—6 ain är troligen senare delen av ett namn, antingen *Svæinn* eller ett sammansatt namn på *-stæinn*.

341. Söderby, Orkesta sn.

Pl. 26.

Litteratur: B 4, 1118, L 504, D 2:147. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 105; R. Dybeck, Réseberättelse 1868 (ATA); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 22, Anteckningar (ATA); Handlingar i ATA 1926.

Äldre avbildningar: P. Helgonius o. J. Hadorph, träsnitt (i Monumenta 3 och B 1118); Dybeck a. a.; Brate foto 1907 (ATA).

Runstenen står på gårdsplanen i Söderby, 15 m. N om mangårdsbyggnaden.

De båda runstenarna vid Söderby (U 341 och 342) omtalas i *Ransakningarna*: »Vthi Söderby giärde 2^{ne} Runastenar opreste medh Runaskrift opå.» I Peringskiölds *Monumenta* finns på träsnittet av U 341 ingen uppgift om platsen; på träsnittet av U 342 står: »I Söderby gärde». B 4: »Söderby», B 1118: »Söderby Sakerstije»(!)¹, B 7: »Söderby gärde». (L 504: »Söderby

¹ *Bautil*, s. 320 är detta rättat: »No 1118 står, Söderby sakerstije mur, läs Söderby i Arkesta Sokn.»

gärde», L 505: »Dersammastädes.»). — Dybeck: »Denne af jordsyra till en del angräpne sten, hvilken dessutom blifvit beröfvad nära hälften af öfverdelen, ligger sunken vid en gyttjig källa nära vägen på gärdet mellan Söderby och Granby.» — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Lindholm»: »S om Söderby vid vägen». — Brate: »Vid mitt besök 1904 låg runstenen på gärdet mellan Granby och Söderby, söder om Söderby, 12 steg söder om bron över den å, som flyter västerut [felaktigt för: mot SÖ], 8 steg från landsvägens västra [fel för: södra] kant. 1906 fördes den upp och restes på gårdsplanen till Söderby gård med inskriftsidan vänd mot huvudbyggnaden och trädgårdens buskar bakom . . . Övre vänstra hörnet är bortslaget på 70 cm. längd uppifrån och 30 cm. bredd.» Stenens ursprungliga plats har sålunda varit omkr. 150 m. SV om Söderby strax S om landsvägen och nära landsvägsbron över det lilla vattendraget som här rinner åt SÖ. Enligt uppgifter på platsen stod stenen på västra (icke på östra) sidan av vattendraget och bron. På Geologiska kartbladet är platsen alltså felaktigt markerad. Det stycke av toppen, som saknades år 1906, har sedermera återfunnits och blev år 1926 fastkittat på stenen.

Grå granit med kvartsgångar och glimmerskikt. Stenen skivar därför av i ytans längdriktning. Höjd 2,32 m., bredd (på mitten) 0,88 m. Ytan är ojämn, den buktar inåt på mitten. Ristningen är ojämnt utförd, med delvis ganska djupa linjer, delvis grunda och kanske endast antydda. Därtill kommer, att stenytan tydligen har flagrat av, dels nedtill t. h. vid inskriftens början, dels upptill t. v.

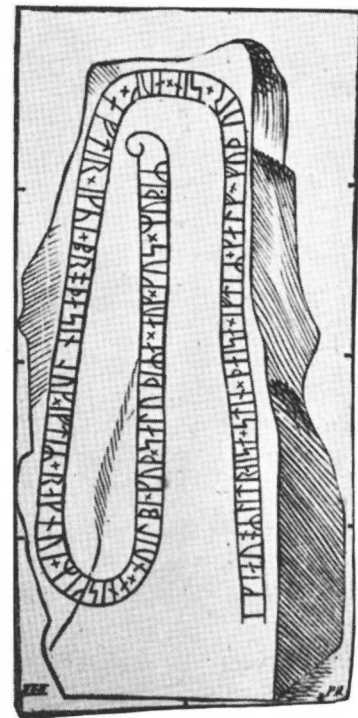

Fig. 53. U 341. Söderby, Orkesta sn. Efter B 1118.

Ramlinjerna vid inskriftens början äro fullt tydliga, men endast spår finnas av runor, och det första namnet är därför helt oläsligt.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 1118):

[ikiauor li]t reis[a] × stin × pens[a] × iftir × kalf × fupur × sin × auk × aftir × i[ku -] + bru[pa] + sin × huk ×

iftir × ragnui × mu sina × nu ilbi × kup × salu × þira × auk × kus × mupir

[*Ingi*aldr](?) *let reisa stein þenna æftir Kalv, faður sinn, ok æftir Igul, broð[ur] sinn, ok æftir Ragnvi, mo[ður] sina. Nu hialpi Guð salu þeira ok Guðs moðir.*

»Ingiald lät resa denna sten efter Kalv, sin fader, och efter Igul, sin broder, och efter Ragnvi, sin moder. Nu hjälpe Gud och Guds moder deras själ.»

Till läsningen: 10 **t** är första säkra runa. Därframför äro 8—9 **li** helt borta. Namnet, varmed inskriften har börjat, synes ha bestått av ungefär 7 runor, av vilka några spår finnas i behåll. Men ingen runa här är fullt säker. Efter 10 **t** intet säkert sk. 12 **e** är säkert, icke **a**. På 15 **a** finnes intet säkert spår av bst. Undre delen av 16 **s** är borta. Av 17 **t** endast bst t. v. 18 **i** är icke stunget. Men 21 **e** är säkert stunget. Av bst i 24 **a** endast ytterst svaga spår. 25 **i** är icke stunget. Det följande 25—38 **iftir** × **kalf** × **fupur** är fullt klart. Av bst i 41 **n** finnes intet säkert i behåll. Det följande t. o. m. 58 **a** är svårt skadat och till stor del förstört. Av 42 **a** finnes endast hst, utan säkra bst. Av 43 **u** finns svaga spår, åtminstone av hst. Följande fyra runor äro borta. 48—49 **ir** är tydligt. 50 **i** är likaledes säkert. Av r. 51 finns endast hst:s nedre del. Följande runa (52) har möjligen varit **u**; hst är säker upptill och nedtill, liksom bst:s nedre del. Därefter en hst utan säkra bst. 50—53 **ikui** eller **ikul** synes möj-

ligt. 54—56 **bru** tämligen säkert. Därefter finnes plats för en runa eller två, men inga säkra spår av dem finnas kvar. **þa** (*Bautil*) synes möjligt. 62 **h** är säkert. 65 **i** är icke stunget. 72 **g** är säkert stunget. I mitten av 77 **u** en fördjupning, ej huggen. Intet skiljetecken efter 77 **u**. Det följande ända till inskriftens slut är fullt klart.

Hadorph o. Helgonius: 1—7 **ikiauor**, 8—10 **lit**, 12 **a**, 20—24 **þaisa**, 41 **n**, 42—61 **auk** × **affir** × **ikui** × **broþa** **sin**, 62 **n** (med bst endast t. v.), 72 **k**, 76—77 **mik** (med upp- och nedvänt **k**). — Dybeck: 1—24 saknas; 29 upp- och nedvänt **f**; 42—57 saknas; 58 **a**, 62 **h**, 72 **k**, 76—77 **mi** - (**miu**?); 109 **r** saknas. — Brate: 1—7 »är alldeles oläsligt, om ock en och annan runa skönjes som en skugga; även **lit raisa** är synnerligen svagt... Något tydligare är **stin**.» 20—24 **þaisa**, 39—43 **sin** × **au**. 44—57 saknas. 58 **r** (bst är enligt Brate synlig), 62 **h**, 72 **g**, 76—77 **mu**.

Inskriftens första namn finnes endast i B 1118 och har säkerligen redan på 1600-talet varit mycket svåräst. **ikiauor** kan knappast vara riktigt; särskilt de båda sista runorna verka miss-tänkta. Nära till hands ligger att tänka på felläsning för **ikialtr**; förväxling av **u** och **l** är lätt gjord, likaså av **o** och **t**; om vidare stället varit mycket skadat, kan granskarens förmodan om vad som var att vänta i slutet av namnet ha förlätt honom att läsa **r**. 50—53 **ikui** är, såsom redan Brate antagit, förmodligen fel för **ikul**. Osäker är läsningen av det följande släktskapsordet 'broder'. Både *Bautil* och Dybeck ha som sista runa **a**, Brate däremot **r**. *Bautil* har 54—57 **broþ**, men det synes stå **bru**; något **þ** har kanske aldrig funnits. Måhända har ristaren använt en förkortad form av 'broder': **bru**, liksom han gör det i fråga om 'moder': 76—77 **mu**.

De båda runstenarna vid Söderby bro ha varit resta över Kalv. Om denne se även U 337.

Om mansnamnet *Igull* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 106. Kvinnonamnet *Ragnvi* är icke känt från någon annan inskrift, och märkligt nog, tycks det icke heller vara belagt i skriftliga källor från medeltiden.

342. Söderby, Orkesta sn.

Litteratur: B 7, L 505. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 105; O. Celsius, *SR* 2, s. 79; R. Dybeck, *Reseberättelse* 1868 (ATA).

Avbildning: P. Helgonius o. J. Hadorph, träsnitt (i *Monumenta* 3 och B 7).

Enligt *Ransakningarna* funnos i Söderby gärde två runstenar resta (se ovan U 341). Den ena av dessa är U 341. Av den andra runstenen finnes emellertid endast ett fragment avbildat i Antikvitetskollegiets runverk. Det är sedermera förkommet.

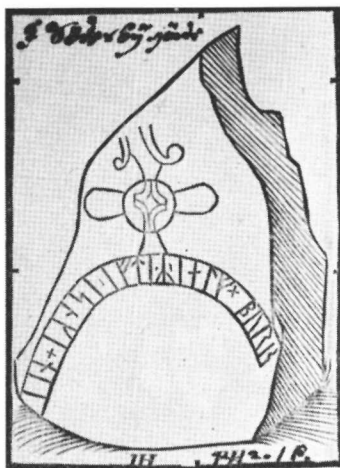

Fig. 54. U 342. Söderby, Orkesta sn. Efter B 7.

Dybeck trodde sig 1868 vara runstenen på spåren, att döma av ett uttalande i hans »Berättelse» detta år: »Från en af de två fallne runstenarne i hitgränsande Söderby gärde (L 504, 505) lät jag bortföra ett par lass jord, så att inskriften, hvilken förut var i jorden, blef synlig; men vid den andre stenen vardt intet åtgjort, emedan han ligger midt i en dyig käll-pöl. För hans upptagande och forsling till en lämplig plats begärdes 10 Rr, samt särskildt för resningen 5 Rr.» Det visade sig emellertid, att denna »förmodade runsten» saknade inskrift (brev till Dybeck från P. J. Carlsson i *Markim* 28.9. 1872, ATA).

Förmodligen ha båda stenarna haft sin plats vid en forntida bro i närheten av den nuvarande landsvägsbron. De äro resta över samme man Kalv och ha sannolikt tillsammans utgjort en minnesvård över honom.

Inskrift (enligt B 7):

... - in + - - nsi · iftir - alf × buru ...
 5 10 15 20

... [stæ]in [þe]nnsi æftir [K]alf, bro[ður] ...

»... denna sten efter Kalv, broder ...»

Till läsningen: R. 1 och 4 äro endast hst. R. 5 är ett upp- och nedvänt **k**, säkerligen fel-
läst för **a**. R. 14 är endast en hst, har utan tvivel varit **k**. 21 **u** är otydligt.

Om *Kalv* se U 337 och 341.

343 och 344. Yttergårde, Orkesta sn.

Pl. 22.

Litteratur: a) U 343: B 2, L 506. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F 1 5:1 n:r 45, Monumenta 3, bl. 106; O. Celsius, SR 2, s. 78.

b) U 344: D 2:146. R. Dybeck, Reseberättelse 1868 (ATA); E. Brate, Anteckningar (ATA).

c) U 343 och 344: G. Stephens, Some Account of Scandinavian Runic Stones which speak of Knut the Great (i: Archæologica, Vol. 43, London 1871), s. 110 f.; S. Bugge, Runverser (ATS 10:1), s. 341 f.; E. Brate, Sverges runinskrifter (1922), s. 54, Svenska runristare (1925), s. 11, 37; O. von Friesen, Historiska runinskrifter (i: Fornvännen 1909, s. 57 f.), Upplands runstenar, 1 uppl. (1907), s. 462 f., 2 uppl. (1913), s. 23 f., Runorna i Sverige (3 uppl., 1929), s. 50, 64, Runorna, s. 205 f.; H. Schüek i Svenska folkets historia 1 (1914), s. 217.

Avbildningar: a) U 343: Peringskiöld, teckning (i F 1 5:1), träsnitt (i Monumenta 3 och B 2). Träsnittet i B 2 är återgivet av Stephens a. a. och av von Friesen (Fornvännen 1909, s. 59, spegelbild med omvända runor).

b) U 344: Dybeck a. a. (Stephens a. a.); Brate foto 1904 (ATA); von Friesen foto.

I *Ransakningarna* meddelas, att »hoos Anders Pedersson i Yttergården i Källare Dören finnes een Runasten medh Runabockstäfver». Peringskiöld avbildar stenen fritt stående på marken, men detta är sannolikt en konstruktion. Platsen uppges vara »Yttregården i Årkesta» (F 1 5:1), »Yttregården i Årkesta by» (*Monumenta*). B 2: Yttergården». Runstenen, vars inskrift är känd endast genom Peringskiölds teckning och det därav beroende träsnittet), är sedermera förkommen och har förgäves blivit eftersökt.

Höjd omkr. 2,50 m., bredd omkr. 1,50 m. Ristningens höjd omkr. 1,75 m., bredd omkr. 0,90 m.

Om fyndet av U 344 berättar Dybeck i sin reseberättelse 1868 följande: »Under letandet å f. d. Orkstads Yttergårds tomt efter en annan runsten (L 506) hittade jag, midt på långsidan af grundmuren efter en byggnad, en liggande runsten, hvilken troligen tjent till tröskel, samt nu var till större delen höljd af tegelsmolk och murbruk. Inskriften, hufvudsaklingen[!] med vänderunor och saknande skiljetecken, samt korsmarke, är, så till ordställning, som innehåll, högst ovanlig — i ordets egentliga bemärkelse en *stenkrönika*. Jag har under sommaren flera gånger granskat ristningen och låtit omvända stenen, som å undre sidan befanns oristad. Anstalt är slutligen fogad till hans säkrare förvaring.» En annan redogörelse lämnar Dybeck i *Sveriges runurkunder*: »Orkstads bys yttergårdstomt är skild från kyrkogården genom en gräsbeväxt gata, som leder till gårdet och hvilken slutar med den under föregående nummer [D 2:145, U 336] nämnda gånggrinden. I tomten äro grundvalar efter byggnader. Runstenen fanns af mig tillfälligt, liggande med ristsidan uppåt, i midten af en sådan fyrhörnig grundmurs långsida och täckt af nässlor, kalkbruk och tegelsmolk. Han består af bländhvit kvarts och har å framsidan en jämnförelsevis slät, efter utseendet något hyfsad, yta, men är baktill ytterst ojämn. Ehuru han säkert i en rum tid tjent till trappsten, har dock den flintiga stenarten bra nog be-

varat inskriften, hvilken skulle varit nästan alldeles i behåll, om icke stenen, osäkert när, lidit af våldsamma kantstötter, besynnerligt nog, mäst på venstra långsidan, som legat inåt byggnaden och derföre bordt vara skyddad af ett ytterligare trappsteg eller annat . . . Stenen saknar ristning å baksidan, som är mycket skrofflig. — Han föres i dessa dagar till kyrkvallen och reses der på fast stengrund. Kostnaden derför bestrides med en del af behållningen utaf årets Aftonunderhållning med nordisk folkmusik.» Marken, där stenen blivit funnen, tillhör numera Bårresta. År 1904 stod stenen rest »utanför skolgårdens västra sida ett kort stycke norr om landsvägen, mot hvilken inskriften är vänd». Den har sedermera blivit flyttad till sin nuvarande plats på gården framför barnmorskebostaden, 2 m. S om byggnaden och 35 m. N om landsvägen.

Kvartsrik granit, grå och vit. Höjd 1,70 m., bredd (på mitten) 0,66 m. Den ristade ytan är som helhet jämn, men ristningen är ofta utförd i påfallande hård och ojämn yta. Runorna äro djupt huggna, ornamentiken är ofta svagare utförd. Ristningen är i stort sett väl bevarad. Nedtill t. v. är ett stycke avslaget.

Inskrifter:

U 343 (enligt Peringskiölds teckning):

· karsī · uk . . . - rn þair litu raisa stai - þino · aftir · ulf · faður sin · kuþ hialbi hors . . . aukups

muþi
70

Karsi ok . . . þair letu raisa stæi[n] þenna æftir Ulf, faður sinn. Guð hialpi hans . . . ok Guðs modi[R].

»Karse och . . . de läto resa denna sten efter Ulv, sin fader. Gud och Guds moder hjälpe hans . . .»

U 344:

in ulfr hafir onklati · þru kialtakat þit uas fursta þis tusti ka - t · þa - - - þurktil · þa kalt knutr

En Ulfr hafir [a] Ænglandi þry giald takit. þet vas fyrsta þe[t]'s Tosti galt. Þa [galt] Þorkatill. Þa galt Knutr.

»Men Ulv har i England tagit tre gälder. Den var det första, som Toste gäldade. Sedan gäldade Torkel. Sedan gäldade Knut.»

Till läsningen: U 343: Bst i 7 k sammanfaller med en linje i slingkanten. Mittpartiet av stenen nedtill har varit skadat, vilket Peringskiöld antytt genom skraffering. Slinglinjerna äro på teckningen endast svagt prickade, ehuru på träsnittet fullt uppdragna. Flera runor äro förstörda. Av inskriftens andra namn finnas endast de båda sista runorna 9—10 rn bevarade. Framför 9 r finnes nedre delen av en hst. Ungefär mitt emellan 7 k och 8 - har Peringskiöld svagt antytt ett l. Namnet har troligen slutat på *-biorn*. Efter 27 i har ett stycke av stenen varit avslaget med en runa. 56 b har en säregen form. Efter 61 s saknas sannolikt tre runor. 71 i är sista runan, som fått plats inom slingan. Bistavarna i runorna a, n och o, l och t äro tämligen små; på träsnittet ha de blivit utförda till normal storlek. Skiljetecknen äro få: framför 1 k, 6 u, efter 32 o, 37 r, 40 f, 48 n.

U 344 är ristad med vänderunor. Även i denna inskrift finnas mycket få skiljetecken: efter 18 i, 54 t och 67 l. Sk saknas vid inskriftens början och slut. På den övre korsande slinglinjen efter 6 r är en bst ansatt, ett kort rakt streck med lutning nedåt. Med slinglinjen som hst bildar det en vänderuna a. Möjligen har ristaren påbörjat det följande ordet *hafir*, utan h,

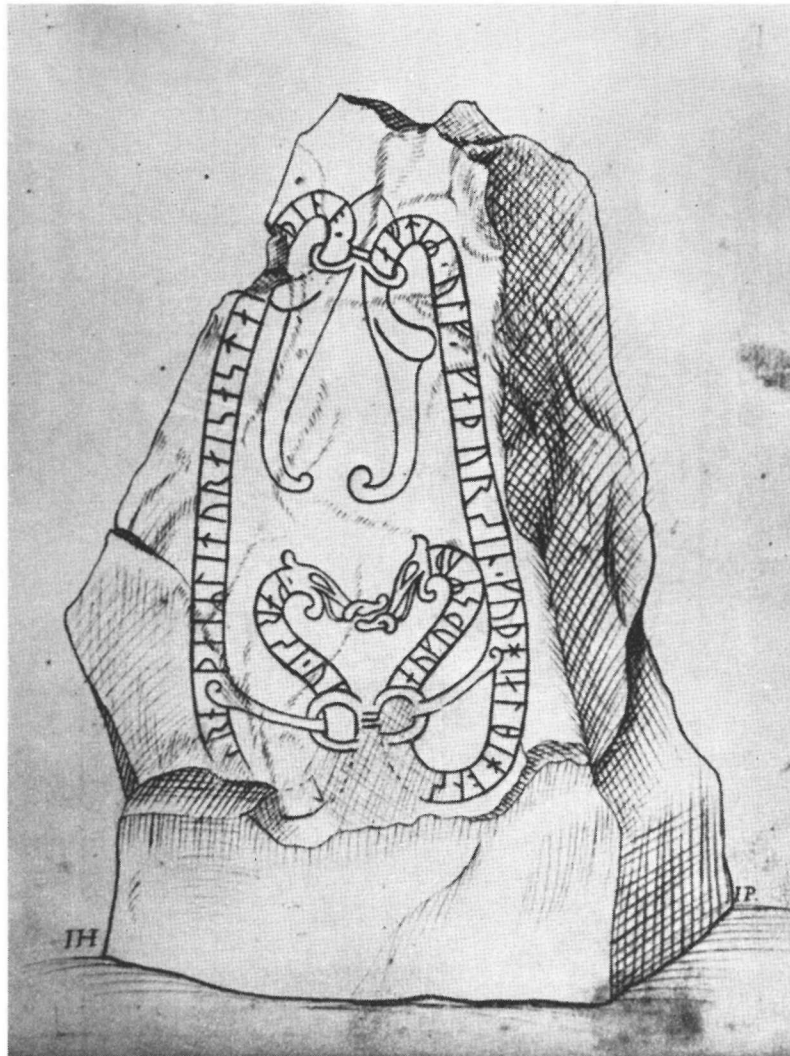

Fig. 55. U 343. Yttergårde, Orkesta sn. Efter teckning av Peringskiöld.

men sedan rättat sig. Mindre sannolikt synes det vara, att det direkt på slinglinjen ansatta strecket skall vara ett skiljetecken. Stenens ytterkanter äro skadade, svårast på v. sidan nedtill, där flera runor efter 55 **p** äro förstörda. Men även utefter h. sidan ha topparna av flera runor blivit avslagna. I runan 21 **u** finns en grund fördjupning; den är icke huggen, och runan är därför ostungen. Icke stungna äro 22, 51 och 70 **k**, 38 **u**. 29 **a** är fullt säkert. 32 **i** har ingen bst. Övre delen av 35 **a** är förstörd; av bst finns på v. sidan av hst endast svaga spår. 44 **i** har ingen bst. Bst i runan 53 är förstörd. Av 56 **a** finns nedre delen med h. bst i behåll. Därefter nedre delen av fyra raka stavar. De kunna väl suppleras **kalt**. 61 **p** är fullt säkert, ehuru endast nedre hälften är bevarad. Mellan 64 **k** och 65 **t** korsas runslingan av en slingknut; ristaren kan ha tänkt sig, att en av dennas linjer skall läsas som **i**. Vänderunorna räcka t. o. m. 67 **l** (eller, om man så vill, 69 **a**). De sista orden 68—78 **pa kalt knutr** äro ristade med vanliga runor. Ristningsytan är vid 71—72 **al** skadad och bistavarna i dessa båda runor tämligen svaga. Även 74 **k** är svagt, liksom v. bst i 77 **t**. — Dybeck: 1 **i** finnes på Dybecks teckning, men den uppfattas av honom såsom en ornamentslinje, som begränsar inskriftens början.

»Efter inskriftens första **r** finnes vid det öfver runslingan gående bandet ett **n**-, här **a**-, känne-streck.» 19 **p** eller **b**; Dybecks teckning har otydligt **p**. Runan 53 saknar bst. 71 **a** har en svag bst. 72 saknar bst; 74 anges som osäker. — Brate: 1 **i**, 29 **a**. Vid 32 **i** »finnas fåror, som möjligen skulle tillåta läsningen **pat**, men de äro kanske naturliga och läsningen **pit** riktig.» — v. Friesen: 1 **i**. Efter 6 **r** »en tydligt huggen **a**-bistaf; som hufvudstaf användes en del af en slinga i löpknuten, hvilken skär runslingan. Troligen är **a** här felaktigt, och felet har möjligen föranledts af **a** i det omedelbart följande **hafir**, hvilket förmodligen i satssammanhanget uttalats **afir**. 29 **a** »synes säkert». 32, 44 **i**. »Antingen är», efter 64 **k**, »i öfverhoppadt eller också får en konturlinje i den här korsande löpknuten fattas som **i**.» 74 **k** är säkert.

De båda Yttergårde-stenarna äro av ornamentik och runformer att döma utförda av samme ristare, och de tala båda om en man Ulv. Det kan därför icke råda något tvivel om att de tillhöra ett och samma minnesmärke, rest över Ulv av hans två söner. U 343 innehåller den sedvanliga minnesskriften, och U 344 förtäljer i omedelbar anslutning därtill om Ulvs levnad och bedrifter. Yttergårde-stenarnas Ulv är utan tvivel samme man som den Ulv i Bårresta, som själv har huggit runstenen U 161 efter sin frände Ulv i Skålhamra och U 336 till minne av sin farbroder Onäm. Gårdarna Yttergårde och Bårresta ligga V om Orkesta kyrka; de gränsa omedelbart intill varandra. Sannolikt ha de tre stenarna U 336, 343 och 344 ursprungligen stått på Bårresta mark.

Inskrifterna äro icke signerade, men såväl ornamentik som runformer och ortografi göra det i hög grad sannolikt, att de — såsom redan v. Friesen och Brate ha gjort gällande — äro verk av Åsmund Kåreson eller en honom mycket närstående ristare. Härpå tyder bl. a. bruket av **o**-runan för nasalerat *a* (**pino**, **hons**, **onklati**), den sparsamma användningen av skiljetecken och i samband därmed bruket av samma runa för slutljudet i ett ord och uddljudet i det följande. Vad ornamentiken beträffar, påpekar v. Friesen den slående likheten med den av Åsmund signerade Ängby-stenen, U 356.

Dybeck har endast kunnat tolka en del av inskriftens början på den av honom funna U 344; **aulfr hafir o [o]nklia[n]ti þrukialt** (eller **brukialt**) **[t]akat þit uas fur ... þurk[i]til ... knutr**. Men han tillägger resignerat, att »denna vink om uppställningen af en del utaf inskriften är troligen nästan värdelös. Hon redes icke i brådrasket!»

Stephens har riktigt insett, att inskriftens sista namn **knutr** måste avse Knut den store. Han upplöser också riktigt runföljden 31—42 **þituasfursta** såsom **þit uas fursta** »det var det första». Men f. ö. utgör hans läsning och tolkning ingalunda något framsteg utöver Dybeck: **inulfr hafin onklati þru · kialta kat · þit uas fursta þistustik a[f]t [þu ... þ]urk[i]til · þak[n at] knutr**, vilket tolkas: »Inulf har i England sin grav (stone coffin, tomb). Gæld fick han (he was an officer of the military tax-levying corps). Det var det första tjänstesteget (service-step, rank, office, station) efter ... Torkel, krigare åt Knut.»

Den största förtjänsten om inskriftens tolkning tillkommer otvivelaktigt S. Bugge. Liksom Dybeck läser han visserligen det första namnet **aulfr**, vari han ser ett välkänt namn *Øyulf*. Han har sålunda icke observerat sambandet med inskriften på den andra Yttergårde-stenen U 343, »Angivelse af hvem der har reist Mindesmærket, har sandsynlig ... været meddelt i Indskriften paa en nu forsvunden Sten, der har staaet ved Siden af den bevarede.» Liksom Dybeck — men i olikhet mot Stephens — antager Bugge, att en runa på ett par ställen skall läsas två gånger: 12—18 **onklati** = **o onklati** och 22—30 **kialtakat** = **kialt takat**. Framför allt supplerar han inskriftens skadade senare del på följande sätt: **þis tusti ka[l]t · þ[a kalt] þurk[i]til · þa k[al]t knutr**. Bugges förslag fick en lysande bekräftelse, då det visade sig, att inskriftens näst sista ord otvivelaktigt skall läsas **kalt**, om nämligen de tre sista orden läsas rättvända. Det blir då givetvis självklart,

att 19—26 **þru kialt** skall tolkas som *þry gíald*, isl. *þriú gíald*. Innebörden av *gíald* uppfattar Bugge som »Betaling hvorved man frikjøber sig fra Plyndring» (med hänvisning till belägg i Fritznors ordbok). 43—45 **þis** anser han vara styrt av **fursta** och syftande på **þru kialt**: »Den förste Betaling deraf (af disse tre Betalinger) var den, Toste betalte.» Men han framhåller också som en möjlighet, att **þis** kan ha uppstått av **þet's, þet es**. Bortsett från att Bugge — säkerligen med orätt — anser inskriften som alltigenom versifierad, har han alltså nått fram till följande, i huvudsak riktiga tolkning:

Öyulfr hafin a Ænglandi þry gíald takat. Þet vas fyrsta þess Tosti galt. Þ[a galt] Þorketill. Þa galt Knutr. »Öiulv har taget tre Betalinger (tre Gange taget Skat) i England. Det var den förste deraf, Toste betalte, saa betalte Thorketil og saa betalte Knut.»

Toste, Torkel och Knut ha, av sammanhanget att döma, varit hövdingar i England. Deras namn visa, att de ha varit av nordisk börd. »Naar det i Indskriften siges, at först Toste, saa Thorketil, endelig Knut har (for at undgaa Plyndring) i England betalt Skat enten til Öiulv eller til en nordisk Viking, i hvis Hær Öiulv var, saa behøver dette vistnok ikke at forstaaes bogstaveligt, men det kan være et pralende Udtryk for, at den nordiske Viking udpressede Penge af engelske Landskaber, som var underlagte Toste, Thorketil, Knut.» Av paleografiska och språkliga skäl kan inskriften tidfästas till omkring 1020. Stephens' förmodan, att inskriftens Knut är konung Knut den store, är därför i hög grad sannolik. »Man vil neppe kunne benegte, at der kunde forekomme slige Overfald af Vikinger paa Dele af England, som laa under Knut, i den første Tid efter Sven Tjugeskjægs Död, förend Knut endnu havde befæstet sit Herredømme i England.» Det ligger då också nära hands att i inskriftens **þurktil** förmoda jomsvikingarnas hövding Torkel den höge, som kom till England år 1009. Däremot är det vanskligt att fästa inskriftens **tusti** till någon i historiska källor nämnd person. »Thi at derved skulde menes *Skoglar-Tosti*, Erik Seiersæls og Sven Tjugeskjægs Svigerfader, der om Sommeren jævnlig var i Viking, synes lidet rimeligt.»

För Brate (1904) står det klart, att de båda Yttergårde-stenarna höra tillsammans och att den av Dybeck påträffade stenens inskrift (U 344) utgör en fortsättning av den från B 2 (U 343) kända. Därför skall det första namnet läsas **ulfr**, och där framför står **in**, d. v. s. konjunktionen *en* 'men, och'. »**in** är just den konjunktion, varigenom ofta en ny sats fogas till i runinskrifter.»

O. v. Friesen har ägnat de båda Yttergårde-inskrifterna en utförlig och omsorgsfull behandling. Jämte Väsby-stenen U 194 och Lingsberg-stenen U 241 utgöra de de viktigaste av Upplands historiska runinskrifter, vilka bilda grundvalen för en datering av det väldiga runstensmaterialet. Med avseende på inskrifternas tolkning ansluter sig v. Friesen i stort sett till Bugges uppfattning. De åsyfta händelser och personer i England under det skede av vikingatågen, som faller mellan åren 980 och 1018 och som är känt genom samtida historiska källor, framför allt *Anglosaxon Chronicle*. Efter J. Steenstrups framställning i *Normannerne* (3, 1882, s. 173 f.) ger v. Friesen en skildring av Englands historia under denna oroliga tid. Liksom Bugge är v. Friesen övertygad om att inskrifternas Knut och Torkel äro identiska med de berömda vikingahövdingarna Knut den store och Torkel den höge. »Om det varit några mindre betydande hövdingar — underbefälhafvare alltså i vikingahären — som han afsett, måste han ha angifvit detta för att undvika förväxling med de för hvar upplyst svensk välbekante stormännen med samma namn. Och det vore väl äfven skäligen tvifvelaktigt, om Ulfs söner ansett det mödan värdt att uppräknat namnen på de män, bland hvilkas trupper fadern tjänat, om dessa icke just varit välbekanta män bland den menighet, till hvilken stenarne skulle tala.» Vikingatågen till England upphörde, sedan Knut erövrat hela landet och hyllats såsom konung (1016—17). År 1018 utbetalade han till sina nordiska hjälptrupper en sold på icke mindre än 82 500 pund, den största men också den sista av de danagälder, som utpressats av det skövlade landet. Det är denna

»Knuts gäld» (**knuts kialt**), som åsyftas i Väsby-stenens inskrift (U 194). Knut är också den siste som omtalas i Yttergårde-inskriften. Närmast före honom nämnes Torkel den höge, som från 1009 under flera år var ledare för nordiska vikingahärrar i England och efter framgångsrika strider utkrävde gäld av konung Æthelred.

På en viktig punkt har v. Friesen modifierat Bugges uppfattning, nämligen i fråga om innebörden av uttrycken *gialda* och *taka giald*. Bugge tänker sig, att den uppländske storbonde, över vilken stenarna äro resta — eller möjligen en nordisk viking, i vars tjänst han stod — direkt under härjningar i England hade utkrävt gäld. Att Toste, Torkel och Knut »gäldade», behöver enligt Bugge icke förstås bokstavligt; det kan vara ett skrytsamt uttryck för att den svenske vikingen utpressade pengar av de engelska landskap, som lydde under Toste, Torkel och Knut. Dessa skulle alltså ha varit hövdingar över engelska landskap, som hemsöktes av nordiska vikingar. Ännu under Knut den stores tid kunna överfall av vikingar på delar av England tänkas, innan han ännu hunnit befästa sitt välde. Häremot invänder v. Friesen, att det av historiska grunder är osannolikt, att vid den tid, varom här är fråga, en nordisk vikingahövding med en handfull krigare skulle kunnat utkräva »gäld» i England. Från början av 990-talet hade vikingatågen måst organiseras som stora gemensamma företag under enhetlig ledning och med betydande flottor. Under hot om härjningar indrevo anförarna stora pålagor, kallade »danagäld» (meng. *danegeld*, *dangilde* o. dyl.), och de hade sedan att fördela medlen på deltagarna och tillse att envar fick uppbära sin vederbörliga andel. Toste, Torkel och Knut äro sälunda enligt v. Friesen icke att fatta såsom inhemska hövdingar, som till vikingarna erlægga en från dem utpressad brandskatt. Fastmer äro de vikingahövdingar själva, som till sina män utbetala vad som hade indrivits från de med plundring hotade.

Om inskriftens **purktil** och **knutr** kunna identifieras — med så stor sannolikhet som överhuvud är tänkbar — så återstår frågan: vem är **tusti**, den förste av dem som utbetalade gäld? Av ordningsföljden på Yttergårde-stenen synes framgå, att han har varit en äldre samtida till Torkel och Knut, likaså att han har härjat i England. De engelska urkunderna känna emellertid icke någon nordisk hövding med detta namn från denna del av vikingatiden. Söka vi anknytning i nordiska källor, är det endast en man som kan komma i fråga, den svenske vikingahövdingen *Skoglar-Tosti*. För Bugge synes det föga rimligt, att denne kan avses med inskriftens **tusti** — naturligt nog då enligt hans mening **tusti** liksom Torkel och Knut bör ha varit hövding över någon del av England. v. Friesen är däremot övertygad om identifikationen av **tusti** med *Skoglar-Tosti*. »Liksom Knut den store och Torkel den höge i Snorres konungasagor äro de mest framträdande bärarne af namnen Torkel och Knut, så är den nämnde svensken den ende nordbo med namnet Toste, som samma sagor behandla.» Snorre säger om honom: »Toste hette en man i Svitjod, som var den mäktigaste och mest ansedde i detta land av dem som icke buro furstenamn. Han var en mycket stor härman och var långa tider ute i härnad; han kallades Skoguls Toste» (*Heimskringla*, utg. av F. Jónsson, 1893 f., 1, s. 245). Namnet *Skoglar-Tosti*, d. v. s. valkyrjan Skoguls Toste, har poetisk klang och har väl givits av någon skald i ett lovkvåde inför Tostes huskarlar och hirdmän. Det betecknar honom i varje fall såsom den krigiske Toste (eller Torsten). Han var enligt Snorre fader till Sigríð storråda, som blev gift först med sveakonungen Erik segersäll och sedan med danakonungen Sven tveskägg. Det uppgives också, att han var fader jämväl till Ulv, vars son var västgötajarlen Ragnvald. Denna uppgift förekommer i Snorres särskilda Olovssaga (*Saga Óláfs konungs hins helga*, utg. av O. A. Johnsen och Jón Helgason, 1930—41, s. 59; jfr även *Heimskringla* 2, s. 28 n., 100 n.), däremot icke i *Heimskringla*; det förefaller därför som om Snorre i sitt senare verk har velat taga tillbaka denna uppgift. Tyvärr berättas ingenting närmare om Tostes vikingafärder. Omkring år 970 uppsöktes han av den norske konungasonen Harald grenske, som en sommar följde honom i viking. På sina färder synes han ha förvärvat sig högst betydande rikedomar. Hans dotter Sigríð ägde,

såges det i sagorna, många och stora gårdar. I medeltida källor kallas det danska kungahusets godskomplex i Sverige för Sigridlev. Av de isländska sagorna synes framgå, att Toste på 980-talet bör ha stått i sin bästa ålder och att han omkring år 1000 mycket väl kan ha varit ledare för krigiska företag. »För ålderns skull kan *Skoglar-Tosti* sålunda mycket väl varit identisk med Orkestad-stenens **tusti** . . . Det är ett naturligt uppslag till uppsvensken Ulfs deltagande i vikingafärderna till England, att han först inträder i den svenske höfdingen Tostes tjänst . . . Snarast har **tusti** hemsökt England mellan åren 980 och 990; efter denna tid uppträda nämligen vikingarna organiserade i stora härar under befälhavare, hvars namn synas vara fulltaligt kända . . . 980-talet utmärkte sig för en rad mindre strandhugg och kortare ströftåg under ledare, hvilkas namn icke bevarats till eftervärlden af de engelska annalisterna. . . Äfven om jag icke är blind för att vi här befinna oss på osäkrare grund än då det gällde att identifiera **purkitil** och **knutr**, så vill jag likväl hålla för sannolikt, att Orkestad-stenens **tusti** är de västnordiska källornas *Skoglar-Tosti*. Närmast låg också för de efterkommande som läste stenen att tänka på denne frejdade landsman, hvars krigiska stordåd voro väl kända och hvilken nådde så högt i ära och anseende, att själfva Svea-konungen, den vidtberömde Erik Segersäll, äktade hans dotter.»

Den isländska sagotraditionen om Sigrid storråda har visserligen betvivlats av en senare historisk forskning (L. Weibull, *Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000*, 1911). Om också vissa genealogiska kombinationer i sagorna måste anses ovissa, är det alldeles säkert att gå för långt i kritik att rent av ifrågasätta, att Sigrid storråda och Skoglar-Toste ha existerat.

Brate (*Svenska runristare*, s. 12) finner det frestande att förbinda Ulvs första »gäld» i England med Sven tjuguskäggs angrepp på landet år 1003. Tosti skulle då ha varit befälhavare för Svens svenska hjälptrupper. — I *Sverges runinskrifter*, s. 55 anser han däremot, att det snarast är fråga om danagälden år 991, på grund av den ålder som man enligt sagorna måste tillskriva Skoglar-Toste såsom svärfader åt Erik segersäll.

Såsom den nordiska vikingaflottans anförare år 991 nämnas i den angelsaxiska krönikan Olav Tryggvason, Gudmund och Justin. Ett fredsfördrag mellan dessa hövdingar och konung Æthelred är bevarat i senare handskrifter, den äldsta från omkr. 1125 (F. Liebermann, *Die Gesetze der Angelsachsen*, s. 220). Det är, såsom v. Friesen framhåller, icke alldeles otänkbart, att ett äldre *Tusti* kan ha feluppfattats eller omtytts till *Iustin* efter det på 1000-talet välkända nordiska namnet *Iösteinn* (i feng. källor från 1000-talet skrivet *Iustin*, *Iusten*, *Iustegen*, *Iustan*). — Också H. Schück håller för troligt, att — liksom Ulvs sista danagäld uppbars 1018, den andra 1009 eller 1011 — »den första, som han erhöll, då han tjänade under Tusti, ej gärna kan hava varit någon annan än den som utbetalades 991 . . . *Iustin* är möjligen ett engelskt skrivfel för *Tusti*.»

De båda minnesstenarna över Ulf i Bårresta äro resta av hans två söner. Den ene av dem har hetat **karsi**, d. v. s. *Kar(l)si*. Av den andres namn finnas endast de båda sista runorna **rn** i behåll. Sannolikt har namnet slutat på *-biorn*. Brate supplerar det — på grund av en ytterst tvivelaktig kombination med inskriften U 360 — till *Gæirbiorn* Gerbjörn. v. Friesen antager dels ett *Arnbiorn* Arnbjörn (*Fornvännen* 1909), dels ett *Karlbiorn* Karlbjörn (*Upplands runstenar* 1907 och 1913). Det senare förefaller av flera skäl som det mest tänkbara. Det stämmer bra med de runrester, som finnas på Peringskiölds teckning, där en l-runa är antydd ungefär mitt i namnet. Namnet **karsi** är f. ö. endast känt från en inskrift, U 364; också där står det i inskriftens början tillsammans med ett namn, varav de tre första runorna äro bevarade jämte nedre delen av en huvudstav: **karsi · auk · kar** -. Det är då mycket frestande att förmoda, att det i de båda inskrifterna är fråga om samma personer och att Gådersta-stenens **kar** - bör sammanpassas med Yttergårde-stenens . . . l . . . - **rn** till ett **karlbiarn**. Brate förmodar i stället namnet *Gæirbiorn*, men detta stöter på stora vanskligheter: Gådersta-stenens **a** skulle stå i stället för

väntat **ai**, **r** är fel för **ri**, den därpå följande runan kan näppeligen ha varit ett **b**; Yttergårdestenens **l** skulle vara en felläsning. Namnet *Karlbjörn* är icke känt från någon annan inskrift.

Gådersta-stenen U 364 är försvunnen och var tyvärr redan på 1600-talet endast fragmentariskt bevarad; blott början och slutet av inskriften funnos i behåll. Karse och Karlbjörn(?) ha låtit resa stenen till minne av en frände, som »blev död i dopkläder». Det är dock knappast troligt, att detta kan syfta på Ulv i Bårresta. Av Risbyle-stenarna (U 160 och 161) att döma har han nämligen varit kristen och sålunda icke först på dödsbädden blivit döpt. U 364 torde därför vara rest över någon annan frände till Karse och Karlbjörn(?) än fadern Ulv.

En egendomlig form är 26—30 **takat**; givetvis är det pret. part. neutr. av verbet *taka* 'taga' (jfr U 194 **hon tuknuts kialt**). Enligt Brate synes det »böra läsas *takat* och sammanställas med fsv. p. p. *lighat*, nsv. *legat* och fsv. *þighat* af *þiggia*». Dessa former »böra fattas som en öfverlefvad af det i got. *-ans* förhärskande suffixet i p. p., hvilket nordiskt eljes blott återfinnes i några nomina t. ex. *bundan* jemte *bundin* 'kärfvé'.» A. Noreen, som antager suffixavljud hos participen med *-in-* i icke synkoperande, *-an-* i synkoperande kasus (*Indogermanische Forschungen* 14, 1903, s. 399 f.)¹, förmodar, att det runsv. **takat** har lånat sitt *a* före synkoperingstiden från de synkoperande kasus. Det sannolikaste är emellertid, att **takat** helt enkelt är en tillfällighet, en felaktig ristning för **takit** (A. Kock i *Beiträge z. Geschichte d. deutschen Sprache u. Litteratur* 23, 1898, s. 499 not; v. Friesen i *Fornvännen* 1909, s. 58). Det är alltför möjligt, att i runföljden 26—33 **takatpit** en **a**-bistav blivit felaktigt huggen på runan 29 i stället för runan 32; båda efterföljdes av **t**, och ett misstag var därför lätt gjort. U 241 har i motsvarande uttryck **takit**.

345. Yttergårde, Orkesta sn.

Litteratur: R. Dybeck, *Reseberättelse* 1871 (ATA), *Runa* (fol.) 1 (1872), s. 78, (1873), s. 94; G. Stephens, *ONRM* 3 (1884), s. 5; S. Bugge, *Runverser* (ATS 10:1), s. 345 f.; E. Brate, *Reseberättelse* 1904 (ATA).

Avbildning: Dybeck a. a. (pl. 17 n:r 19).

Om fyndet av runstenen och dess plats berättar Dybeck i *Runa* 1872 följande: »Stenen ligger å Yttergårdens — en del säger Yttergårde — skogsmark, *Kilen* kallad, der en byväg från Granby kommer snedt in på häradsvägen. Marken mellan dem bildar sålunda en kil, i närheten af hvars spets runstenen har sitt läge, några steg sydligt om sitt fotstycke, hvilket ännu står i jorden, omkring en fot högt öfver marken. Af dettas brott, jämnfördt med runstenens, kan slutas att dennes ristning varit mot byvägen, hvilken ostligt om Granby förenar sig med en annan häradsväg och i forntiden nog varit mycket anlita, enär utefter dess ej fullt $\frac{1}{8}$ mil långa sträckning förekomma, utom sex, dels stående och dels fallne, bautastenar, icke mindre än fyra runstenar... Runstenen, hvilken såsom mig berättats ännu för två år sedan låg med ristningen nedåt marken, har blifvit till sin vensta sida, den der för närvarande är uppåt, svårt skadad, derigenom att två större flisor slagits från denna. Vid mitt första besök på stället kunde ingen upplysning om de afslagna flisorna erhållas, men, efterkommande min då gjorda begäran, hade gamle Carl Andersson före min andra inställelse framletat tu smärre, icke fullt sammanhängande, stycken af nedre flisan, innehållande det ena den nedre runslingans början med fyra hela runor, en del af en femte och början af ena korslingans undre rand, samt det andra stycket blott en runa mellan slingstrecken. Det större stycket hade funnits i en spismur i det närliggande torpet; det mindre afföll när runstenen vändes. Båda styckena passa fullkomligt till sina ställen. Alla spaningar efter de öfriga hafva hittills varit fåfänga...

¹ Om denna fråga se E. Wessén, *Om de starka verbens präteritiparticip i de germanska språken* (i: *Språkvetenskapliga Sällskapet i Uppsala förhandlingar* 1913—15, s. 56 f.).

Det blir tyvärr svårt att för efterverlden bevara denne kostbare runsten. Ehuru bestående af en art gråsten, remnar han lätt och skifvar sig. Ätminstone lärer han icke i helt skick åter kunna ställas på sitt fotstykke. — Runstenen står i en stensättning, af hvilken nu mer föga återstår och som, att döma af jordförhöjningens beskaffenhet, tyckes varit ett större stenskepp.» I sin reseberättelse 1904 meddelar Brate: »Af Dybecks uppgifter framgår, att stycken lätt föll af stenen, och åbon på Kilen, Pettersson, förklarade, att stenen var 'så rutten, att den föll sönder i smulor'. För en 20 år sedan kommo två herrar och ett fruntimmer i vagn med två hästar och forskade efter gamla minnen. De åto middag på stället och sågo på runstenen samt förklarade för Pettersson, att han fick kasta ut bitarne, ty 'det namn, som var borta, hade man fått fatt på i England'. Nu finnes intet kvar af stenen.»

Senare uppgifter om runstenen saknas. Den har icke kunnat återfinnas vid verkställda inventeringar.

Inskrift (enligt Dybeck):

... - risti · stin · þina · iftir · urm · sun ... iftir s - k · uk · lit · kira · bru · þa - i · furir · ot · uk · salu ·

þaira ... uitrik · þasi · þit uit uiti iftir

... ræisti stein þenna æftir Orm, sun ... æftir s[i]k ok let gærva bro þa[s]i fyrir and ok salu þaira ... vitring þasi ...

»... reste denna sten efter Orm, [sin] son ... efter sig och lät göra denna bro för deras ande och själ ... denna minnesvård ...»

Till läsningen: Framför 2 r finnes spår av en runa, r eller r. 8 t har bst bevarad endast t. h. om hst. Av 25 n finns endast bst i behåll. Av 30 r finns endast v. bst bevarad. Mellan 31 s och 33 k finnes plats för en runa, som är förstörd. Runorna i den nedre slingan synas ha varit ganska skadade. Av 47 a finns endast bst kvar, längst t. h. 49 i står i den diagonala inskriftsraden. 51 u är skadat, likaså 60 a och 63 þ. 67—76 uitrik · þasi synes ha varit tämligen tydligt. Dybeck säger, att han först läst detta som uitr [h]i[u]k þasi. De sista runorna 83—91 uiti iftir stå upptill utanför ramlinjerna.

G. Stephens har först sammanställt inskriftens 67—76 uitrik · þasi med följande uttryck i två danska runinskrifter: i mun · san ... if · uitrik · susi · ir · uan · sil[fa] DR 229 Sandby 3 och e mun · stanta · meþ · sten lifir · uitrint · su · iar · uan · eskil DR 212 Tillitse. Ordet vitring uppfattar han, enligt ett förslag av C. Säve, såsom avledning till verbet vitra 'tillkännagiva, förkunna, kungöra'. Det betyder sålunda egentligen 'tillkännagivande, kungörelse'; Stephens översätter det i de tre inskrifterna som

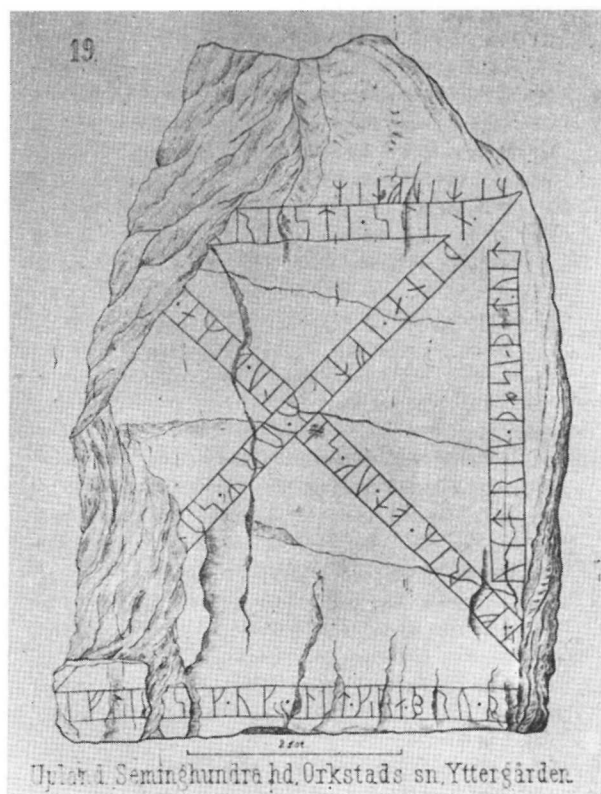

Fig. 56. U 345. Yttergårde, Orkesta sn.
Efter R. Dybeck, Runa (fol.), pl. 17.

'minnesstod, minnesruna'. Liksom de båda danska inskrifterna innehåller Yttergårde-stenens inskrift, förmodar han, en versformel:

vitrik þasi, þit uit, uiti iftir!

»Vitring denna, det vet! (är deras) vette (= märke) efter (dem).»

Dybeck ansluter sig med förtjusning till Stephens' tolkning. »En i all sin enkelhet sannerligen fornskön slutmening!»

S. Bugge påpekar, att enligt Stephens' tolkning skulle **uitrik · þasi** vara subjekt, men formen **þasi** är ack., och bruket av den som nom. har Stephens icke ens gjort något försök att styrka. Bugges eget förslag är emellertid minst lika besynnerligt, om också rent formellt tänkbart. Han upplöser **þasi** i två ord: **þa** skulle vara ack. pl. mask. 'dem', styrt av 87—91 **iftir**; **si** pres. konj. 'må vara'. Inskriften skulle då kunna förstås på följande sätt:

... *raisti stæin þenna æftir Orm sun [sinn ok] æftir sik ok let gærra bro þasi fyrir and ok salu þæira.*

*vitring þa se,
þet vit! viti æftir.*

»N. N. reiste denne Sten efter Orm sin Søn og efter sig og lod gjøre denne Bro for deres Aand og Sjæl. Mærket være (vid det!) en Kundgjørelse efter dem.» Bugge tycker emellertid själv, att detta låter konstigt. Han förmodar därför, att runristaren i 80—86 **uit uiti** har skrivit samma ord två gånger, första gången ofullständigt. Det bör i så fall läsas:

*vitring þa se
þet viti æftir.*

»'Dette Mærke være en Kundgjørelse efter dem'. D. e. Dette Mindesmærke gjøre dem navnkundige.»

En säker tolkning av inskriftens slut torde vara omöjligt att vinna. Det kan i alla fall anses sannolikt, att Stephens (och Bugge) tolkat **uitrik** riktigt. 67—76 **uitrik · þasi** är då en ack.-form, sannolikt objekt till ett föregående verb 'lät göra' e. dyl.

Ordet *vitring* är numera känt från ytterligare två, i senare tid påträffade runinskrifter, båda från Småland: Sm 45 Bräkentorp, Tutaryds sn (Sunnerbo hd) och Skaftarp, Rydaholms sn (Östbo hd). I båda ingår ordet i en och samma formel: Sm 45 Bräkentorp **uitrik · þasi · a u - k - - muti**, Skaftarp **uitrk · þasi · o ueha · muti**, d. v. s. *vitring þasi a vegamoti*, »denna minnesvård vid vägamötet». I Bräkentorp-inskriften står *vitring* som apposition till ett föregående *kumbl*, vilket i sin tur är objekt till verbet *gærði* 'gjorde' (R. Kinander i *Smålands runinskrifter*, s. 142 f.).

346. Frösunda kyrka.

Litteratur: B 51, L 508. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F 1 5:1 n:r 46, Monumenta 3, bl. 100; O. Celsius, SR 2, s. 71, 475, 579; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 206 f.; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 31, Anteckningar (ATA); Sveriges kyrkor, Uppland 4 (1920), s. 493.

Avbildning: Peringskiöld, teckning (i F 1 5:1), träsnitt (i Monumenta 3 och B 51).

I *Ransakningarna* meddelas från Frösunda kyrka, att »Kyrckioheerden berättar uthi Kyrckiedören wara een Stoor Runasteen medh dess bookstäfver uthi rijtadt». Peringskiöld: »Frösunda Kyrkedörr.» Celsius har följande anteckningar: »Frösunda kyrkia vid ingången en sten inmurad. L. Sepel. 1728 18 Aug.» (SR 2, s. 475) och »Frösunda Waknhuset. uthan före. sönderslagen. Adjunct. L. Sepel. 1728 18 Aug.» (SR 2, s. 479). Celsius har tydligen icke själv varit där utan

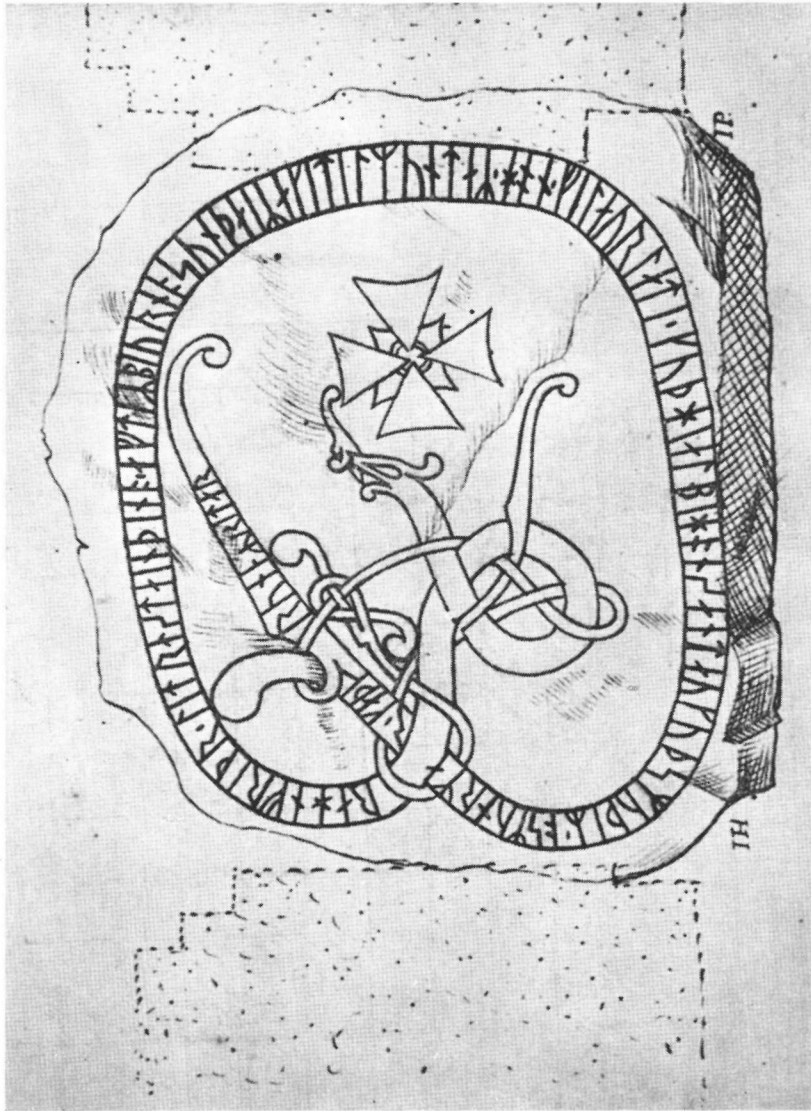

Fig. 57. U 346. Frösunda kyrka. Efter teckning av Peringskiöld.

fått sina uppgifter av pastorn, sedermera kyrkoherden i Frösunda Lars Sepelius († 1764). Senare uppgifter om runstenen saknas.

Stenens ungefärliga storlek: höjd 2 m., bredd 1,70 m.; ristningens höjd 1,75 m., bredd 1,40 m. Inskriften förefaller ha varit tydlig och väl bevarad.

Inskrift (enligt B 51):

rahnfriþr · lit rt stain þino · aftir biurno sun þaira kitilmuntar · hon · fil a urlati · kup hialbi
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70 75
hons ant aukups mupir · osmunr mar · kapi runar ritar
 80 85 90 95 100 105 110 115

Ragnfridr let r[e]tt[a] stein þenna aftir Biorn, sun þeira Ketilmundar. Hann fell a V[i]rlandi. Guð hialpi hans and ok Guðs modir. Asmun[d]r markaði runar rettar.

»Ragnfrid lät uppresa denna sten efter Björn, hennes och Kättilmunds son. Han föll i Virland. Gud hjälpe hans ande och Guds moder. Åsmund ristade rätta runor.»

Till läsningen: Runan 14 är egendomlig. Den liknar en binderuna av **a** och **n** eller ett **t** med till huvudstavens mitt nedflyttade bistavar. Möjligen har ristaren avsett en binderuna av **i**, **t** och **a**, sålunda 13—14 *rita*, d. v. s. *retta*. 34 **o** förefaller ha varit tydlig. I 55 **o** gå bst tvärs över hst; i 77 **o** är detta fallet endast med nedre bst. Övriga **o**-runor (23, 34, 94) ha bst endast på h. sidan av hst. Hst i 101 **a** och 102 **r** sammanfalla med en korsande slinga. 110 **a** har en mycket kort, mot hst nästan vinkelrät bst på h. sidan av hst. Övriga **a**- och **n**-runor ha bst tvärs över hst.

Inskriften är så gott som fullständigt densamma som på U 356. Denna står kvar på ursprunglig plats, i Ängby hage, under det att U 346 har blivit flyttad till en kyrka. Ragnfrid har låtit Åsmund utföra minnesvårdar över Björn på två olika ställen, förmodligen i närheten av två olika, till släkten hörande gårdar.

Namnet på den döde har här den egendomliga formen (ack.) **biurno**. Enligt Brate skulle det vara ett smeknamn av *Biorn*, sålunda ett *Biorni* (ack. *Biorna*). Snarast är väl dock 34 **o** en felläsning eller möjligen en felristning. På ett par ställen ha runor blivit överhoppade, som kunna suppleras med hjälp av U 356: 61—66 **urlati** — U 356 **uirlanti**, 94—99 **osmunr** — U 356 **osmuntr**.

60—66 **a urlati** avser sålunda Virland, den östra delen av Estland, estn. *Viru*, fi. *Vironmaa*.

Frösunda kyrka.

Av uppgifter, meddelade Olof Celsius av kyrkoherde Lars Sepelius i Frösunda, vill det förefalla, som om vid Frösunda kyrka år 1728 funnits ännu en runsten, sönderslagen, liggande utanför vapenhuset. Se ovan under U 346.

347 och 348. Näs, Frösunda sn.

Pl. 27, 28.

Litteratur: Handlingar i ATA 1929 och 1930; Svenska Dagbladet ^{11/7} 1930; O. v. Friesen i Upsala Nya Tidnings julnummer 1930 och i Namn och Bygd 18 (1930), s. 103 f.

Äldre avbildningar: I. Schnell foto 1930 (ATA); Gunnar Sundgren foto, efter O. v. Friesens imålning av inskriften (i: Namn och Bygd 18, 1930, s. 103—105).

Ristningarna finnas på en mot V stupande bergvägg omkring 500 m. Ö om gården Näs. Mellan denna bergvägg och den höjd, på vilken gården ligger, är en dalsänka, där nu järnvägen går fram. En mindre körväg går från Näs österut; sedan den passerat järnvägen, går den efter en skarp krök rakt ned mot inskriftsberget och fortsätter nedanför detta söderut till Helgö. Klippväggen är mycket skrovlig och sönderskuren av djupa sprickor. Det måste för ristaren ha varit svårt att finna ett par ytor tillräckligt stora och tillräckligt släta för att lämpa sig för ristning. Han »har tvingats att mot vanan lägga huvudristningen nästan horisontellt och att söka en ny plats för att kunna föra till slut vad han ville säga». Den större ristningen, U 347, har formen av en hästskomagnet, upptill krönt av ett enkelt kors och med ändarna nedtill sammanhållna av ett enkelt band. Den andra ristningen, U 348, befinner sig ett par meter längre söderut; den består av ett smalt, rakt, nästan lodrätt band, också det upptill krönt av ett kors.

Ristningarna lära ha upptäckts av en pojke, och fyndet inberättades till Riksantikvarien i början av år 1929. En förberedande undersökning gjordes av amanuensen I. Schnell sommaren

1930 och kort därefter en grundligare av professor O. v. Friesen, som i *Upsala Nya Tidnings* julnummer för detta år redogjort för sina iakttagelser.

U 347: Avståndet från nuvarande markytan till den näst sista runan är 1,11 m. Ristningens längd är 2,22 m., bredd 0,53 m. — U 348: Avståndet från marken till ristningens nedersta del är 0,65 m. Ristningens höjd 1,35 m., slingans bredd 8 cm. Avståndet mellan U 347 och U 348 är 1,84 m. — Ristningarna äro i stort sett väl huggna och tämligen lätta att läsa. På flera ställen äro emellertid de ristade strecken flagrade eller så grunda, att de äro svåra att skilja från naturliga sprickor.

Inskrifter:

U 347:

lefstein · lit · kera · sir · til · sialu · botar · ok · sini · kunu · ikirun · ok · sinum · sunum · iartr · ok ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65
 nikulas · ok · lupin · broar ·
 70 75 80 85

Lífsteinn let gærva sex til sialubotar ok sinni kunu Ingirun ok sinum sunum Iarun[d]r ok Nikulas ok Ludinn broar.

»Livsten lät göra broarna till själabot för sig och sin hustru Ingerun och sina söner Jorund och Niklas och Luden.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början. Sk efter 86 **n** är sannolikt. 2 **e** är tydligt stunget. Säkert stungna äro också 6, 13 **e**. 10 **i** har mitt på hst en grund fördjupning, som snarast är naturlig. Också 35 **i** har en grund fördjupning, som sannolikt icke är huggen. Icke stungna äro 12, 43 **k**, 17, 20 **i**. Efter 11 **t** och 37 **i** finnes intet sk. På 60 **i** ser ut att finnas en **k**-bst, men det är sannolikt en naturlig fåra. 61—63 **arn** äro säkra. Bst i 64 **t** är något osäker. Bst i 68 **n** står tämligen högt, men det är utan tvivel **n** som avses, icke **l**. Bst i inskriftens **l**-runor utgå alltid från huvudstavens översta spets. 72—73 **la** stå på ojämnt ställe av ytan; bst äro därför otydliga. Även vid 80—81 **in** är stenytan skrovlig. Bst i 83 **r** är skadad på mitten. — v. Friesen: 2, 6, 10, 13 **e**. Bst saknas i 72 **l** och 81 **n**.

U 348:

an · ati bo · i þorsulmi · ok · i rolstam · - · kiblip
 5 10 15 20 25 30

[H]ann atti bo i Þorshulmi ok i Rolstam [s]kiplið.

»Han ägde gård i Torsholma och skeppshjälp i Rolsta.»

Till läsningen: Framför 1 **a** finnes ingen runa, icke heller säkert sk. Intet sk efter 5 **i**, icke heller efter 8 **i**, 19 **i** och 33 **p**. Hst i 26 **m** står helt i en spricka; bst äro tydliga. Runan 27 består endast av en hst, varav nedre delen, ungefär en tredjedel, saknas; huruvida den vittrat bort eller aldrig har varit huggen kan ej avgöras. Tänkbart är, att ristaren här, då utrymmet var begränsat — han ville avsluta inskriften före den djupa fåra, som går över stenen strax ovanför 33 **p** — har använt ett »svensk-norskt» **s**. Mellan hst och bst i 28 **k** finns en liten fördjupning, troligen ej huggen. — v. Friesen: Framför 1 **a** ett **h**, varav bst t. v. saknas.

Inskriften på U 347 börjar nedtill i den h. skänkeln av hästkoslingan, och runorna stå därför, mot det sedvanliga bruket, med foten utåt. Vad runornas former angår, bör anmärkas, att **t** har bst endast t. v., **a** har bst endast t. v., **n** endast t. h. om hst, under det att bst i **o** skära hst. 79 **p** har en mycket stor bst. **s**-runan har mycket växlande former. Möjligen förekommer i U 348 ett »svensk-norskt» **s**.

Bindeordet *ok* tecknas alltid (5 ggr) **ok**. Ursprunglig diftong förekommer f. ö. endast i namnet **lefstein**, där den tecknas digrafiskt. **e** i första stavelsen av detta namn är troligen felristning. Men tänkbart är också, att ett **i** har förkortats framför konsonantgruppen. **r**-runan brukas i U 347 två gånger: 16—18 **sir** och 82—86 **broar**. Däremot tecknas ursprungligt **r** med **r**-runan i 22—31 **sialu · botar** (gen.). **o**-runan betecknar långt *o*-ljud.

Ristningen är sorgfälligt utförd, och ristaren har format sina runor så väl, som den skrovliga stenytan har tillåtit. En gång har en runa blivit överhoppad, nämligen i U 347 60—65 **iarnt**; detta återger väl med säkerhet namnet *Iarundr*.

Anmärkningsvärt är i U 347 det långa avståndet mellan predikatet **lit kera** och sakobjektet **broar**. Däremellan är inskjutet ett flerledat dativobjekt: **sir · til · sialu · botar · ok · sini kunu · ikirun · ok · sinum · sunum · iarnt · ok · nikulas · ok · lupin**. Namnet 60—65 **iarnt** *Iarundr* står, märkligt nog, i nominativ, icke — såsom man skulle väntat — i dativ. Detsamma torde vara fallet med 42—47 **ikirun** (i st. f. **ikirunu**).

Genom inskriften har Livsten givit till känna, att han har låtit göra broar till själabot för sig själv, sin hustru och sina tre söner. Av allt att döma ha de alla varit i livet, då broarna byggdes och inskrifterna ristades. I vanliga fall äro sådana brobyggen, som omtalas i runinskrifter, utförda till minne av döda anförvanter och för deras frälsning.

Inskriften talar om »broar». Förmodligen har det funnits två sådana, synliga från det ristade berget. Detta var väl också anledningen till att ristaren har anbragt sina inskrifter just här, långt borta från gårdarna. »Bro» var givetvis i detta fall en vägbank av grus och sten, anlagd över sankmark, där man icke utan svårighet kunde passera. En bro har utan tvivel gått från runklippan åt NV över dalsänkan, där den nådde fast mark på andra sidan vid Torsholma. Den södra delen av den gamla bron torde ännu ingå i den förut omtalade ägövägen mellan Näs och Helgö. — Den andra bron, som åsyftas i inskriften, har sannolikt, såsom v. Friesen menar, gått omkring 400 m. längre norrut, där det finnes ännu ett pass över dalgången, endast hälften så brett som det förra. Det leder till gårdarna Rolsta. »Här finna vi en likadan broläggning, även den 5—6 m. bred och 50—60 meter lång. Den löper alldeles i rågången mellan Rolsta och Torsholma byar — gärdesgården står i dess södra kant — och har lämnats fullkomligt orörd av odlingen, trots att åker omedelbart tar vid vid dess norra sida. Tydligen har man icke funnit det mödan värt att taga upp den djupa och täta stenfyllningen för att vinna dessa 300 kvadratmeter åkerjord! Brons östra ända övertäras av järnvägen, och det ser nästan ut som om brofyllningen icke nått ända fram till den granitklippa, som ligger strax intill järnvägsbanken och utgör dalpassets östra brädd. Det är sålunda alls icke uteslutet, att 'bron' här avslutats med en bro i ordets nutida mening. Här finns också intill klippan fortfarande en djup och som det ville synas naturlig vattenfylld grav.»

Den ena bron har sålunda utgått från Torsholma, den andra från Rolsta, och båda ha lett till Helgö, som under vikingatiden snarast har haft karaktären av en skärgårdsö. »För såväl Rolsta- som Torsholmaborna skulle det ha inneburit en icke obetydlig omväg, om båda gemensamt haft att tillgå endast den ena av broarna för att komma över till Hälgö. Men huvudskälet för Livsten att ge vardera byn dess egen bro har säkerligen varit det, att man redan förutsåg, att i framtiden en Torsholma-bo icke ägde någon jord i Rolsta eller tvärtom en Rolsta-bo i Torsholma och följaktligen icke hade någon rätt att passera över den andra byns mark. Med sådant var man stundom noga redan i forntiden, och exempel finns på att en bys folk måste köpa sig rätten att på väg till kyrkan gå över en annan bys ägor.»

»Vad hade», frågar v. Friesen vidare, »Rolsta- och Torsholma-borna för intresse att komma över till Hälgö och med denna ö ha landfast förbindelse vid öppet vatten? Den gamla ön Hälgö var ... i forntiden och är till stor del ännu en bergig, skogig och oodlad terräng. I samma mån som ön höjde sig ur de omgivande Östersjöfjärdarna stego mest långsluttande land-

partier över vattnet, och på dessa jungfruliga marker utvecklade sig säkerligen en frodig gräsväxt — ett ypperligt bete. Särskilt torde detta under vikingatiden ha varit förhållandet på öns södra och sydöstra ända, där Hälgo sätesgård senare växte upp. Den nutida Hälgo gård är ingen 'högaby'. Under den tid av 100 år, som den nuvarande ägaren hr E. G. Johansson, hans far och farfar innehaft gården, har veterligen ingen forngrav iakttagits eller ens ett löst fornfynd gjorts, ehuru — synnerligen under senare år — på grund av stora vägarbeten rikliga anledningar till sådana fynd och iakttagelser givits. Men Hälgo gård är tillkommen redan under medeltiden. *Helgö* nämnes redan år 1324, och i första jordeboken 1539 upptas det som by med två gårdar och en landbo på vardera. Norra delen av den ursprungliga skärgårdsön är nu delad mellan Rolsta och Torsholma, och efter all sannolikhet har i forntiden den då obodda ön varit en gemensam utmark åt dessa byar, de båda närmast belägna. Först under medeltiden har en egen fast bebyggelse där uppstått, vilken fått öns namn.

Huvudvikten i de forna upplänningarnas lantbruk låg på boskapsskötseln. Där om vittnar eftertryckligt klerken Adam från Bremen, som skriver på 1070-talet — ungefär en femtio år före de händelser och människor Näs-ristningarna bevara minnet om. Det var goda beten åt boskapen den tidens upplänningar behövde, det var sådana Rolsta- och Torsholmaborna sökte och funno på den öde skärgårdsön. Kanske anlades t. o. m. en säter på öns bästa del i söder, en säter som liksom så många andra växte ut till en ständigt året om bebodd gård. Gården växte ut till en by, som i början av 1600-talet t. o. m. var sätesgård för en av Gustav II Adolfs officerare och äger märkliga källarbyggnader, bevarade under två av mangårdshusen, källare som kanske förskriva sig just från den tiden.»

Helgo har sålunda under vikingatiden varit en obebyggd skärgårdsö, en utmark till byarna Torsholma och Rolsta. Det förefaller emellertid trots allt föga sannolikt, att de broar, som Livsten har låtit göra för sin och sin familjs frälsning, ha haft till ändamål, utslutande eller ens övervägande, att möjliggöra samfärdseln mellan gårdarna och deras betesmarker eller säter. På Helgo ha gårdarna säkerligen också haft sin båthamn. Dit ha de kunnat frakta sina varor sjövägen, och därifrån ha dessa sedan måst forslas hem över backarna och tvärs över de sumpiga sänkor. Möjligen ha ännu hundarets ledungsskepp kunnat ros eller stakas uppför Garnsviken genom Vadaån in i Vadasjön och Helgösjön, där de förankrats. Namnet Helgo tyder väl på att platsen har varit fridlyst för ett allmänt ändamål. Det var då av stor vikt att få en god och farbar vägförbindelse med de närmaste byarna, Torsholma och Rolsta. Därifrån kunde man sedan på fastare mark färdas vidare till Frösunda och andra delar av hundaret. Också för den kristna kyrkan har givetvis denna förbindelse med sjövägarna varit av stor betydelse. Såsom flera gånger har framhållits i detta arbete, har det för kyrkan under missions-tiden varit utomordentligt angeläget att förbättra vägarna och kommunikationerna inom landet. Det var ett Gud välbehagligt verk, tills vidare det bästa man kunde göra för att främja kyrkans sak. Därför möta vi så ofta, särskilt i Uppland under 1000-talet, inskrifter som tala om att någon har låtit göra bro för sin egen själs frälsning eller för en avlidens frändes välfärd efter döden.

Enligt avvägningar, gjorda av dr Erik Granlund, ligger den södra bronns yta, mellan Torsholma och ristningsberget, endast 4,5 m. och den norra 5,55 m. över Östersjöns medelvattenstånd. De båda broarna ha sålunda legat synnerligen lågt.

Sista ordet i U 348, 27—33 - **kiblip**, översättes av v. Friesen »genom giftermål»: »Han (d. v. s. Livsten) hade egendom i Rolsta och Torsholma genom giftermål.» Förmodligen uppfattar han då 31 **l** såsom ristningsfel för **t** och 33 **p** såsom försvagning av **t**. »Vi få sålunda veta», säger han, »att Livsten gift sig in i Rolsta och Torsholma gårdar eller byar. Huruvida hans hustru Ingerun haft hela byarna i hemgift och familjen sålunda var ägare av det

hela eller endast av vissa delar — om vardera byn bestått av flera gårdar — kunna vi där-
emot icke utläsa.» Läsningen - **kibliþ** är emellertid fullt säker — även enligt v. Friesen — och
tolkningen av det som [s]**kibliþ** *skiplið* sannolik. Vad kan då innebörden vara i meddelandet, att
Livsten hade gård i Torsholma och *skiplið* i Rolsta?

Ordet *skiplið* är icke belagt från annat håll. I isländskan finnes en sammansättning *skipa-
lið*, n. 'Krigsfolk, Mandskab som er ombord paa et Skib' (jfr med samma betydelse *skipaherr*,
pl. *skiparar*, *skipverar*, *skipshöfn*). Isl. *lið*, n. betyder 'följe, flock, skara (särskilt om en höv-
dings följe av krigare); hjälp'; jfr *liðsmadr* (pl. *liðsmenn*), m. eller *liði* (*liðar*), m. 'följesman, en
hövdings följeslagare', särskilt om den aktive deltagaren i ledungen. I Norge bildade de går-
dar, som, då ledung utbjöds, tillsammans ställde och utrustade en man, en krets, som kallades
liði, m., sålunda ungefär motsvarande *hamna* i medeltidens Sverige. I Norrland finns ordet
gångle, n. med betydelsen 'dagsverke som göres turvis av bönderna i en socken vid offentliga
byggnader, t. ex. kyrkor, eller på prästbol' (Rietz), d. v. s. egentligen hjälp eller arbete, som
går i tur bland medlemmarna i ett samfund; ordet fsv. *gangolidh* är belagt redan i en stadga
för ett St Eriksgille nära Uppsala från början av 1500-talet (Söderwall).

Runsv. *skiplið* bör alltså ha betytt 'skeppshjälp, hjälp med folk för ett skepp'. Innebörden
i meddelandet att *hamn atti bo i Þorshulmi ok i Rolstam* [s]*kiplið* torde ha varit, att Livsten
ägde gård i Torsholma och bodde där samt att byamännen i Rolsta voro skyldiga att hjälpa
honom med bemanningen av ett skepp. Han ägde själv ett skepp, vare sig det nu var ett
handelsskepp eller ett vikingaskepp, och var dess *styrimadr*, men han kunde bemanna det endast
med hjälp av folk från närliggande gårdar. Det har då — jämte hänsynen till själens fräls-
ning — för honom funnits praktiska skäl att bygga broar från Torsholma och Rolsta till hamn-
platsen på Helgö.

Ristningarna på klippan vid Näs härröra från en relativt sen tid. Enligt v. Friesen äro de
ett par av Upplands yngsta. Det framgår redan av runornas bruk och ortografien (märk sådana
former som **botar** med **r, ok**). »Vi förstå också att kristendomen redan fått ett fast grepp i fol-
ket då en uppländsk storbonde låter i sin andre son uppkalla den helige Nicolaus och icke så-
som dittills alltid varit sed en föregångare i släkten, en hövding som han tjänat och ärade
eller en kär avliden vän. Vi befinna oss säkerligen nere i början av 1100-talet, kanske framme
omkr. 1125. Det är t. o. m. troligt att en liten träkyrka redan rest sig framme vid Frösunda
och att det släkte redan stigit i graven som öppet höll fast vid de gamla gudarna.»

Om mansnamnet *Lifsteinn* se U 173, om *Iarundr* (*Iorundr*) Sö 260, U 43, 72, om kvinno-
namnet *Ingirun* Sö 340. — Namnet *Ludinn* är känt från ytterligare en uppländsk runinskrift:
L 289 Gränsta, Knutby sn. Från medeltida urkunder finnas flera belägg (Lundgren-Brate).
Lodinn är enligt Lind allmänt i Norge och tämligen vanligt även på Island. Det förekommer
i två norska runinskrifter (M. Olsen, *Norges Indskrifter med de yngre runer*, n:r 69, 70, s. 204,
206). Namnet är även forndanskt: *Lothen* (*DGP*). — Intressant är att bland de nordiska person-
namnen i inskriften också påträffa ett inlånat, kristet: *Nikulas*. Det hör till de tidigast före-
kommande namnen av detta slag och blev under medeltiden utomordentligt populärt (A. Grape,
Studier över de i fornsvenskan inlånade personnamnen, Inledning, s. 81 f.). I uppländska runin-
skrifter förekommer det, utom här, ytterligare en gång: L 30 Kalmar kyrka; dessutom på en
silverskål från Gamla Uppsala (Statens Historiska Museum, inv.-n:r 8889:2). I de medeltida
gotländska inskrifterna finnas många belägg: Säve 15, 21, 41, 52, 80, 149, 168, 178. I Sö 78
avses helgonet Nicolaus. Namnet förekommer även i en norsk inskrift (M. Olsen a. a. n:r 14,
s. 37 f.) och fyra danska. Också förekomsten av namnet *Nikulas* i Näs-inskriften vittnar om att
den är jämförelsevis sen.

349. Odenslunda, Frösunda sn.

Litteratur: B 50, L 509. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F 1 5:1 n:r 44, Monumenta 3, bl. 101, Vita Theoderici (1699), s. 493; O. Celsius, SR 1, s. 180; P. Dijkman, Historiske Anmärckningar (1723), s. 92 f., 121; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 164 f.; G. Stephens, ONRM 2, s. 812; E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10:1), s. 116 f.; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 20.

Avbildning: Peringskiöld, teckning (i F 1 5:1), träsnitt (i Monumenta 3, Vita Theoderici och B 50).

I *Ransakningarna* uppgives, att »I Odenslunda hoos Matz Bertilsson ligger ehn Runasteen på gården medh Runaskrift på rijtadhe». Enligt Peringskiöld fanns runstenen »På Osslunda gård i Frösunda Sochen» (F 1 5:1), »På Odenslunda, eller som det nu uthtalas Onsslunda eller Oslunda gård i Frösunda Sochn» (*Monumenta*), »intra septa prædii Odinslunda, sive ut hodierno efferimus more Oslunda, in paroecia Frösunda» (*Vita Theoderici*). *Bautil:* »Öslunda»; L 509: »Öslunda gård». Stenen fanns kvar på samma plats ännu 1728 enligt en anteckning av O. Celsius: »i Odenslunda på gården. Dixit L. Sepelius junior d. 17 Aug. 1728» (Sepelius var kyrkoherde i Frösunda, död 1764). Den är senare helt försvunnen.

I närheten av runstenen fanns enligt Peringskiöld ett gravfält: »i backen strax hos detta monument äre många gamla på hedniskt sätt stenlagde grifter i Skepzliknelse uthmärkte».

Runstensens höjd ung. 1,25 m., bredd ung. 0,90 m.; ristningens bredd ung. 0,75 m. Stenens topp var avslagen, och ristningen därför defekt. Den var även, av Peringskiölds teckning att döma, på flera ställen vittrad eller nött.

Inskrift (enligt B 50):

uikitil × uk × usur - . . . u × risa × stin × pina · iftir × ustin × faþ . . . þan × on furs × uti × miþ × ala × skibin ×

kuþ ialbi × at

65 70

Vikatill ok Ossurr . . . [let]u ræisa stein þenna æftir Øystein, fað[ur] . . . [go]ðan. Hann fors uti með alla skip[a]n. Guð hialpi and.

»Vikättel och Ossur . . . läto resa denna sten efter Östen, sin gode fader. Han förgicks utomlands med hela skeppsmanskapet. Gud hjälpe själen.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. Intet sk efter 13 r. Därefter finnes endast en hst, varefter toppen är avslagen. Där måste ha funnits plats för åtminstone ett namn till, framför predikatet *letu*. Runan 14 har därför sannolikt varit *u* i ett *uk* 'och'. 15 *u* är utan tvivel sista runan i ordet *letu*. Icke stungna äro 4, 17, 22, 28, 36, 54 *i*, 33 *u*. 24 *þ* är skadat; på träsnittet i B 50 ser det ut som ett *k*. Översta delen av 25—26 *in* är avslagen. Mellan 40 *þ* och 41 *þ* bör på det avslagna toppstycket ha funnits plats för runorna

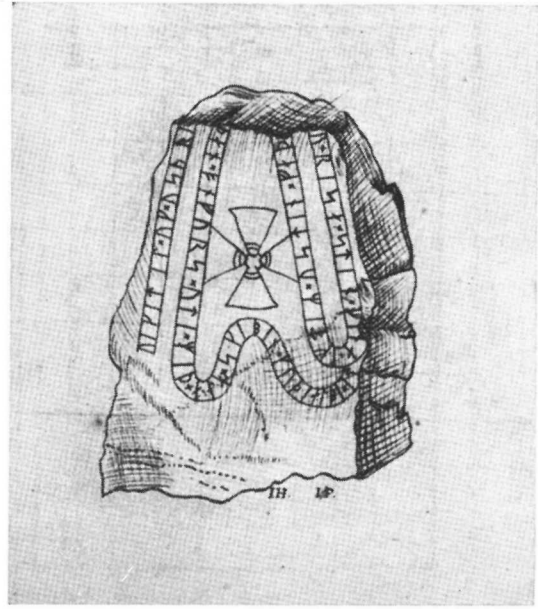

Fig. 58. U 349. Odenslunda, Frösunda sn.
Efter teckning av Peringskiöld.

ur × **sin** × **ko**, sålunda för 7 runor. 44 **o** har två bst på h. sidan av hst, riktade snett uppåt. Intet sk efter 45 **n**. 63 **i** är tydligt, saknar bst. Intet sk efter 67 **þ**. 73 **a** har möjligen en kort bst på v. sidan om hst.

Om namnet *Vikatill* se U 22, om *Assurr* (*Ossurr*) U 167. I lakunen efter 10—13 **usur** har säkerligen en tredje broder (eller en syster) varit nämnd.

44—64 **on furs** × **uti** × **mip** × **ala** × **skibin** översättes av Peringskiöld: »hvilken uthom lands omkom med alla Skepen». Likaså P. Dijkman och N. R. Brocman. Den senare tänker sig dock, ovisst på vilka grunder, den möjligheten, att de sista orden rättare skulle vara att läsa **ainu skibi** (på grund av tryckfel eller förbiseende står: **niauski**); »så blifwer Meningen, at Östen med et Fartyg allena förgåts, och det ute i främmande Farwatn, som våre Förfäder för ofwannämnda Orsaker besökt». Stephens framhåller, att **ala** icke kan vara ack. pl. neutr. och sålunda **skibin** icke betyda 'skeppen'. Det är i stället ett femininum, en motsvarighet till isl. *skipan*, f., som bl. a. betyder 'Besättning paa Fartøi, Mandskab'. **mip** × **ala** × **skibin** betyder alltså »med hela skeppsmanskapet (besättningen)». Innebörden är alltså densamma som i inskriften på en runsten från Nylarsker, Bornholm (DR 379): **truknapi han uti meþ ala skibara** »han drunknade utomlands med alla skeppsmännen». **ala** här och i U 349 är därför en form av adjektivet *allr*, icke gen. sg. av mansnamnet *Ali* (*Alli*). Bugge ansluter sig till denna tolkning, med tillägget, att **skibin** sannolikt är felläst för **skiban**.

Brate och Bugge förmoda, att senare delen av inskriften är avfattad i metrisk form:

hann fors uti med alla skipan.

350. Solsta, Frösunda sn.

Pl. 29.

Litteratur: E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 76, Anteckningar (ATA).

Äldre avbildning: Brate foto 1904 (ATA).

Ristningen finnes på övre sidan av ett stort stenblock i östra kanten av en beteshage omedelbart S om gården Solsta, omkr. 170 m. SV om mangårdsbyggnaden, omkr. 150 m. S om U 351. Hagen är full av gravhögar och stensättningar.

Ristningen har blivit upptäckt först år 1899, enligt uppgift i samband med att man fälde ett träd, vars grenar hängde ned över stenblocket. Den undersöktes första gången av Brate år 1904.

Gråvit, finkornig granit. Den ristade ytan sluttar i ungt. 45° vinkel. Den övre kanten ligger ungt. 1,20 m., den nedre ungt. 0,80 m. över marken. Ristningens längd 1,76 m., bredd 1,14 m. Ristningen är tämligen djupt huggen. Den är överallt tydlig och väl bevarad.

Inskrift:

+ **biorn** · **uk** · **askeir** · **lata** + **reisa** · **stein** · **eftir** · **fapur** · **sin** · **uk** · **lok** · **aftra** **fapurs** · **fapur** **urikia**
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

Biorn ok Asgeirr lata reisa stein eftir faður sinn ok lok eftir faðursfaður Orøkia.

»Björn och Åsger låta resa stenen efter sin fader och **lok** efter [sin] farfader Orökja.»

Till läsningen: Tydligt stungna äro 11, 19, 25, 28 **e**. Däremot äro icke stungna 10, 44 **k**, 62 **i**. Sk finnes efter 36 **r** och 54 **s**; däremot icke efter 48 **r** och 59 **r**. Inskriftens alla **f**-runor ha den för Visäte karakteristiska typen, där nedre bst ej är dragen upp till slinglinjen.

Namnet *Asgæirr* är i runinskrifterna icke så vanligt, som man skulle kunna tro. Det är belagt, utom här, i L 97 Vigby bro, Dalby sn, L 239 Gränsta, Knutby sn, L 564 Skottsilla, Knivsta sn, L 702 Vekholms kyrka, L 714 Enköping, L 736 Väckby, Enköpings-Näs sn, L 794 Hässelby, Harbo sn; L 1040 Hammarön (Värml.)(?), L 1073 Svalesmoen, Njurunda sn (Medelpad), L 1395 Fölene sn (Västergötl.). Om mansnamnet *Orøkia* se Sö 205. Namnet står här, märkligt nog, i nominativ i stället för såsom väntat i ackusativ. Förmodligen har ristaren tänkt sig det som predikativ i en sats *Hann het Orøkia*. Jfr U 200.

Oklart är 42—44 **lok**. Av allt att döma är det ett kvinnonamn. Något sådant är emellertid icke känt, varken från runinskrifterna eller från litterära källor. Fonetiskt är **lok** mångtydigt. Brate tolkar det som *Laug Lög*, men det förefaller osannolikt, att Visäte skulle ha återgivit **au** med runan **o**, och ett enkelt *Laug* (fsv. *Lögh*) är f. ö. okänt (däremot vanligt som senare led i sammansatta kvinnonamn). **lok** är dotterdotter till Orøkja och förmodligen dotter till Björn eller Åsger.

Om formen (ack.) *fadursfadur* se U 336. Jfr *fadurfadur* U 241.

Ristningen är, såsom redan Brate har antagit, utan tvivel utförd av Visäte. Härpå tyder såväl ristningstekniken och ornamentikens detaljer som runornas former (märk särskilt **f**-runan), bruket av **ei** i **askeir**, **reisa**, **stein**, och inskriftens formulering.

351. Solsta, Frösunda sn.

Pl. 30.

Litteratur: E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 75, Anteckningar (ATA).

Äldre avbildning: Brate foto 1904 (ATA).

Ristningen finnes på den uppåtvända sidan av en jordfast sten i hagen V om gården Solsta, omkring 75 m. från mangårdsbyggnaden och lika långt SÖ om järnvägen Stockholm—Rimbo, omkr. 150 m. N om U 350. Stenen är ganska tjock, och sannolikt har den aldrig varit rest. Ristningen går nämligen nedtill ganska nära stenens kant, och fotstycket blir alltför kort för att kunna bära den mycket tunga stenen. Strax i närheten är en bergknalle, och det förefaller icke omöjligt, att stenen en gång har hört till detta berg. Den synes passa in i ett hak i berget.

Ljusgrå, finkornig granit. Stenens längd 1,90 m., bredd (nedtill) 1,70 m.; ristningens längd 1,54 m., bredd 1,40 m. Stenen är kullrig, men den ristade ytan är tämligen jämn. Ristningen är tämligen djupt huggen; den är överallt tydlig och väl bevarad.

Ristningen har liksom U 350 blivit upptäckt omkring år 1899, efter vad som uppgivits för Brate, genom att hästar, som betat i hagen, sparkat undan mossan på stenblocket.

Inskrift:

· ketil · lit · reisa · stein · aftr · fapur · sin · uistein · auk · uikr · kop hialpi · ant hans ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
bona sin ·
 65

Ketill let reisa stein eftir faður sinn Vistein ok Vig[æ]r[ðr] — Guð hialpi and hans — [at] bon[d]a sinn.

»Kättil lät resa stenen efter sin fader Visten och Vigård efter sin man. Gud hjälpe hans ande.»

Till läsningen: 2 **e** är tydligt stunget; likaså 10, 16, 35 **e**. Däremot icke stungna 43, 45 **k**. 3—4 **ti** äro mycket skadade; av 3 **t** finns blott v. bst och hst:s nedersta del i behåll. 11 och

66 i stå fritt inom slingan, utan att nå till ramlinjerna. Intet sk finnes efter 47 **p**, 56 **t** och 64 **a**. Alla runorna i 41—44 **uikr** äro fullt säkra. De båda **f**-runorna ha den för Visäte karakteristiska formen, där nedre bst ej når upp till slinglinjen. En liknande egendomlighet utmärker de båda **b**-runorna: bst går icke fram till slinglinjen, varken upptill eller nedtill.

Inskriftens båda sista ord, 61—67 **bona sin**, kunna knappast tolkas på annat sätt än som *bonda sinn*, med en **t**-runa uteglömd efter 63 **n**. Man måste förmoda, att ett 'efter' är underförstått från det föregående 19—22 **aftr**. Då orden **bon[t]a sin** genom satsen **kop hialbi ant hans** äro skilda från de ord **auk uikr**, med vilka de närmast höra samman, måste man antaga, att de ha blivit tillfogade efteråt. **auk uikr** »och Vigärd (lät resa stenen)» har förefallit oklart och behövt ett förtydligande.

Under förutsättning att detta är riktigt, bör 41—44 **uikr** vara ett kvinnonamn, namnet på den döde Vistens maka. Det återger då det från runinskrifter välkända namnet *Vigærd*, *Vigerr*, med **ð** bortfallet i nom. mellan de två **r**-en (jfr **porker Þorgærd** U 14, **askir** U 318, **hulmkir** U 326). Visäte har i så fall även här gjort sig skyldig till ett ristningsfel, i det han har överhoppat runan **i** mellan **k** och **r**.

U 351 är utan tvivel, liksom U 350, ristad av Visäte, såsom redan Brate har förmodat. Härpå tyder, utom korsets form och vissa andra ornamentala detaljer, runornas former (särskilt **f**-runan), bruket av **ei** i **reisa**, **stein** och **uistein**, formen **kop** 'Gud' och ordföljden **aftr i faþur i sin i uistein**, med släktskapsordet ställt framför namnet.

352. Vreta, Frösunda sn.

Pl. 30.

Fig. 59. U 352. Vreta, Frösunda sn.
Efter B 49.

Litteratur: B 49, L 510, D 2:151. J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 101; E. Brate, Anteckningar (ATA).

Äldre avbildningar: P. Helgonius o. J. Hadorph, träsnitt (i Monumenta 3 och B 49); Dybeck a. a.; Brate foto 1904 (ATA).

Runstenen står rest på en höjd 75 m. NNV om Vreta gård, 30 m. Ö om landsvägen. Ristningen är vänd mot vägen.

Enligt Peringskiöld var platsen: »Otterstad». Vreta är en utflyttad gård från Åttesta (Otterstad). Dybeck omtalar, att stenen ända till våren 1869 låg »högt upp i vestra slutningen af en ansenlig höjd öster om gamla Otterstad, der en nyligen utbygd gård är. Han är nu rest längre i söder på samma höjd.»

Spräcklig gnejsgranit, övervägande blågrå. Höjd 2,25 m., bredd 0,97 m. Ytan är ojämn. Ristningen är delvis skadad och otydlig, grunt huggen.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 49):

× **sihlauh** × **lit** × **stain**[a **r**] **ita** × **iftir** **sihuip** **sun** **sin**
5 10 15 20 25 30 35

Siglaug let stæina [r]etta æftir Sigvið, sun sinn.

»Siglög lät uppresa stenen efter Sigvid, sin son.»

Till läsningen: Efter 15 **n** är ett stycke av stenen avslaget och förkommet. Av 18 **i** finns endast ett par rester i behåll.

Nedre bst i 22 f är skadad. I 23 t finnas endast svaga spår av v. bst. Intet sk kan spåras efter 25 r, 31 p, 34 n och 37 n. I 26 s är mellanstapeln borta. I 31 p är övre delen av bst borta.

Hadorph och Helgonius: 16 a och 17 r äro bevarade, men intet sk finnes dem emellan. 21—25 **hiftr**; sk × har felaktigt uppfattats som h. — Dybeck: 16 a och 17 r äro bevarade, utan sk dem emellan. 21—25 × **iftir**.

Kvinnonamnet *Siglaug* är f. ö. endast känt från en öländsk inskrift, Öl 36.

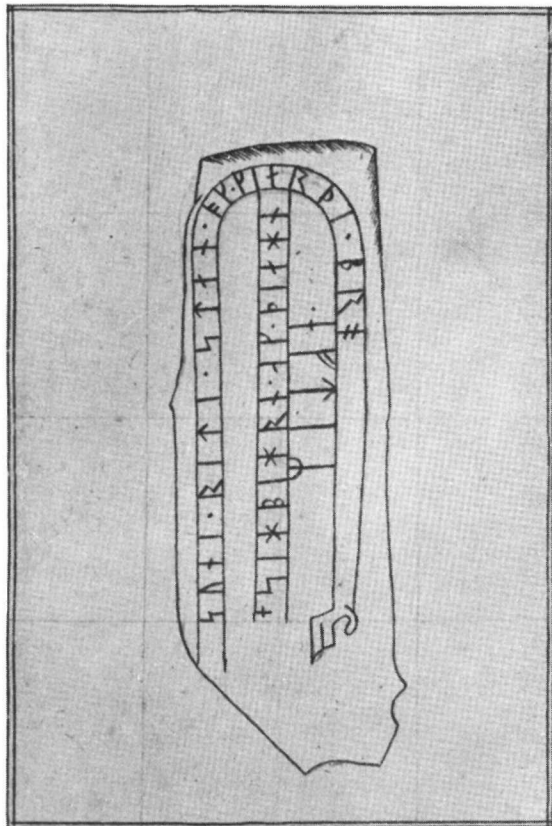

Fig. 60. U 353. Lunda kyrka.
Efter teckning av Rhezelius.

Fig. 61. U 353. Lunda kyrka.
Efter B 30.

353. Lunda kyrka.

Pl. 31.

Litteratur: B 30, L 523, D 2:159. J. Bureus, F a 6 s. 109 (Caspar Cohl), s. 208 (Rhezelius), F a 5 n:r 253, F a 1 s. 58; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 103; O. Celsius, SR 1, s. 357, 2, s. 70; Kyrkoinventarium 1829; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 93, Anteckningar (ATA); Sveriges kyrkor, Uppland 4 (1920), s. 287.

Äldre avbildningar: J. H. Rhezelius, teckning (F 1 2 n:r 35); J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 102); P. Helgonius o. J. Hadorph, träsnitt (i Monumenta 3 och B 30); Dybeck a. a.; Brate foto 1907 (ATA).

Runstenen är inmurad i vapenhusets västra vägg på utsidan, alldeles invid marken.

Den var känd redan av Bureus och befann sig då på samma plats som nu: »Vestan i Lunda kyrkemur» (F a 6 s. 109), »I Wåkenhuswäggen» (F a 6 s. 208), »I Våknhusmuren» (F a 5). Peringskiöld: »Lunda wäster wapnhus wägg» (B 30: »Vapnhus hörnet»). I *Ransakningarna* omtalas »Vthi Kyrkio Muren en Runasteen inmurat som finnes nog vara opå skrefven

med Runaskriff»; vilkendera av de tre runstenarna i Lunda kyrka (U 353—355) som åsyftas, kan icke avgöras. Runstenen U 353 var länge övertäckt av rappningen men blev genom Dybecks försorg frigjord »från tjockt och stenhårt murbruk, som alldeles gömde honom».

Dybeck förmodar, att stenen ursprungligen har stått »vid den bro som ännu finnes mellan Lunda kyrka och nästföljande runsten» (Ängby-stenen, U 356).

Blågrå mörk skiffer. Höjd 1,55 m., bredd 0,58 m. Ristningslinjerna äro djupt huggna och inskriften synnerligen tydlig.

Inskrift:

suni · riti · stan · okiarpi · bro · · eftir · sihbiarn · ak · piahn suni · risti ·

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Suni retti stein ok gærði bro æftir Sigbiorn ok Piægn. Suni risti.

»Sune reste stenen och gjorde bron efter Sigbjörn och Tjägn. Sune ristade.»

Till läsningen: Icke stungna äro 6 **i** och 14 **k**. Tydligt stunget är 23 **e**. 18 **p**: bst:s övre del något otydlig. 20 **b**: nedre delen av undre bst är borta. Framför 28 **s** finnes en linje, som troligen är huggen. Bst i 36 **a** sitter högt. Säkerligen har ristaren avsett ett **o** men glömt att hugga nedre bst.

Caspar Cohl: 13—19 **ok karpi**, 23 **i**, 36 **a**, 41 **k**. Rhezelius: 13—19 **ok · kiarpi**, 23 **e**, 33 **h**, 36 **a**, 38—42 **piahn** (F a 6: **pihn**); 43—51 saknas. Hadorph o. Helgonius: 13—19 **okiarpi**, 23 **i**, 36 **a**. Dybeck: 13—19 **okiarpi**, 23 **e**, 36 **a**. Brate: 13—19 **okiarpi**, 23 **e**, 36 **a**.

Namnet *Suni* är f. ö. icke känt från någon runinskrift. Under medeltiden var det vanligt (Lundgren-Brate). *Sigbiörn* (*Sibbi*) och *Piægn* (*Pegn*) äro vanliga namn.

Ristningen är synnerligen enkel. Den är icke utförd av en yrkesman. Sune har själv ristat den sten, som han har rest till minne av sina båda fränder. Såsom ristare finnes han icke omtalad i någon annan inskrift.

354. Lunda kyrka.

Pl. 31.

Litteratur: B 29, L 522. J. Bureus, F a 6 s. 109 (Caspar Cohl), s. 208 (Rhezelius), F a 10: 2 s. 47 F, F a 5 n:r 252, F a 1 s. 58; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 102; O. Celsius, SR 1, s. 356; N. R. Broeman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 241; Kyrkoinventarium 1829; Sveriges kyrkor, Uppland 4 (1920) s. 287.

Äldre avbildningar: Bureus, teckning (F a 10: 2), kopparstick (F f 6 n:r 101); J. H. Rhezelius, teckning F 1 2 n:r 34); P. Helgonius o. J. Hadorph, träsnitt (i Monumenta 3 och B 29).

Runstenen fanns enligt uppgifter från 1600-talet inmurad i kyrkväggen på kyrkans östra sida: »Vti Lunda Kyrke mur öster» (F a 6 s. 109), »I Kyrkiegafwelmurn» (F a 6 s. 208), »I Lunda Kyrke mur» (F a 10: 2), »Kyrkemur» (F a 5), »Lunda östre kyrkemur» (Peringskiöld). I *Kyrkoinventarium* 1829 finnes följande uppgift: »1 Runsten finnes inlagd i Östra gafveln af Kyrkan, inscriptionen icke läslig». Möjligen har stenen ännu vid denna tid varit till någon del synlig. Den blev sedan helt övertäckt av kyrkans kalkputs. Senare uppgifter saknas, och inskriften var okänd för såväl Dybeck som Brate. I sept. 1942 blev putsen avlägsnad på det ställe i kyrkans östra mur, där runstenen befann sig, och den blev framtagen. Den restes på planen utanför kyrkogården, t. h. om ingången.

Ljusgrå granit. Höjd över markytan 2,10 m. (stenens hela höjd ung. 2,45 m.), bredd (mitt över korstet) 0,61 m., (över ristningen nedtill) 0,82 m. Sannolikt är ett stycke av stenen upptill avslaget, varigenom inskriftens sista runor ha gått förlorade. Ristningen är tydlig och väl bevarad.

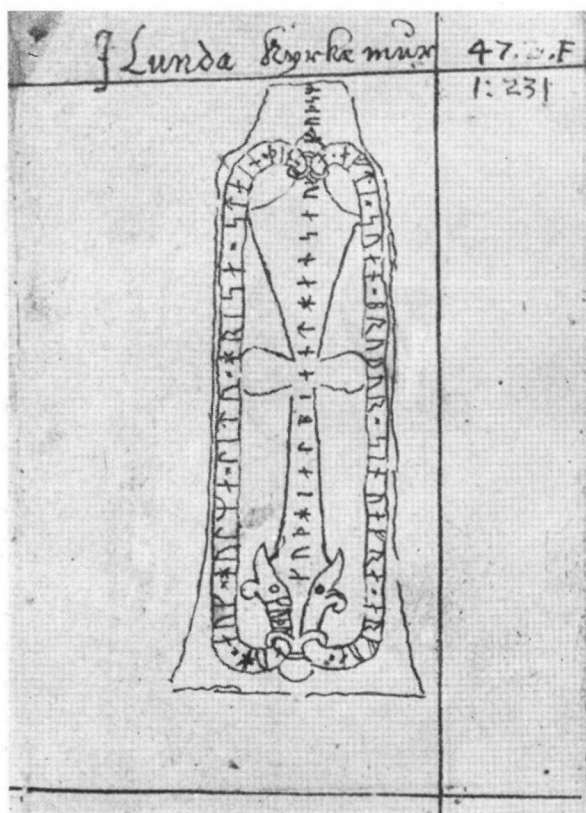

Fig. 62. U 354. Lunda kyrka.
Efter teckning av Bureus.

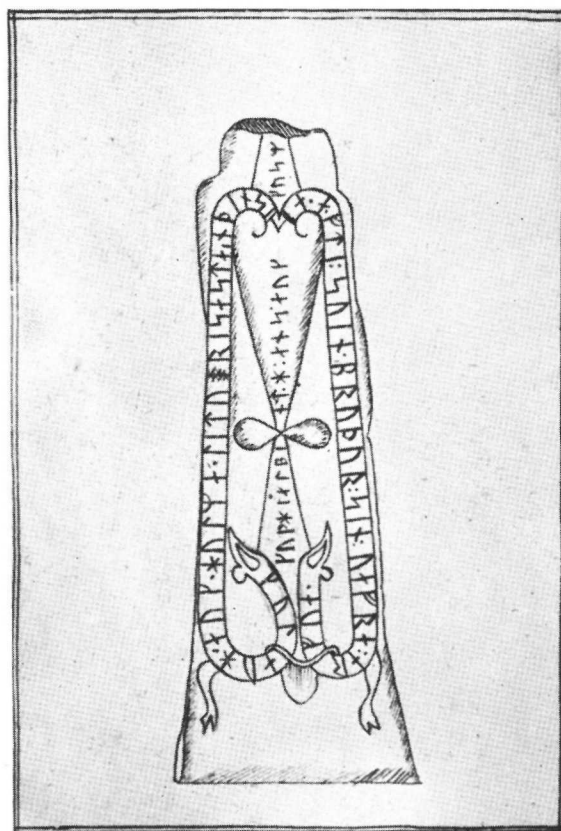

Fig. 63. U 354. Lunda kyrka.
Efter teckning av Rhezelius.

Huvuddelen av inskriften, minnesorden över den döde, är anbragt i de två rundjuren, som äro lagda utefter stenens kanter, med huvudena nedtill och stjärtarna upptill förenade medelst ett koppel. Ett tillägg, en from önskan för den dödes själ, står mitt på stenen i en rad nedifrån uppåt, inneslutet av ett stort kors med en triangelformig avslutning upptill.

Inskrift:

kulauh · auk · hulma : litu : arisa : stain : pinsa : afti : suin : brupur : sin : uafra : arfua kup : hialbi ·

ant h : ans : auk kus m ...

70

75

80

Guðlaug ok Holma letu reisa stæin þenna eftir Svæin, broður sinn, Vafra arfa. Guð hialpi and hans ok Guðs m[óðir].

»Gudlög och Holma läto resa denna sten efter Sven, sin broder, Vavres arvinge. Gud och Guds moder hjälpe hans ande.»

Till läsningen: Intet sk vid början och slut av den inom de båda djurkropparna inneslutna inskriften. 1 k är icke stunget: icke heller 61, 80 k eller 40 i. 5 u är litet och når icke ned till ramlinjen. Det har tydligen varit överhoppat och har blivit insatt efteråt. Runorna gå på v. sidan, delvis också på h. sidan med sina toppar ända ut till stenens ytterkant; några ramlinjer ha här ej funnits. 51—55 uafra är fullt tydligt, r. 53 är f, icke k, r. 55 är a, icke o.

57 r har en egendomlig form; det liknar ett u med en svag krök mitt på bistaven men avser uppenbarligen ett r. Jfr 47 och 54 r.

Caspar Cohl: 1—6 **kulauh**, 19—23 **hrisa**, 51—55 **uafra**, 70—72 **hot**. Rhezelius: 1—6 **kulauh**, 19—23 **-risa** (r. 19 angiven som skadad; utelämnad i F a 6), 51—55 **uafra**, 70—72 **at**. Bureus (F a 10: 2): 1—6 **kuplauh**, 19—23 **hrisa**, 38—41 **suan**, 51—55 **uafra** (F a 5: **uefra**), 70—72 **ant**, 80—82 **kuþs**. 1—6 **kuþlauh** är säkerligen en korrigerig av inskriftens verkliga form; likaså 80—82 **kuþs**. — B 29: 1—6 **kutliauh**, säkerligen en felläsning, beroende på att en korsande ornamentslinga har missuppfattats såsom runstavar; 19—23 **arisa** (bst i 19 a vinkelrät mot hst), 38—41 **sunn** (40 n med bst endast t. v), 51—55 **uakro**, 64—69 **hialbi** eller **hialble**, 70—72 **ant**.

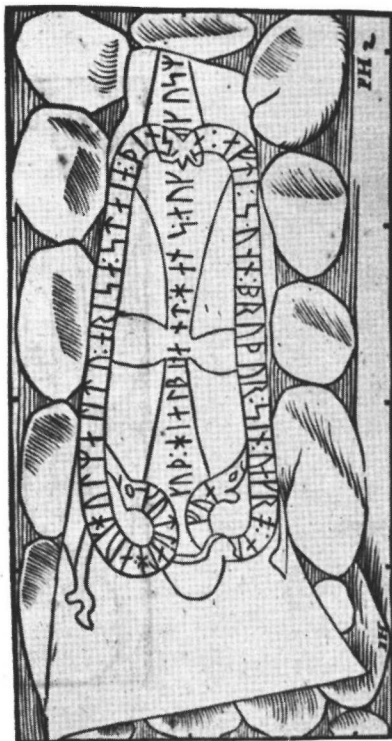

Fig. 64. U 354. Lunda kyrka.
Efter B 29.

Inskriften har två tydliga felristningar: i 19—23 **arisa** ha de båda första runorna blivit omkastade (för **raisa**), och ett sk har blivit hugget efter 73 h i stället för före denna runa. Intressant, men f. ö. tämligen ensamstående i uppländska inskrifter är formen 56—60 **arfua**. Ett liknande fall är **olafuir** *Olafnr* L 142 Lövsta, Bälunge sn, en inskrift med flera ortografiska egendomligheter, ett annat är **ulfuair** *Ulfarr* i en nyfunnen gotländsk inskrift från Timans, Roma sn (O. v. Friesen i *ANF* 56, 1942, s. 279). Ristaren torde ha varit oviss om teckningen av *v*-ljudet med **f** eller med **u** och fördenskull använt båda tecknen. Jämförbara äro sådana ristningsformer som **ptina** Sö 200, L 729 Ullunda, Tillinge sn, **uestþr** Sö 260, **brouþur** Sö 212 m. fl.; se *Södermanlands runinskrifter*, s. LXXIII. Ristaren av U 354 vacklar även i beteckningen av den ursprungliga diftongen *æi*: **stain**, **arisa** (för **raisa**), men **suin**.

Två kvinnor ha låtit resa stenen till minne av sin broder Sven. Det första namnet är utan tvivel Gudlög. Om kvinnonamnet *Guðlaug* se Sö 263, om *Holma* Sö 331 och E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 105. Ett *Vafri* finns belagt såsom

binamn (E. Hellquist i *Xenia Lidéniana*, 1912, s. 110) och ingår sannolikt i ett par ortnamn (Lundgren-Brate). Möjligen förekommer det även i en småländsk runinskrift (Sm 9), numera förkommen och endast känd genom en teckning från slutet av 1600-talet (B 1004): **eftir uakra** (eller: **uekra**). Det är en bildning till verbet isl. fsv. *vafra* 'irra omkring, vandra hit och dit, vackla'. Då den döde kallas för *Vafra arfi*, innebär detta sannolikt, att han har varit ende sonen till *Vafri* och sålunda ensam har tagit arvet. Hans systrar, som ha rest stenen till hans minne, ha icke haft rätt till någon del av arvet. Sannolikt har Sven dött utan bröstarvingar, eftersom inga sådana, endast två systrar, omtalas i inskriften.

355. Lunda kyrka.

Litteratur: B 31, L 524. J. Bureus, F a 6 s. 109 (Caspar Cohl), s. 208 (Rhezelius), F a 5 n:r 254, F a 1 s. 58; J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 103; O. Celsius, SR 1, s. 358, 2, s. 85; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 21; Sveriges kyrkor, Uppland 4 (1920), s. 287 f.; O. v. Friesen i *Namn och Bygd* 18 (1930), s. 94.

Avbildningar: J. H. Rhezelius, teckning (F 1 2 n:r 36); J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 103); P. Helgonius o. J. Hadorph, träsnitt (i *Monumenta* 3 och B 31).

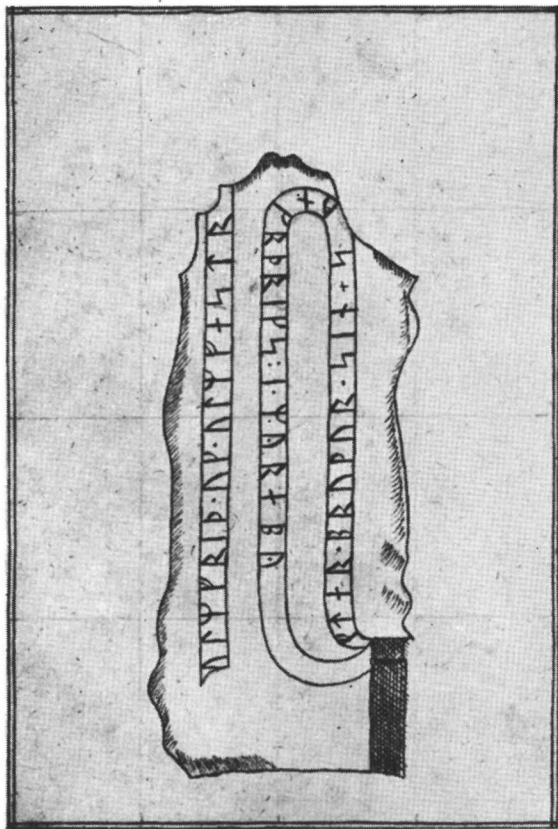

Fig. 65. U 355. Lunda kyrka.
Efter teckning av Rhezelius.

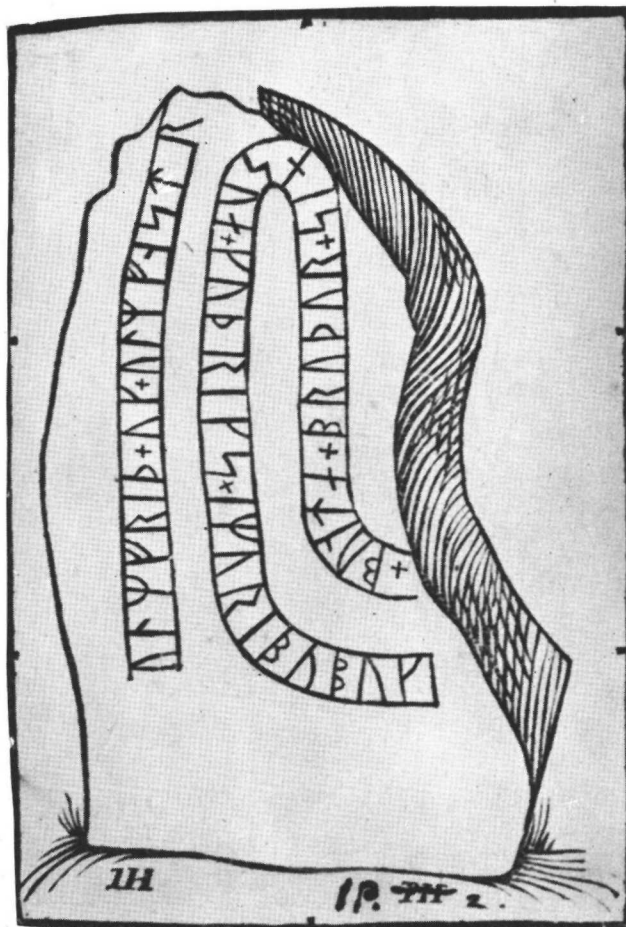

Fig. 66. U 355. Lunda kyrka.
Efter B 31.

Runstenen finnes enligt uppgifter från 1600-talet i vapenhusväggen, vid dörren: »Vidh dören samastädz» (F a 6 s. 109), »Dersammastädes» [som U 353] (F a 6 s. 208), »Vid dören samastädz» (F a 5); »Lunda under wapnhuus hörnet» (Peringskiöld), »Vapenhus dörren» (B 31). Den omtalas icke i *Kyrkoinventarium* 1829 och var redan då säkerligen helt dold under kalkputsen. Den finnes sannolikt kvar på sin plats men är f. n. oåtkomlig.

Stenen är sönderslagen. Endast den v. delen med ungefär halva inskriften är i behåll på avbildningarna från 1600-talet. Höjd ung. 1,50 m., bredd (över mitten) ung. 0,65 m. Inskriften är anbragt i en enkel slinga utan ornamental utsmyckning.

Inskrift (enligt B 31, jämfört med andra läsningar):

ulmfriþ + uk + ulmfastr . . . + bunta (?) + brupur + sin sun + kupriks + i myriby buki

Holmfrid ok Holmfastr . . . bonda, broður sinn, sun Gudriks, i Myriby byggi.

»Holmfrid och Holmfast . . . bonde, sin broder, son till Gudrik, som bodde i Mörby.»

Till läsningen: Caspar Cohl (F a 6 s. 109) **ulmfriþ uk . . . ast . . . iftir brupur sin sun kupriks · i · myriby**; Rhezelius (F a 6 s. 208) **ulmfriþ · uk · ulmfastr . . . ftar · brupur · sin + sun : kupriks : i · myraby**. Rhe-

zelius' teckning (F 1 2) **ulmfrip · uk · ulmfastr . . . ftar · brupur · sin + sun krpriks : i · myraby**. Bureus återger i F a 5 Rhezelius' läsning i F a 6. — Hadorph o. Helgonius (B 31): 14 **n** med bst endast t. v.; Caspar Cohl o. Rhezelius ha 14 **a**, vilket sannolikt är det riktiga. I fråga om runorna 18—22 gå läsningarna starkt i sär. Man väntar här ett namn. Cohl har **iftir**, Rhezelius **ftar**, B 31 **bunta**. B 31 har 34 **a**, säkerligen felläsning för **n**; Cohl och Rhezelius **n**. Runorna 44 och 48 äro stungna **y** hos Cohl och Rhezelius, ostungna **u** på B 31. 49—52 **buki** finnas endast på B 31; saknas hos Cohl och Rhezelius.

Om namnen *Holmfrid(r)* och *Holmfastr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100, 105. Om namnet *Guðrikr* se U 29. — 43—48 **myriby** (l. **muribu**) återger ett fsv. *Myriby* eller *Møriby* ('byn eller gården vid myren'). Det är tydligen det strax N om kyrkan belägna Mörby som avses.

42—52 **i myriby buki** är en relativsats utan inledande partikel, genom ordföljden utmärkt såsom underordnad sats. Subjektet är underförstått från det föregående. Huruvida korrelatet är **kupriks** eller **sun+kupriks**, kan icke avgöras. Om satser av typen *i Myriby byggd* se Sö 208 och *Nysvenska studier* 9 (1929), s. 58.

356. Ängby, Lunda sn.

Pl. 32, 33.

Litteratur: B 28, L 525, D 2:160. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 103; N. R. Broeman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 206 f.; G. Stephens, *ONRM* 2, 631; E. Brate, *Sverges runinskrifter* (1922), s. 76, *Svenska runristare* (1925), s. 32, *Anteckningar (ATA)*; O. v. Friesen, *Upplands runstenar* (1913), s. 14, 35, *Runorna* (1933), s. 206.

Äldre avbildningar: P. Helgonius o. J. Hadorph, träsnitt (i *Monumenta* 3 och B 28); Dybeck a. a.; Brate foto 1907 (*Sverges runinskrifter*, s. 77 och i *Nordisk Familjebok*, art. *Runor*); v. Friesen foto (*Upplands runstenar*, s. 13, 35, *Runorna*, s. 207; I. Flodström, *Sveriges folk*, 1918, s. 227).

Runstenen står i en hage 400 m. N om Ängby, 500 m. S om vägskalet mellan vägen till Söderby och vägen till Trosta, 80 m. Ö om ån till Söderbysjön, 20 m. V om landsvägen Lunda—Markim. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Lindholm». I närheten finnas flera bautastentar, ett antal stensättningar och många gravkullar. Runstenen står sålunda på ursprunglig plats, mitt i ett gammalt gravfält.

Runstenen omtalas första gången i *Ransakningarna*: »På Engeby Lund finnes en lång Runasteen något pärijtadt.» Peringskiöld: »Ängeby Lundh». Dybeck: »I Ängeby hage, fordom *Ängby lund*, nu hästhagen kallad, belägen söder ut från Lunda kyrka, samt öster om byn, äro många minnesmärken från hednatiden, såsom två stående och fem fallne bautastentar, grafkullar och flere mer eller mindre skadade stensättningar, isynnerhet i hagens nordvestra del, der ett vattendrag — ett af Laggaåns tillflöden — framflyter. Runstenen står och der på norra sidan om och icke långt ifrån en präktig bautasten.»

Skiffrig gnejsgranit med gott klov. En urspjälkning nedtill i mitten fanns redan då stenen ristades. Ytan är grå, men rödaktig åt sidorna. Urspjälkningen är mörkare, gråblå. Höjd 2,25 m., bredd (tvärs över stenens mitt) 0,86 m. Ytan är slät och jämn. Ristningslinjerna äro breda och tämligen djupa. Därför svårt att vid uppmålning ange bredden på de huggna linjerna; man måste nöja sig med att fylla i upphuggningens botten. Ristningen är genomgående tydlig och väl bevarad.

Inskrift:

rah̄nfrīþr · lit rasa stāin þino · aftir biurn · sun þeira · kitilmun̄tar · kupa mialbi hons ant aukups
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70 75
 mupir hon fil a uirlanti · in osmuntr markaði
 80 85 90 95 100 105 110

Ragnfridr let ræisa stæin þenna aftir Biorn, sun þeira Ketilmundar. Guð hialpi hans and ok Guðs moðir. Hann fell a Virlandi. En Asmundr markaði.

»Ragnfrid lät resa denna sten efter Björn, hennes och Kättilmunds son. Gud hjälpe hans ande och Guds moder. Han föll i Virland. Och Åsmund ristade.»

Till läsningen: Runan 3 h är skadad. Av hst endast svaga spår upptill; bst åt h. äro fullt tydliga. 4 n: bst är kort på v. sidan; likaså 21, 35 n. Ensidig bst endast på h. sidan ha flera av inskriftens n-runor: 24, 66, 69, 84 n. På liknande sätt förhåller det sig med inskriftens o- och a-runor. 25 och 99 o ha bst tvärs över hst. 65 o har bst korta på v. sidan, i 83 o går övre bst över hst men ej den nedre. 14, 71, 93, 107 a ha bst korta på h. sidan, 16 a har bst endast på v. sidan. 23 i är skadat; endast nedre delen finns i behåll. På h. sidan upptill, från 38 n till 53 a, är stenens kant skadad efter ristningen. 52 t saknar bst på v. sidan; någon sådan synes aldrig ha varit huggen. Runan har alltså formen av l. 58 m är tydligt; felristning för h. 68 a är skadat genom avflagring; icke o. 69 n: bst är ansatt på en ornamentallinje, som får tjänstgöra som huvudstav. En avflagring tangerar övre staven i 76 s och har förstört övre delen av 77 m. Av den senare runan finns, utom hst:s nedre del, övre hälften av h. bst i behåll. Mellan 79 þ och 81 r finns intet i, men ristarens mening har säkerligen varit, att den korsande slingans ena linje skall läsas som en hst (jfr 69 n). Mitt på hst i 86 i finns en fördjupning, som möjligen är huggen. Säkra sk · finnas efter 9 r, 25 o, 54 r. Runda punkter efter 35 n, 43 a och 96 i.

Hadorph o. Helgonius: 4 i. Intet sk efter 35 n, 43 a och 96 i. 52 l, 58 m, 69 i, 112 u. — Dybeck: 4 n, 52 l, 58 m, 69 n, 112 i. Intet sk efter 35 n och 96 i. — Brate: 52 l, 58 m. Intet sk efter 43 a. — v. Friesen; 14 i, 52 l, 58 m. Intet sk efter 43 a och 96 i.

Inskriften är i det allra närmaste densamma som på runstenen U 346 vid Frösunda kyrka, som även är utförd av Åsmund Kåreson. Om U 356 säger O. von Friesen (*Runorna*, s. 206), att den är »typisk för Asmunds konst och tillika, i sin stränga enkelhet, sitt rena linjespel och sin mästerliga avpassning till ytan, hans kanske mest lyckade verk».

14—42683. *Upplands runinskrifter.*

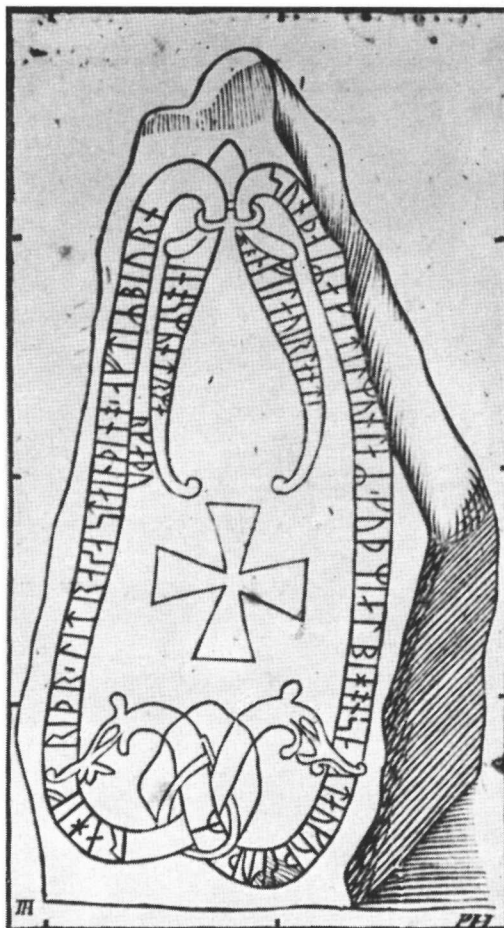

Fig. 67. U 356. Ängby, Lunda sn. Efter B 28.

357. Skepptuna kyrka.

Pl. 35.

Litteratur: D 2:155. E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 37; Anteckningar (ATA); Sveriges kyrkor, Uppland 4 (1920), s. 252 f.

Äldre avbildningar: Dybeck a. a.; Brate foto 1907 (ATA).

Runstenen har enligt Dybeck legat i södra bogårdsmuren innantill. Den uttogs därifrån 1868(?) och restes på kyrkogården. Där står den nu 20 m. SÖ om kyrkan och 30 m. V om kyrkogårdsmuren.

Mörkgrå granit. Höjd 2,27 m., bredd 0,97 m. Ristningen är tämligen djupt huggen och väl bevarad.

Inskrift:

- uarhas · uk arn-il · uk ontuitr · uk hrupailfr · mupur þira · þar þrir brupr · litu · rita · staino

þisa aftir hulma fapur sin

Vargas(?) ok Arn[k]ell ok Andvettr ok Hrodælfr, modir þeira, þeir þrir brøðr letu retta stæina þessa aftir Holma, faður sinn.

»Vargas och Arnkel och Andvätt och Rodälv, deras moder, de tre bröderna läto uppresa dessa stenar efter Holme, sin fader.»

Till läsningen: Inskriften börjar med ett kort vågrätt streck som sk. Övriga sk i inskriften utgöras av små lodräta streck. Bst i 1 u är skadad. Bst i 3 r är skadad på mitten. 4 h är skadat på mitten; likaså 5 a. Läsningen 1—6 uarhas är emellertid fullt säker. 11 n har bst kort på v. sidan av hst; likaså 18, 68, 91 n. Bst endast på h. sidan av hst ha 17, 69 o. 43 a har kort bst på h. sidan av hst; likaså 66, 74, 83, 85 a. Av runan 12 finns endast ett kort stycke nedtill av hst. Bst i 14 l är svag. 15—16 uk äro skadade upptill. De följande namnen 17—23 ontuitr och 26—34 hrupailfr äro fullt tydliga. 25 k och 26 h äro skadade upptill. Bst i 39 r något skadad upptill. 41 i är icke stunget. 45 a är tydligt och säkert. 53 u är icke stunget, icke heller 61 i. 83 a, icke o. Ovanför bst finns visserligen en fördjupning, men denna är icke huggen. Intet sk finnes efter 8 k, 16 k, 25 k, 39 r, 46 r. Möjligen sk efter 50 r. Intet sk efter 69 o och 73 a. Inga säkra spår av sk efter 78 r. Intet sk efter 83 a, 88 r, 91 n.

Dybeck: 9—14 arnika, 79—83 xulma. — Brate: 9—14 arn-il, 79—83 hulmo.

44—55 þar þrir brupr är en sammanfattning av de vid inskriftens början nämnda uarhas · uk arn-il · uk ontuitr. Det borde ha fått sin plats omedelbart efter dessa tre namn, före tillägget uk hrupailfr · mupur þira. 35—39 mupur (obl. form) är fel för väntat (nom.) moþira. Diftongen æi tecknas ai i 64—69 staino, men i i 40—43 þira och a i 44—46 þar. ai är tecken för æ i 26—34 hrupailfr.

Om namnet uarhas se U 337, om Arnkell U 225, om Andvettr Sö 266, om Holmi E. Wesén, Nordiska namnstudier, s. 105 och om kvinnonamnet Hrodælfr ib. s. 109.

Ålderdomliga drag i inskriften är bruket av h i 26—34 hrupailfr, av o-runan för nasalerat a i 17—23 ontuitr och 64—69 staino och av u-runan för o-ljud i hrupailfr, 35—39 mupur och för ø-ljud i 51—55 brupr. Stenen är, såsom redan Brate har antagit, sannolikt ristad av Åsmund Kåreson, ehuru den icke är signerad.

Formen 64—73 staino þisa »dessa stenar» vittnar om att det har funnits åtminstone ännu en sten på samma plats, rest till minne av Holme.

358. Skepptuna kyrka.

Pl. 34.

Litteratur: D 2:154. E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 22; Sveriges kyrkor, Uppland 4 (1920), s. 253.

Äldre avbildning: Dybeck a. a.

Runstenen låg före 1942 i grunden till Skepptuna kyrkas torn på södra sidan, med den ristade sidan uppåt. Ungefär halva ristningen befann sig emellertid under själva tornmuren, som helt täckte de båda skriftraderna på stenens v. sida. Runstenen omtalas första gången av Dybeck, som avtecknade h. sidans två skriftrader. Han sökte även »genom inbrott i muren» avtäcka återstoden, men måste på grund av sockenmännens motvilja avstå från en fullständig undersökning. Senare blev hela stenen täckt av en hög jordvall invid muren och var sålunda helt oåtkomlig. Den framgrävdes i sept. 1942 och uttogs ur tornmuren, varefter den restes på kyrkogården S om tornet, några meter framför den plats, där den tidigare legat.

Ljusgrå granit. Stenens höjd över markytan 2,05 m., bredd 0,78 m. Ristningens höjd 1,80 m., bredd 0,55 m. Ristningslinjerna äro smala, fint huggna. Ristningen, som är väl bevarad, erinrar i hög grad både vad ornamentik och ristningsteknik angår om U 258 vid Fresta kyrka och är säkerligen utförd av samme ristare.

På baksidan finnes ett ornament, bestående av en trappstegsformigt tecknad fyrkant. Det är dock mycket klumpigt utfört, och det är därför synnerligen ovisst, om det härrör från samme ganska skicklige ristare som framsidans ristning.

Inskrift:

fulkmar × lit × risa × stin × pina × iftir × fulkbiarn × sun × sin × sar × itapis × uk miþ krkum × kuþ × ialbi ×
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65
 ans × ot uk salu
 70 75 80

Folkmar let reisa stein þenna eftir Folkbiorn, sun sinn. Sar ændaðis ok með Grikkium. Guð hialpi hans and ok salu.

»Folkmar lät resa denna sten efter Folkbjörn, sin son. Han dog ock bland grekerna. Gud hjälpe hans ande och själ.»

Till läsningen: Intet sk finnes vid inskriftens början och slut. Sk saknas även efter 53 k, 56 þ, 74 t och 76 k. Icke stungna äro 12, 17, 20, 23, 46, 55 i, 57, 62 k. 52—53 uk är säkert, 53 k tydligt. — Dybeck har sk efter 53 k, bestående av en urgröpt trehörning.

43—61 sar × itapis × uk miþ krkum är sannolikt en huvudsats, sar sålunda ett demonstrativt pronomen. Till dettas ursprungliga form sa har analogiskt lagts en nominativändelse -r. En underordnad relativsats skulle snarast ha haft formen þann er ok ændaðis með Grikkium.

Uttrycket uk miþ krkum är, anmärker Dybeck, dunkelt. Man väntade annars ett uti með Grikkium »utomlands bland grekerna». Ett betonat uk 'ock, också' är visserligen tänkbart hos en ristare, som tecknar den obetonade partikeln 'och' uk. Jfr U 188 sasi × is uk at × iarkia. Liksom i denna inskrift uk 'också' förutsätter, att en annan sten har rests efter Iargæirr (U 186), så hänvisar här uk i uttrycket sar × itapis × uk miþ krkum på att även en annan man dött i Grekland, sålunda till att en annan runsten har funnits i närheten, ristad samtidigt av samme ristare, på vilken har omtalats, att en man har dött ute bland grekerna. Om uttrycket miþ krkum se U 201.

Om namnet Folkbiorn se E. Wessén, Nordiska namnstudier, s. 103. Namnet Folkmar är för övrigt icke belagt i runinskrifterna, och det har sålunda i varje fall varit ett sällsynt namn i Sverige under vikingatiden. Det finnes icke heller i danska inskrifter, och det saknas alldeles i det norska och isländska namnförrådet från medeltiden (Lind). I svenska medeltidskällor fin-

nas (enligt Lundgren-Brate) några få belägg på namnet *Folkmar* (*Folmar*) Däremot är det mera utbredd i Danmark under medeltiden, särskilt på Själland och Lolland-Falster. På västgermanskt område är namnet vanligt, särskilt bland frankerna: fht. *Folemar* (*Folmar*, se Förstemann), mlt. *Volemarus* (*Volmer*), feng. *Folcmar*. Namnet har därför tidigare antagits vara inlånat till Sverige och Danmark från Tyskland och Nederländerna (E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 103). Den överraskande förekomsten i en runinskrift från början av 1000-talet gör kanske saken något tvivelaktig. Det är möjligt, att namnet verkligen har funnits från gammal tid i Sverige och Danmark, om också sällsynt. F. ö. är att märka, att förleden i de båda namnen *Folkmar* och *Folkbiorn* är gemensam. Vi finna sålunda här ett nytt exempel på s. k. variation i namnskicket under vikingatiden i Sverige (E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 7 f.).

359. Skepptuna kyrka.

Pl. 35.

Litteratur: E. Brate, Anteckningar (ATA); Sveriges kyrkor, Uppland 4 (1920), s. 253.

Äldre avbildning: Brate foto 1907 (ATA).

Runstenen anträffades vid kyrkans reparation år 1907 i golvet under predikstolen. Den låg med den ristade sidan uppåt intill norra kyrkoväggen såsom fyllnad jämte tegelgolvet; över tegelgolvet var ett trägol. Stenen var sönderslagen i fyra stycken, ett större och tre mindre. De lågo icke tillsammans i golvet, men då de sammanfördes, passade de noga tillsammans. Så när som på h. hörnet nedtill är runstenen fullständig. Upptill på h. sidan är den något skadad. Den förvaras nu i vapenhuset, fastsatt vid östra väggen.

Grå granit. Höjd 0,74 m., största bredd 0,40 m. Ristningen består av breda linjer men är grunt huggen.

Inskrift:

kiftir · mina · ik - ktir nu · . . . i
5 10 15 20

Till läsningen: 1 **k** är otvivelaktigt inskriftens första runa. Den är icke stungen. Framför den finnes intet sk. På 2 **i** finnes en grund fördjupning, som möjligen är huggen. Bst i 7 **m** äro svaga; men runan har säkert varit **m**, icke **h**. Alla runorna på v. sidan äro f. ö. säkra. Bst i 12 **k** är fullt säker, ehuru övre delen är förstörd; icke **f**. Ett stycke av stenen är avslaget upptill på h. sidan; av runan 13 finns endast hst:s nedersta del i behåll. Den följande runan 14 är **k**, icke **f**. En fördjupning nedanför bst är ej huggen. De följande runorna äro fullt tydliga. Bst i 18 **n** är nästan vågrät. 19 **u** har bst utgående från hst:s mitt; den är djupt huggen och säker. — Brate: 7 **h**. 14 **f**.

Stenen är knappast en vanlig minnesvård. Häremot talar såväl det lilla formatet som inskriften. Ovisst är, vad stenen och dess oklara inskrift kan ha tjänat för syfte. Den är tämligen skickligt utförd. Såväl ormslingan som runornas former vittna om, att ristaren har känt till runstenar och runornas bruk som skrivtecken. Det är därför knappast troligt, att runorna uteslutande ha haft ett dekorativt ändamål. Inskriftens början, 1—10 **kiftir · mina**, kan återge ett fornsvenskt *giftir mina(x)* »mina gåvor».

360. Gådersta, Skepptuna sn.

Pl. 36.

Litteratur: B 24, L 516, D 2: 152. J. Bureus, F a 6 s. 201, 204 (Rhezelius), F a 5 n:r 312, F a 1 s. 71; O. Verelius, *Manuductio compendiosa* (1675), s. 57; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F 1 5:1 n:r 37, *Monumenta* 3, bl. 92; P. Dijkman, *Historiske Anmärkingar* (1723), s. 45; O. Celsius, SR 1 s. 197, 2 s. 76; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 12, Anteckningar (ATA); O. von Friesen, *Upplands runstenar* (1913), s. 53.

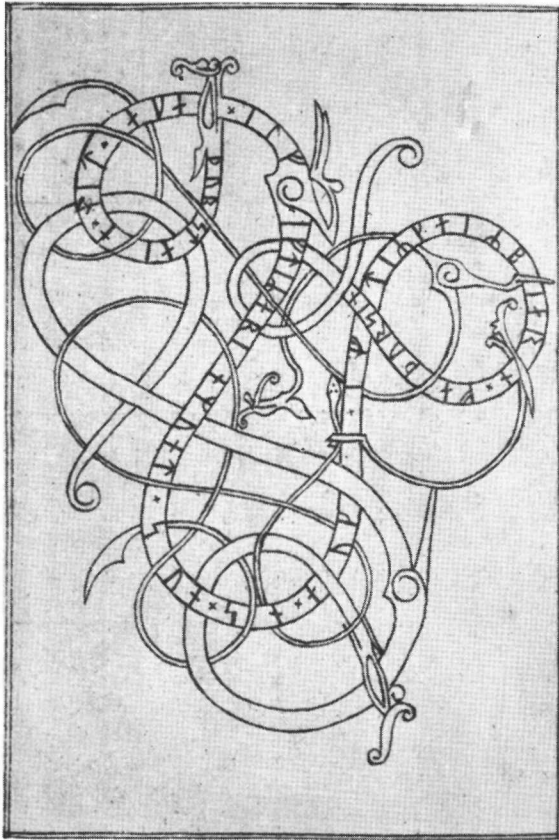

Fig. 68. U 360. Gådersta, Skepptuna sn.
Efter teckning av Rhezelius.

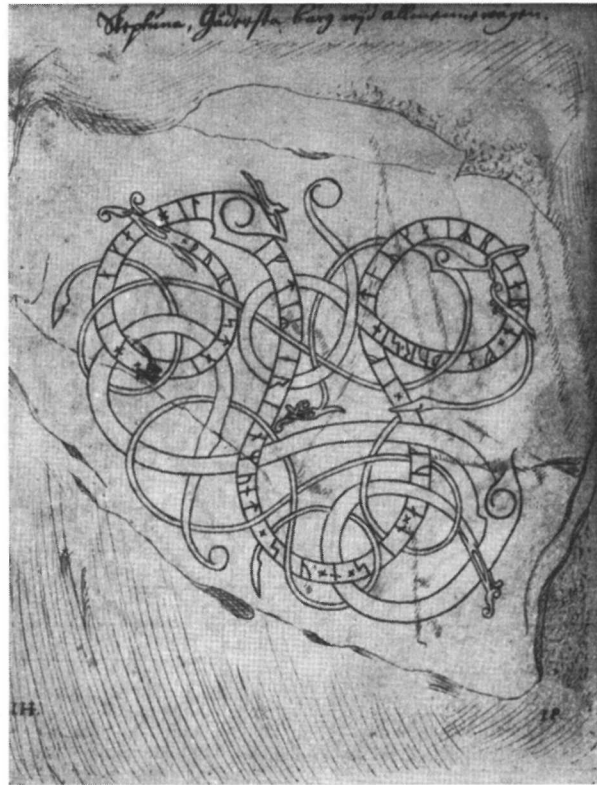

Fig. 69. U 360. Gådersta, Skepptuna sn.
Efter teckning av Peringskiöld.

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (F 1 2 n:r 25); Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 129); träsnitt i Verelius' *Manuductio*, s. 57; Peringskiöld, teckning (F 1 5:1), träsnitt (i F 1 5:1, *Monumenta* 3 och B 24); Dybeck a. a.; Brate foto 1914 (ATA).

Ristningen finnes på en låg och något sluttande berghäll NÖ om Gådersta, 100 m. SÖ om vägskelet mellan vägarna till Lunda, Gottröra och Frösunda, 12 m. SV om vägen till Frösunda, strax nedanför lägenheten Gåderstaberg och mitt emot handelsboden Fridensborg. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Lindholm».

Ristningen är avtecknad redan av Rhezelius och förekommer i Bureus' samlingar. Platsen uppges vara »I Skiäptuna vid Gådesta» (F a 6 s. 201), »Widh Gådersta grind i berget» (F a 6 s. 204), »Gåderstad i Berget» (F a 5). I *Ransakningarna* finnas följande uppgifter om forn lämningar vid Gådersta: »Vthi Gåderstadh på garden finnes en Runasteen pårijtat sampt en liten inne i Stugan. Item i Västergården Dito 3 stycken derstädes och åtskillige ättebackar och griffter, sampt en stoor Jordhögh på samma Egor der städes och ett berg medh bookstafwer opårijtat wijdare Describering der om weet ingen.» Peringskiöld anger platsen: »Skeptuna, Gådesta bärg wijd allmennewägen» (B 24: »Gåderstad berg»). (Verelius, Dijkman och Liljegren ha namnet Jäderstad.) Den ristade hällen U 360 är den enda av de många från äldre tid omtalade runristningar vid Gådersta, som fanns kvar på Dybecks tid och som ännu finns i behåll.

Den ristade bergytan är överst nästan plan och vågrät men sluttar något nedåt landsvägen. Ristningen är nästan fyrkantig, 2 m. × 1,73 m. Tämligen tydlig och väl bevarad.

Inskrift:

+ þur**stain** × **hiak** × **a hili** **iftir** **erinmunt** × **sun** × **sin** × **auk** × **iftir** **kairbiarn** × **faður** × **sin**
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

Þorstæinn hiogg a helli æftir Ærinmund, sun sinn, ok æftir Gæirbiorn, faður sinn.

»Torsten högg på hällen efter Ärenmund, sin son, och efter Gerbjörn, sin fader.»

Till läsningen: Icke stungna äro 12, 45 **k**, 15, 18, 40 **i**. 23 **e** har en fördjupning på mitten, troligen huggen. Sk efter 12 **k** är säkert. Efter 13 **a** intet sk, icke heller efter 22 **n** och 44 **n**. Efter 17 **i** finns möjligen ett sk. Bst i 46 **a** är kort. Intet sk vid inskriftens slut. — Rhezelius, F a 6: 9—17 **hiaka** × **ilf**, 23 **a** (s. 201), **e** (s. 204); F 1 2: 9—17 **lit** × **aka** × **ilf**, 23 **a**, 35 **i** saknas. Bureus' kopparstick och Verelius' träsnitt följa teckningen i F 1 2. — Peringskiöld: 9—17 **hiak a hili**, 23 **e**. Träsnittet (B 24) har ett tydligt sk × efter 32 **u**, där teckningen har en skravering. — Dybeck: 9—17 **hiak a hili**, 23 **e**. — Brate: 9—17 **hiak a hili**, 23 **e**, 46 **e**.

Rhezelius har felaktigt läst **ilf** för 14—17 **hili**. Däremot har han läst rätt 9—13 **hiak a** (F a 6), ehuru han icke observerat skiljetecknet efter 12 **k**. Men då han här trott sig finna verbet hacka (**aka**), har han troligen vid renritningen av sin teckning »rättat» 9—10 **hi** till **lit**. Verelius översätter **ilf** »Rune-drakan». Dijkman: »*Ilf*, det är hälla, wij säija ännu, det är intet god alf i honom, det är stenart.»

Om namnet *Gæirbiorn* se Sö 213. Torsten och Ärenmund äro säkerligen, såsom redan Dybeck har antagit, och efter honom v. Friesen och Brate, samma män som omtalas i ristningen vid Veda i Angarns sn, U 209. Torsten har varit bosatt vid Gådersta, och där har han låtit i berget hugga en ristning till minne av sonen Ärenmund och fadern Gerbjörn. Han har förvärvat gods i Gårdarrike och för detta köpt Veda by, där han likaledes utfört en ristning till minne av Ärenmund.

361. Gådersta, Skepptuna sn.

Litteratur: B 17, L 513. J. Bureus, F a 6 s. 207 (Rhezelius), F a 5 n:r 316; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 91.

Avbildningar: Rhezelius, teckning (F 1 2 n:r 29); P. Helgonius o. J. Hadorph, träsnitt (i Monumenta 3 och B 17).

Runstenen fanns enligt Rhezelius (F a 6) »Widh West^r. gårdz Wangns lidher» (»Wid Wagnslideret» F a 5), enligt anteckning i Peringskiölds *Monumenta* »I Gådersta tomt» (B 17: »Gådersta tomt»). Den är numera försvunnen och har förgäves eftersökts.

Stenens höjd ung. 2,75 m., bredd ung. 1,80 m.; ristningens höjd ung. 1,67 m., bredd ung. 1,42 m.

Inskrift (enligt B 17):

erefast · **atala** + **auk** · **stain** **þair** · **litu** · **rkta** **stanir** · **at** · **bihrn** · **uk** · **hulma** · **rita**
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

Ærnfast[r] . . . ok Stæinn þæix letu retta stein(?) at Biorn, ok Holma rett[i].

»Ærnfast . . . och Sten de läto uppresa stenen efter Björn, och Holma uppreste.»

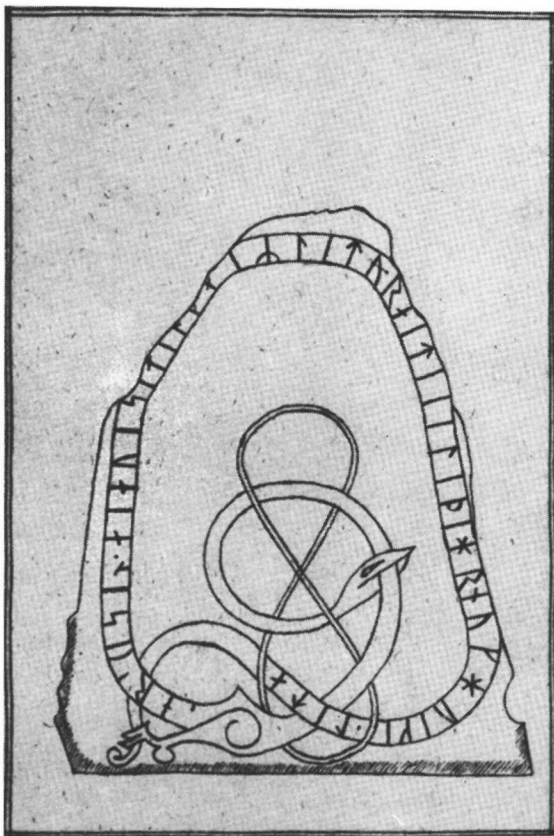

Fig. 70. U 361. Gådersta, Skepptuna sn.
Efter teckning av Rhezelius.

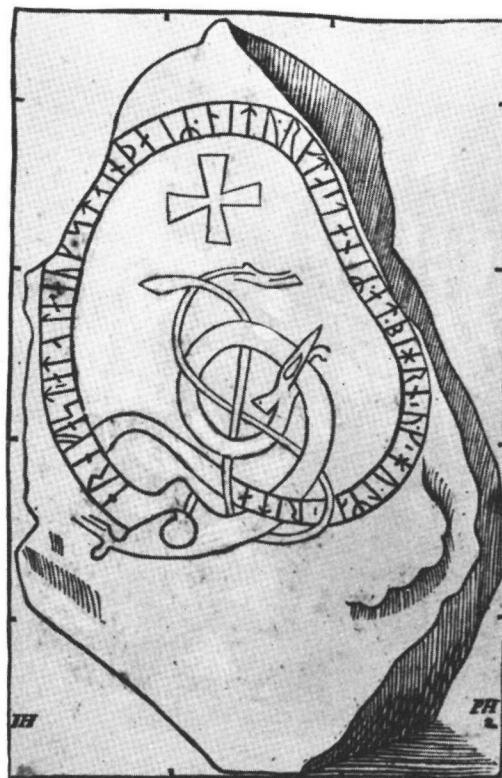

Fig. 71. U 361. Gådersta, Skepptuna sn.
Efter B 17.

Till läsningen: Stenen har tydligen varit ganska svårläst. De båda läsningar, som finnas bevarade, avvika rätt mycket från varandra. Rhezelius återger inskriften sålunda: **er - - siñ · aia uis - ain þair litu · rait - - - li þihrn uk hu - ki · lita**. Ett par runföljder kunna anses tämligen säkra: 16—29 **stain þair · litu · r** och 41—49 **bihrn · uk · hu**. 43 **h** är felläst (eller felristat) för **o** eller **a**. Att inskriften har börjat med (två eller tre) mansnamn framgår av formen **þair** 'de' (pl. nom. mask.). Det första namnet har sannolikt varit *Ærnfastr*; den sista runan **r** har antingen blivit så skadad, att den på 1600-talet ej mera kunde läsas, eller uteglömts av ristaren. Den tredje runan i B 17 kan möjligen läsas **n**; den har ett mycket kort streck snett över hst. Huruvida därefter har följt ett eller två namn är ovisst. Något namn **atala** är icke känt. Möjligen är Rhezelius' läsning **uis - ain** riktig och inskriftens början har varit **ernfastr auk uistain** *Ærnfastr ok Vistainn* »Årnfast och Visten». 30 **k** är säkerligen fel för **i**. Det efter 29—32 **rita** följande ordet har tydligen varit mycket svårläst; Rhezelius har endast några stavar, B 17 den egendomsliga formen 33—38 **stania**. Ristningen har möjligen haft (ack. pl.) **staina staina** »stenarna». 48—52 **hulma** låter förena sig med vad Rhezelius kunnat iakttaga. Både Rhezelius och B 17 ha den sista runan 56 **a**. Men rimlig mening kan man få, endast om man antager, att sista ordet varit en imperfektform **riti retti** »reste».

Om tolkningen av inskriftens sista ord som *ok Holma retti* »och Holma reste» är riktig, har *Holma* sannolikt varit antingen hustru till Björn eller moder till honom. Om namnet *Ærnfastr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100, om *Holma* ib. s. 105.

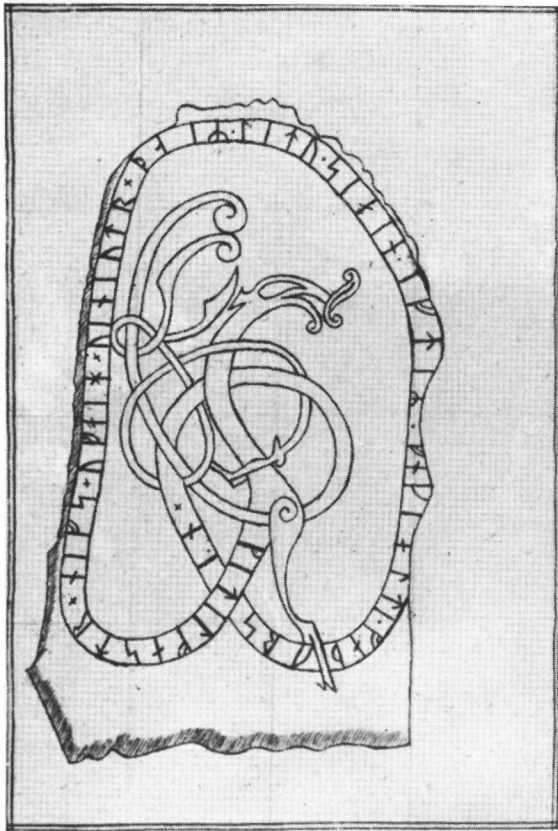

Fig. 72. U 362. Gådersta, Skepptuna sn.
Efter teckning av Rhezelius.

Fig. 73. U 362. Gådersta, Skepptuna sn.
Efter B 19.

362. Gådersta, Skepptuna sn.

Litteratur: B 19, L 514. J. Bureus, F a 6 s. 207 (Rhezelius), F a 5 n:r 315, F a 1 s. 72; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 90; O. Celsius, SR 1 s. 381.

Avbildningar: Rhezelius, teckning (F 1 2 n:r 28); Bureus kopparstick (F f 6 n:r 131); P. Helgonius o. J. Har-dorph, träsnitt (i Monumenta 3 och B 19).

Runstenen fanns enligt Rhezelius »På Gården» (F a 6), »Skiäftuna Gåderstad inne på gården» (F 1 2; likaså F a 5), enligt anteckning i Peringskiölds *Monumenta* i »Gådersta Östre gården» (B 19: »Gåderstad östra gårde»). Det är säkerligen denna runsten som avses med uppgiften i *Ransakningarna*: »Vthi Gåderstadh på garden finnes en Runasteen pårijtat.» Den är numera försvunnen och har förgäves eftersökts.

Stenens höjd ung. 2,20 m., bredd ung. 1,20 m.; ristningen ung. 1,55 m. × 1,15 m.

Inskrift (enligt B 19):

kitilfastr · niks ufaihr - - iutr × þair × litu · stain × iftir × inkialti × faður sin ·
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

Kættilfastr, Nefr(?), *Ofæigr*... þæir letu stæin æftir Ingjald, faður sinn.

»Kätttilfast... Ofeg... de läto [resa] stenen efter Ingjald, sin fader.»

Till läsningen: Rhezelius återger inskriften sålunda: **kitilfastr × nifs × ufaih × uiniutr × þair · litu · s - ain · iftir · fnkialti · fapur sin ×**. De båda läsningarna stämma rätt väl överens, och en del olikheter kunna lätt förklaras. Det andra namnet är hos Rhezelius **nifs**, i B 19 **niks**, bådadera lika svårt att tolka. 20 **r** motsvaras hos Rhezelius av **u**, och han har därför fått fram det välkända namnet **uiniutr** *Viniutr* Vinjut (se Sö 290). Detta är möjligen riktigt; men betänkligt är att det föregående namnet *Ofeigr* därigenom hos Rhezelius kommer att sakna nominativändelse.

Hjälperbet *let* 'lät', pl. *letu* ensamt, med infinitiven *raisa* utelämnad, förekommer i en del inskrifter, se U 215, 373, L 242 Bräckesta, Tensta sn. 31—34 **litu** kan möjligen vara felläsning för **ritu rettu** »uppreste». Om namnet *Kættilfastr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100, om *Ofeigr* se U 2.

11—14 **niks** eller **nifs** är möjligen ett mansnamn *Nefr*, med **s** i stället för **r**, liksom i t. ex. Ög 81 **treks drængr**, U 61 **þais þeir**. Namnet *Nefr* är f. ö. känt från ett par uppländska inskrifter, (ack.) **nif** L 564 och (gen.) **nifs** L 565 Skottsilla, Knivsta sn, och en öländsk, nom. **nifr** Öl 18.

363. Gådersta, Skeptuna sn.

Litteratur: B 21, L 517. J. Bureus, F a 6 s. 204 (Rhezelius), F a 5 n:r 313; J. Peringskiöld, F l 5:1 n:r 40, Monumenta 3, bl. 92; O. Celsius, SR 1 s. 380, 2 s. 75, 609.

Avbildningar: Rhezelius, teckning (F l 2 n:r 26); Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 130); Peringskiöld, teckning (F l 5:1), träsnitt (i Monumenta 3 och B 21).

Runstenen fanns på ett större jordfast stenblock i Gådersta äng, ett stycke från ristningen U 360 i berghällen. Rhezelius (F a 6): »Der litet från [d. v. s. från U 360] i Engen», F a 5: »I Engen»; Peringskiöld (F l 5:1): »Gådersta äng emellan landzwägen och steenörn i Skåfftuna Sochen. Jordfast» (likaså *Monumenta*). Den är numera försvunnen och har förgäves blivit eftersökt.

Ristningens höjd ung. 1,60 m., bredd ung. 1,05 m. Ristningen är känd genom två av varandra oberoende teckningar, av Rhezelius från 1630-talet och av Peringskiöld från 1684. Vid Peringskiölds besök på platsen var den betydligt skadad; särskilt var den nedre delen så gott som förstörd. Vida bättre var den i behåll på Rhezelius' tid, 50 år tidigare. Han kan därför återge inskriften fullständigare och säkrare. Slutet (runorna 100—119) har han dock icke lyckats läsa. Här nedan återges därför inskriftens förra del (r. 1—99) i huvudsak efter Rhezelius, dess slut (r. 100—119) efter Peringskiöld.

Inskrift (enligt Rhezelius och Peringskiöld):

kislaug · lit · hakua · at sun sin · sbialtþuþi · ulfr · ikuar · hulfastr · kairi · þair · at broþur · sin · þiakn ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70 75
fors · uti ok · at biarn fapur sin bro kirþu · kuþ hialbi silu
 80 85 90 95 100 105 110 115

Gislaug let haggva at sun sinn, Spjallbuði, Ulfr, Ingvarr, Hol(m)fastr, Gæiri, þeir at broður sinn Þiagn, fors uti, ok at Biorn, fapur sinn. Bro gerðu. Guð hialpi salu.

»Gislög lät hugga efter sin son, Spjallbude, Ulv, Ingvar, Holmfast, Gere efter sin broder Tjägñ — han omkom utomlands — och efter Björn, sin fader. De gjorde bro. Gud hjälpe själen.»

Till läsningen: Rhezelius' läsning återges i F a 6 på följande sätt: **kislaug · lit · hakua oat · un sin · sbialtþuþi · ulfr · ikuar · hulfastr · kairi · þair · at broþur · sin · þiakn · fors · uti ok · at biarn fapur sin ·**

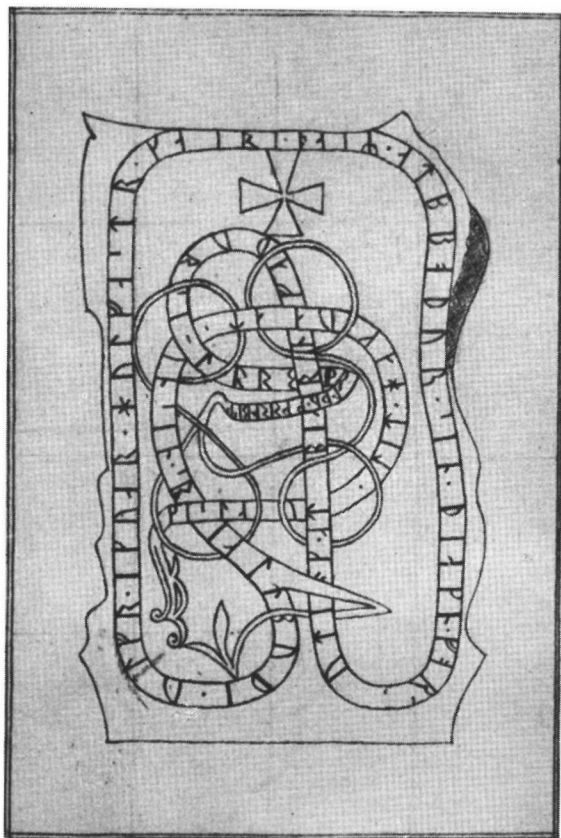

Fig. 74. U 363. Gådersta, Skepptuna sn.
Efter teckning av Rhezelius.

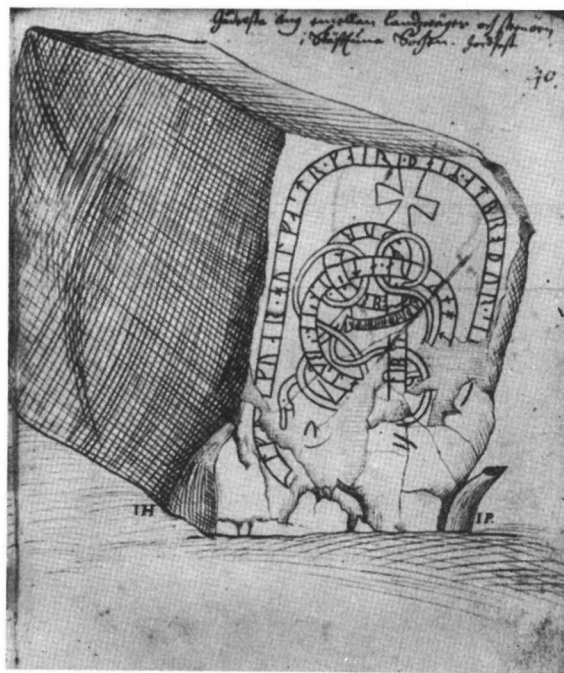

Fig. 75. U 363. Gådersta, Skepptuna sn.
Efter teckning av Peringskiöld.

broþrupu · kip · ribit. På teckningen i F 1 2 finnas följande avvikelser: 7 **k** saknas; enligt F a 6 är bst i **k** ansatt på en slinglinje; tydligen har den blivit uteglömd vid renritningen i F 1 2. (Den finnes emellertid tydligt på Peringskiölds teckning.) Efter 15 **a** finnes i F a 6 ett **o**, säkerligen felaktigt; det saknas på teckningen. Framför 19 **u**, vars hst utgöres av en slinglinje, finnes (både på Rhezelius' teckning och Peringskiölds) mitt i den korsande slinglinjen ett kort streck, som säkerligen skall läsas som **s**. I stället för 63 **r** har F 1 2 ett **b**. 100—119 **lrr · þrlþu · kk · rlbj · si ·**

Peringskiölds läsning är följande: ... **sla · k · ... t hakua · at sun sin · sbi · ... ulf · ikuar · hulfastr · kairi · þair · at broþur · si · ... bi · rn faþur sin bro kirþu · kuþ hialbi silu.** Runslingans början är förvirrad hos Peringskiöld. Framför 87 **b** finnes på teckningen två hst; invid den första är upp till antydd en skada; på träsnittet har detta blivit **li**. 91 **n** (med en korsande slinglinje som hst) har uteglömts på träsnittet.

Inskriften har den svensk-norska formen av **s** runan. Rhezelius har alltid **a**-runan †, Peringskiöld omväxlande † och †. Ristaren anbringar ofta bistavar på korsande slinglinjer, som sålunda få tjänstgöra som huvudstavar för runor: 6 **u**, 7 **k**, 19 **u**, 30 **b**, 83 **o**, 89 **a**, 90 **r**, 91 **n**, 92 **f**, 93 **a**, 94 **þ**, 100 **b**, 102 **o**, 103 **k** (enligt F a 6 även 87 **b**). Runan 29 **t** står där en fot utgår ur slingan; det är möjligt, att här har funnits ett ornament, som av Rhezelius felaktigt har uppfattats som ett **t**.

Inskriften har en ovanlig formulering med en mångfald av uppgifter. Gislög har tillsammans med sina fem söner låtit utföra ristningen och göra en bro till minne av sin son Tjågn, som omkommit utomlands, och sin man Björn. Sönernas namn sammanfattas med ett **þeir**

»de», varefter predikatet *letu haggva* är underförstått från föregående sats. Efter namnet *Þiagn* är inskjuten en liten sats *fors uti*, formellt en självständig sats med subjektet underförstått från det föregående.

Om namnet *Gislaug* se Sö 175, om *Spiallbuði* U 88, om *Þiagn* Sö 237, om *Holmfastr* E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100. *Gæiri* är ett kortnamn till sammansatta namn på *Gæir*. Det förekommer i flera östgötska och västgötska inskrifter: Ög 129, 202, 207, 229, Vg 158, 187; däremot är det endast känt från ett par uppländska, utom U 363: L 50 Kälsta, Hägeby sn, L 260 Tierps kyrka.

364. Gådersta, Skepptuna sn.

Litteratur: B 23, L 515. J. Bureus, F a 6 s. 207 (Rhezelius), F a 5 n:r 317, F a 1 s. 72; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 91; O. Celsius, SR 1 s. 383; N. R. Brocman, *Sagan om Ingvar Widt-farne* (1762), s. 125 f.; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 12; O. von Friesen, *Runorna i Sverige* (1929), s. 50.

Avbildningar: Rhezelius, teckning (F 1 2 n:r 31); Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 133); P. Helgonius o. J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* 3 och B 23).

En del av en sönderslagen runsten låg enligt Rhezelius »Wedh Pörtet» i Gådersta Västergård, enligt anteckning i Peringskiölds *Monumenta* »i vestra gården» (B 23: »Gåderstad västra gårde»).

Fragmentet har utgjort fotstycket av en runsten med inskriftens början och slut. Höjd ung. 1,60 m., bredd ung. 1,20 m.; ristningens höjd ung. 1 m.

Fig. 76. U 364. Gådersta, Skepptuna sn.
Efter teckning av Rhezelius.

Fig. 77. U 364. Gådersta, Skepptuna sn.
Efter B 23.

Inskrift (enligt B 23):

karsi · auk · kar - ... sin · han var taubr i · huitauabum

Karsi ok ... sinn. Hann var dauðr i hvitavæðum.

»Karse och ... sin. Han dog i dopkläder.»

Till läsningen: Efter 11 r finns endast nedre delen av en hst i behåll. — 26 r saknas hos Rhezelius.

Namnet **karsi** är f. ö. endast känt från en inskrift, U 343 vid Yttergårde, Orkesta sn. Det står också där i inskriftens början tillsammans med ett annat namn, varav endast de båda sista runorna äro oskadade: **karsi · uk ... - rn**. Det är då mycket sannolikt, såsom förut har framhållits, att det i de båda inskrifterna är fråga om samma personer och att resterna på de båda stenarna böra sammanpassas till namnet **karlbiarn**. Karse och Karlbjörn(?) ha sålunda låtit resa Yttergårde-stenarna till minne av sin fader Ulv i Bårresta, Gådersta-stenen efter någon, som »dog i dopkläder». Av Risbyle-stenarna (U 160 och 161) framgår, att Ulv har varit kristen och alltså icke först på dödsbädden har blivit döpt. U 364 torde därför vara rest över någon annan frände till Karse och Karlbjörn än fadern Ulv.

Om uttrycket *hann var dauðr i hvitavæðum* se U 243.

365. Gådersta, Skepptuna sn.

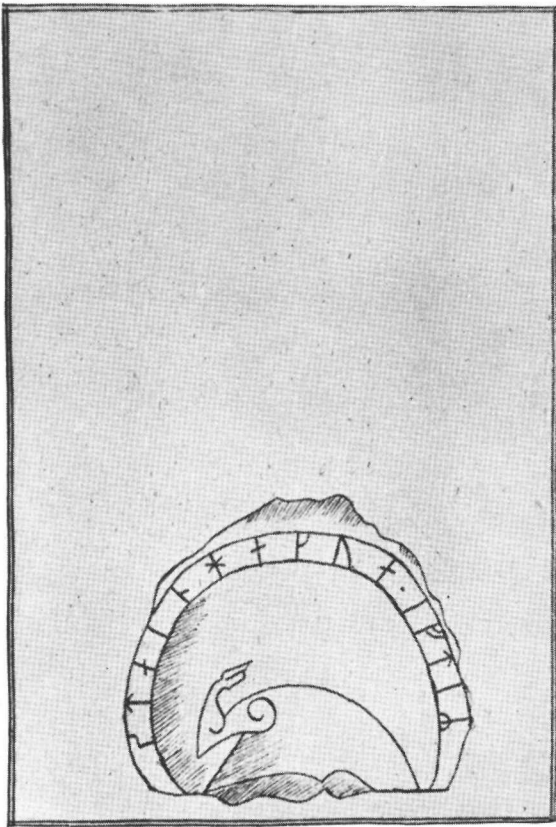

Fig. 78. U 365. Gådersta, Skepptuna sn.
Efter teckning av Rhezelius.

Litteratur: B 20, L 512. J. Bureus, F a 6 s. 207 (Rhezelius), F a 5 n:r 314; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F 1 5: 1 n:r 39, Monumenta 3, bl. 91; O. Celsius, SR 2, s. 77.

Avbildningar: Rhezelius, teckning (F 1 2 n:r 30); Peringskiöld, teckning (F 1 5: 1), träsnitt (i F 1 5: 1, Peringskiölds Monumenta 3 och B 20).

Runstensfragment, som enligt Rhezelius låg »I Vngzmuren i Vestf. gården» (F a 6), »Gådersta inne i en vgn's mur» (F 1 2), enligt Peringskiöld (F 1 5: 1) »Gådersta bak j spijsmuren» (B 20: Gåderstad spismur»). Det är numera förkommet.

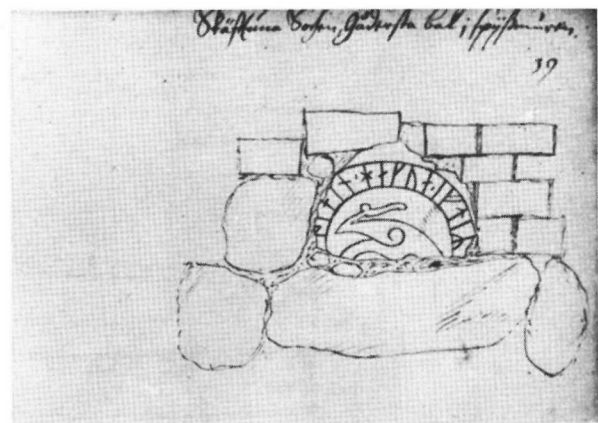

Fig. 79. U 365. Gådersta, Skepptuna sn.
Efter teckning av Peringskiöld.

Fragmentet har utgjort toppstycket av en runsten med en obetydlig del av inskriften. Bureus förmodar (F a 5), att U 365 har tillhört samma runsten som U 364, men en närmare granskning av de bevarade teckningarna visar, att detta icke kan vara riktigt. U 365 är betydligt smalare än toppstycket av U 364 måste ha varit. U 364 har inskriften anbragt i två mot varandra ställda rundjur, och det förlorade toppstycket har innehållit rundjurets stjärtar, förbundna med något ornament.

Fragmentets höjd ung. 0,40 m., bredd 0,60 m.

Inskrift (enligt B 20):

... s - ain · hakua · iftir ...
 5 10 15

... s[t]æin haggva æftir ...

»... hugga stenen efter...»

Till läsningen: Av runan 2 finns på Peringskiölds teckning endast nedre delen kvar. Rhezelius har t. 3 a även på Rhezelius' teckning, men F a 6 har e. Rhezelius saknar sk efter 5 n.

366. Gådersta, Skepptuna sn.

Avbildning: J. Rhezelius, teckning (i F 1 2 nr 27).

Mitt ibland de övriga Gådersta-stenarna (efter U 360 och 363 och före U 362, 361, 365 och 364) har Rhezelius teckningen av ett runstensfragment, utan någon påskrift om platsen. Inskriften på fragmentet finnes icke upptagen i F a 6 och är icke känd från någon annan källa. Sannolikt torde vara, att det hört hemma i Gådersta.

Inskrift (enligt Rhezelius):

... uar · tauþr × i austr · uih - ...
 5 10 15

... var dauðr i austrveg[i] ...

»... blev död i österväg...»

Till läsningen: Av 1 u finns endast bst, av 18 [i] endast övre delen i behåll.

Ordet *austrvegr* 'österväg, österled' förekommer i två sörmländska inskrifter, Sö 34 och 126.

367. Helgåby, Skepptuna sn.

Pl. 36.

Litteratur: E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 32, Anteckningar (ATA).

Äldre avbildning: Brate foto 1915 (ATA).

Runstensfragment, som i början av 1900-talet låg som trappa i en gammal stallbyggnad. Omkring 1911 lades det som grundsten i ett vandringshus, uttogs därifrån år 1915 och avbil-

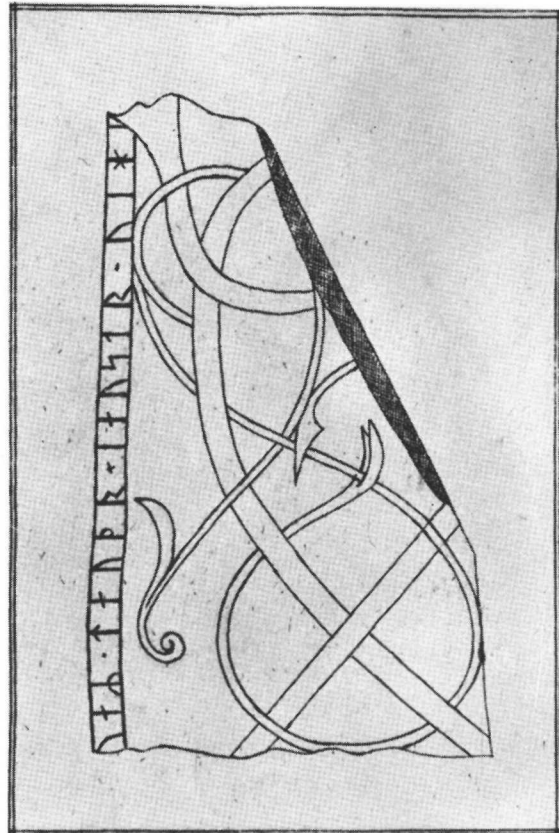

Fig. 80. U 366. Gådersta, Skepptuna sn.
Efter teckning av Rhezelius.

dades då av Brate, men blev senare lagt som stöd för en stolpe under en utbyggnad till ladan. År 1940 framtoogs det härifrån och flyttades till Skepptuna kyrka, där det nu förvaras i vapenhuset.

Grå granit. Höjd 0,60 m., bredd 0,48 m. Stenen har ristning på båda sidor.
Inskrift:

Framsidan: ... ita · istin pino · aftir ... Baksidan: ... - nor - - - - .
5 10 15 20

... [r]etta stein þenna æftir...

»... uppresa denna sten efter...»

Till läsningen: efter 17 r finnas svaga spår av sk. Brate har sk efter 8 n. Brate läser baksidans runor: o(?)nlri(?), vilket han med tvekan översätter: »han ligger i...»

Enligt Brate har fragmentet tillhört samma runsten som det nedre av de båda fragmenten på B 34 (U 368). Detta är emellertid synnerligen tvivelaktigt.

368. Helgåby, Skepptuna sn.

Litteratur: B 34, L 528. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 124; E. Brate. Svenska runristare (1925), s. 32, Anteckningar (ATA).

Avbildningar: Teckning, signerad »P. H.», d. v. s. P. Helgonius (i Monumenta 3), och osignerat träsnitt (i Monumenta 3 och B 34).

I *Ransakningarna* uppges, att »På Mangården i Helgåby finnes 2^{ne} Små Runesteenar». Fragment av två runstenar från Helgåby finnas på ett träsnitt i *Bautil*, B 34, osignerat men säkerligen utfört efter en teckning av P. Helgonius. I Peringskiölds *Monumenta* finnes en teckning, signerad P. H., som sannolikt har legat till grund för träsnittet och som har påskriften: »Helgåby i Wijdbo Sochn 2 fragm.» (Även i *Bautil* och hos Liljegren upptages Helgåby felaktigt under Vidbo sn.)

Det nedre fragmentet på bilden har haft en höjd av ung. 1 m., en bredd av ung. 0,60 m. Enligt Brate torde det ha tillhört samma runsten som U 367. Detta förefaller emellertid synnerligen ovisst. U 367 kan knappast ha varit ristad av Åsmund Kåreson.

Inskrift (enligt B 34):

... - - ukautu - - air litu ... ntr · mark - - - - .
5 10 15 20 25

... [þ]æir letu ... [Asmu]ndr mark[ad]i ...

»... de läto ... Åsmund ristade...»

Runorna i slingan på stenens mittyta skola säkerligen suppleras [Osmu]ntr mark[api]. Stenen har sålunda varit ristad av Åsmund Kåreson.

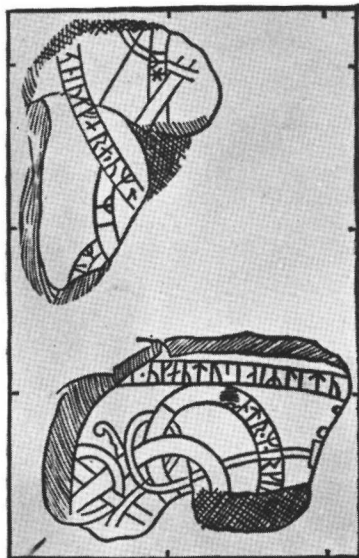

Fig. 81. U 368 och 369. Helgåby, Skepptuna sn. Efter B 34.

369. Helgåby, Skepptuna sn.

Litteratur: B 34, L 528. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 124.

Avbildningar: Teckning, signerad »P. H.», d. v. s. P. Helgonius (i Monumenta 3), och osignerat träsnitt (i Monumenta 3 och B 34).

Det övre av de båda fragmenten på träsnittet i *Bautil* (B 34), se U 368. Höjd ung. 1 m., största bredd ung. 0,70 m.

Inskrift (enligt B 34):

... - niuifara · umn ... ir ... lm ... hmi ...

5 10 15

13—14 ir kan givetvis också läsas mi, 17—19 hmi också iah.

De bevarade inskriftsfragmenten ge ingen mening.

370. Herresta, Skepptuna sn.

Pl. 37.

Litteratur: B 25, L 519, D 2: 156. J. Bureus, F a 6 s. 204 (Rhezelius), F a 5 n:r 318, F a 10:2 n:r 119 (efter Rhezelius); Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F 1 5:1 n:r 41, Monumenta 3, bl. 98; P. Dijkman, Historiske Anmärkningar (1723), s. 44; O. Celsius, SR 2, s. 74, 230, 589; E. Brate, Anteckningar (ATA); O. von Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 63.

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (F 1 2 n:r 24); Bureus, kopia av Rhezelius' teckning (F a 10:2 n:r 119); Peringskiöld, teckning (F 1 5:1), träsnitt (i Monumenta 3 och B 25); Dybeck a. a.; Brate foto 1909 (ATA).

Stenen står vid östra sidan av gårdsplatsen i Herresta östra mellangård, ung. 12 m. S om boningshuset. Den restes här år 1940.

Ristningen var känd redan av Bureus, genom en teckning av Rhezelius. Den fanns då »På Öst^r. gården i Härstadh» (F a 6), »På Härestad gård i Skefftuna S.» (F a 10:2). I *Ransakningarna* uppges, att »På Herrestadh hoos Per Thommessons mangårdh står en oprest Runasten något pårijtat med Runaskriff». Peringskiöld: »I Skäfteuna Sochen på Härstad Östergård» (F 1 5:1). I *Monumenta* har Peringskiöld gjort följande anteckning till träsnittet: »hvilken iag med största flijt och achtsamheet efter alla streken hafver sielf afritat, Secret. Had. til vittne närvarandes.»

På Peringskiölds teckning antydes, att stenen var sprucken i tre delar. Den fanns emellertid fullständigt i behåll ännu vid Dybecks besök på 1860-talet. »Stenen, sprängd i två delar», säger Dybeck, »ligger nedanför boningshusen i Herrstads mellangård. Inskriftens tydning lär vara förbehållen en mer eller mindre aflägsen framtid. Ristningen är omsorgsfullt utförd i den vackra granitstenen, som nog snart lærer ytterligare sprängas för att användas. Man berättar att runstenen fordom stått invid en bautasten, hvilken är på en grafkulle i byns östra gärde.» Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Lindholm». År 1909 låg stenen »i det östra hörnet av gårdsplanen i Härstads östra mellangård, de båda styckena något skilda åt och övervuxna av en krusbärsbuske. Stenen blev upptagen, styckena hoplagda och stödda av stenar bakom och under» (Brate). Ett tredje stycke, som suttit upptill på v. sidan med en del av korset, var emellertid förkommet och har icke kunnat återfinnas. År 1940 lagades stenen med stenkitt och restes på den plats där den låg, med ristningsytan vänd åt V.

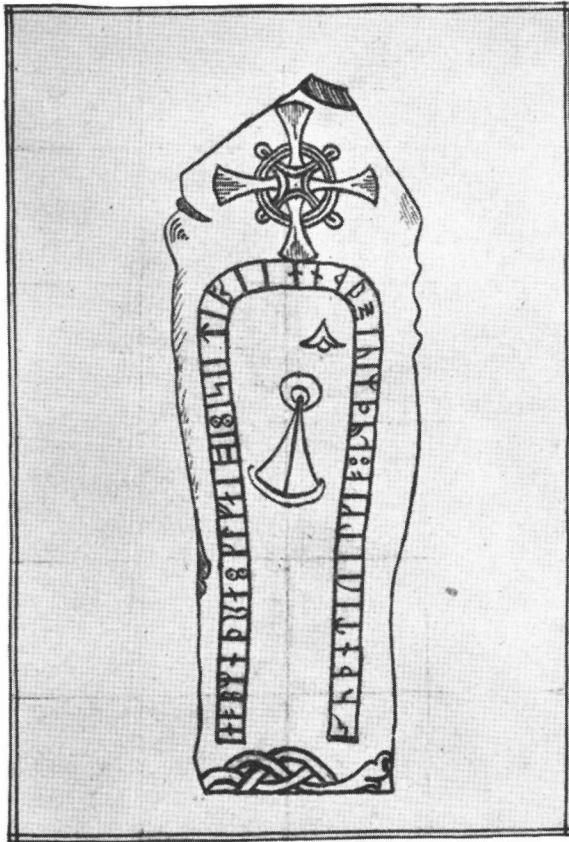

Fig. 82. U 370. Herresta, Skepptuna sn.
Efter teckning av Rhezelius.

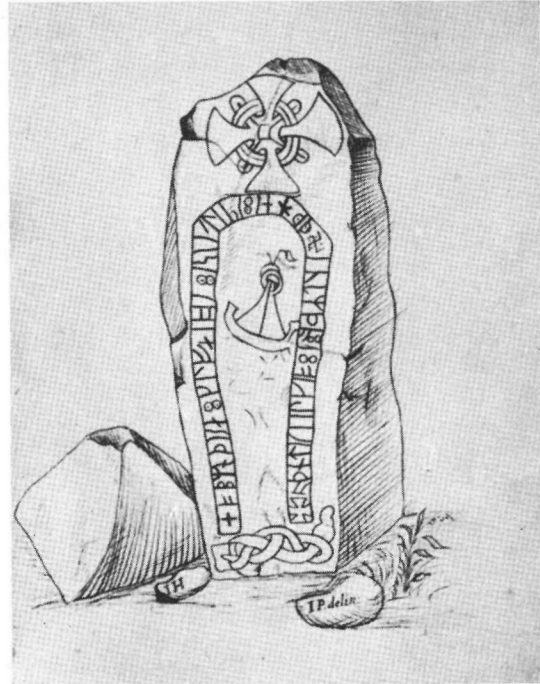

Fig. 83. U 370. Herresta, Skepptuna sn.
Efter teckning av Peringskiöld.

Granit, av ljusgrå färg, Höjd 2,15 m., bredd nedtill 0,50 m., upptill 0,80 m. Ristningen är delvis grunt huggen och otydlig; detta gäller särskilt om de ornamentala delarna, skeppet i mitten, korset upptill och bandflätningen längst ned. Inskriften är tydligare, ehuru även den ojämnt huggen. Ett hästskoformigt inskriftsband är lagt utefter stenens ytterkanter. De båda ändarna nedtill ha ingen ornamental utsmyckning. Inskriften består av runor, runliknande tecken och andra figurer. Den återges här efter teckning av H. Faith-Ell:

† F B R P I S T O P P E K I H I O I V I I A P I E I T K D P E I N I Y P E O E I I I I I V T D Y E

Längst ned i den v. bandändan står ett hakkors. Det motsvaras i den h. bandändan av ett S:t Georgskors. »Inskriften» består f. ö. av teckenföljder, åtskilda genom sirade kolon eller hakkors. Den första gruppen består av 7 (eller 8) tecken, den andra av 7, den tredje av 7, den fjärde av 5, åtföljda av ett punkterat hakkors, den femte av 6, den sjätte av 11. Mellan de båda sista grupperna finnas enligt äldre avbildningar två skiljetecken; numera är det ena förstört. Hur tecknen äro avsedda att ses och läsas, är delvis vanskligt att avgöra. Första gruppen kan antingen uppfattas som stående på inre slinglinjen, i ordning från v. till h., eller som vändrunor stående på yttre slinglinjen, i ordning från h. till v. Andra, tredje och fjärde grupperna skola läsas från v. till h., stående på inre slinglinjen. De båda sista grupperna, på h. sidan, stå på yttre slinglinjen, den femte gruppens tecken i bakvänd ordning, från h. till v., den sjätte gruppens tecken i vanlig ordning från v. till h.

Att man icke har att göra med en inskrift i vanlig mening, som har språklig innebörd, framgår tydligt redan av de dekorativa tecknen † 𐌺 𐌻 𐌼 𐌽 . Sannolikt förekomma också punkterade **b**- och **þ**-runor. Även de övriga tecknens former och ställning ge vid handen, att hela inskriften uteslutande har ett dekorativt syfte.

Det finns knappast några säkra stöd för att bestämma ristningens ålder. Den är utförd av en man, som känt till runor och runstenar, men sannolikt själv icke har kunnat läsa runskrift. För honom ha runorna varit mystiska tecken, och han har roat sig med att hugga en vacker sten till prydnad för gården. Det är att märka, att det icke finns ett spår av djurornamentik, vilket man givetvis haft att vänta på en ornerad sten från 1000-talet. Även korset har en ovanlig form. S:t Georgskorset inom inskriftsbandet på h. sidan påminner mycket om medeltida gravmonument. Det förefaller troligt, att ristaren har sett något sådant och hämtat denna detalj därifrån.

Stenen med de mystiska tecknen har givetvis redan på 1600-talet tilldragit sig fornforskarernas uppmärksamhet. Bureus upptager bland »Literæ Ignotæ» (F a 6 s. 2) även »Skeptunenses å Härestad gård». Peringskiöld antecknar på träsnittet: »med fördolda Runer. NB. Edd. Sæm. Skepruner skall tu kunna». Han har gjort försök att komma inskriftens gåta på spåren. Han ser i S:t Georgskorset ett tecken för Tor, i hakkorset ett tecken för »Tyr seu Mars». Den sjätte teckenföljden, på h. sidan, tolkar han förslagsvis antingen **oþn tir ilgio** »Jovi Odino illis sanctis» eller **oþ ati uilgio** »Odd atti Vilgio». — J. Göransson erkänner med en suck sin oförmåga att tolka inskriften: »NB. Skep-Runor skal tu kunna, heter thet uti Edda: nu, Gudi lof! är denna kunnskap förlorad, derföre kan jag icke uttyda denna sten.» — Av ett visst intresse är det som P. Dijkman meddelar (i samband med Örby-stenen U 373): »Kommer mig före, at för de curieuse berätta, det nästa by til Örby är belägen en benämnd Herrestad, hwarest inpå en Skatte-gård står en wacker Runsten med swenska runor blandade ihop med andra tungomåls Alphabeth, hafwandes på sig vthuggen en wacker Skepz-Figur, med mast, mastkorg och flagga. Hwar hoos in på samma gård ligger en rund swarfwad och tälgder whit gråsten ofwan jord, til halft annat pund, den de i förra tider, som sagan föres, hafwa vthi leek kastat sins emellan, som en ball. Och en slik sten-glob finnes vthi Spånga Sokn, Upland, på en backa i Lundby by, den jag för några åhr, då jag Häradzhöfdinga-Sysslan förwaltade, tillika med några andra goda wänner besåg.» Det vita stenklotet synes numera vara förkommet. Åtminstone vet ingen f. n. sig ha sett till detsamma.

371. Lövhämra, Skepptuna sn.

Pl. 37, 38.

Litteratur: B 26, L 518, D 2:153. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 93—98; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 22, Anteckningar (ATA); O. von Friesen i Namn och Bygd 18 (1930), s. 101 f.

Äldre avbildningar: P. Helgonius o. J. Hadorph, träsnitt (i Monumenta 3 och B 26); Peringskiöld, teckning (i Monumenta, trol. en kopia); Dybeck a. a.; Brate foto 1907 (ATA).

Runstenen står rest 15 m. ÖNÖ om landsvägen Skepptuna—Gådersta—Frösunda, 125 m. SÖ om norra infartsvägen till Lövhämra. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Lindhölm».

Enligt *Ransakningarna* skulle vid Lövhämra finnas två runstenar: »På Löfhammar Giärd en Runasteen på Rijtat sammaledes på gården een.» Det senare är troligen en felaktig uppgift. Peringskiöld känner endast till en runsten vid Lövhämra: »Ifrån Gådersta, där wij sex särskilte runeritade Minningzstoder aftagit hafva, wända wij wår reesa til Löfhämra gårdz-

backe, på hwilken en gammal uprester Runesten finnes af 4 alnars högd åfwan Jord, til slingor och anseende enfaldig och grof, men til Öfwerskrifften mycket märkwärdig, af ålder och wanartiga menniskior nogot sönderstötter, doch så att dess förnämsta innehåll ännu är fullkomlig och oskadd, behållandes den Mynd som wår hoosfogade afritning uthwisar.» Peringskiöld har med sina initialer »J. P. delin.» signerat en bläckteckning av U 371 i *Monumenta*; men huruvida detta är en originalteckning av honom, efter egen granskning av ristningen, eller blott en kopia av Helgonius' teckning eller träsnitt, kan ej med säkerhet avgöras. Det ger ingenting av självständigt värde utöver B 26. Dybeck meddelar, att »Runstenen ligger bland hednagrafvar å en stenig höjd i Löfhamra vestra gårde, ej långt från föregående [U 360]. Den ristade sidan var 1868 vänd mot marken. De fyra arbetarne, hvilke upptogo och vände stenen, anmärkte riktigt att han dervid, såsom de uttryckte sig, *flåsåde*; hvilket, när sedermera den i dagen komma ristsidan fanns delwis afflagrad, gaf en af dem anledning att utbrista: 'da va nog af liggsåren, han flåste så illa'.» Den förblev liggande på samma ställe, som sannolikt är stenens ursprungliga plats, ända till år 1940, då den genom Riksantikvariens försorg restes med den ristade ytan vänd åt V.

Gråblå gnejs. Höjd över markytan 2,30 m. (stenens hela längd är 3,05 m.), största bredd 0,77 m. Den ristade ytan är jämn. En stor skiva har flagat av, varvid även delar av inskriften ha gått förlorade. Avflagringen fanns redan på 1600-talet men har något ökat sedan dess. Ristningslinjerna äro smala, men ristningen är i stort sett tydlig.

Inskrift (med det inom [] tillagt efter Peringskiölds teckning och B 26):

kitil × uk × brunkitil þir × ristu × stin × þina × - . . . r × ulf × i lukobri × faþur × s[i] . . . [l]bi × ans × ot uk ×
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
 sa[l] . . . [u]þir bitr × þan hn × kirpi til
 65 70 75 80 85

Kætill ok Brunkætill þeir raistu stæin þenna [æfti]r Ulf i Laughambri(?), faður si[nn] . . . Guð hialpi hans and ok sal[u ok Guðs mo]ðir þær þan hann gærdi til.

»Kättil och Brunkättil de reste denna sten efter Ulv i Lövhamra, sin fader . . . Gud hjälpe hans ande och själ och Guds moder bättre än han förtjänade.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut, icke heller efter 38 i, 60 t, 76 n, 83 i. Efter 16 l är ytan skadad, och inga spår av sk finnas numera. Men B 26 har här sk. Även efter 69 r är ytan skadad; B 26 saknar här sk. Icke stungna äro 2, 13, 18, 21, 27, 71, 80 i, 10, 40 u, 41, 79 k. 6 u är nästan helt avflagat, endast övre delen av bst är i behåll. Även av 7 k finnes endast övre delen kvar. Nedre delen av 8 b och 9 r är skadad, likaså nedre delen av 14—16 til. Hst i 17 þ är skadad. Övre delen av runorna 20—23 rist är borta. Mellan 33 - och 34 r är ett stycke av stenen avslaget. Alla runorna i 38—45 i lukobri äro fullt säkra. 41 är k, icke f. 56 är a, icke h. Runorna i 56—58 ans stå mycket tätt. Endast övre delen av hst i 65 l finns bevarad. Övre delen av 69 r är avflagad, liksom sannolikt ett följande sk.

Hadorph o. Helgonius: Intet sk efter 34 r, 37 f. Icke heller Peringskiöld har på sin teckning några sk, men då han återger inskriften, sätter han in sk × efter 34 r och 40 u: iftir × ulfilu × kobri. 53 l finns endast på Peringskiölds teckning, icke på B 26. Detsamma gäller bst i 65 l. 67 þ saknar hst hos Peringskiöld; 72 t har bst endast t. v.; 78 i. — Dybeck har × efter 34 r och 37 f. 52 i och 53 l saknas. Däremot finnes hos Dybeck rester av × k och ett × mellan 51 s och 54 b. 65 l är borta, men 66 u finnes i behåll. 69 r skymtar svagt. 78 n. — Skadorna i inskriften äro på Brates fotografi alldeles desamma som nu.

De skadade delarna av inskriften kunna med tämligen stor säkerhet suppleras: 33—34 [ifti]r, 46—69 faþur × si[n kuþan kuþ hial]bi × ans × ot uk × sa[lu uk kus mu]þir.

8—16 **brunketil** kan givetvis återge ett *Brunkatill* eller *Brynkætill*. Samma namn förekommer i ännu en uppländsk inskrift: **brunkil** L 581 Husby-Långhundra kyrka. Ett *Brunkelstorp* (*Bronkelstorp* 1464) finns i Skåne. Och av ett mansnamn *Brunkel* finnas några belägg från 1500- och 1600-talen i Skåne och på Själland (*DGP*). Namn sammansatta med *-ketill* äro överhuvud taget mycket ovanliga.

38—45 i **lukobri** avser naturligtvis byn Lövhamra, på vars mark stenen står. Äldre skriftformer av namnet ha *g*: *Olauus de Løghamar* SD 2, s. 611 (1310, avskr.), *Olauus de løghambre* ib. 3, s. 478 (1320, orig.), 747 (1326, orig.), *Olawi jn løghambre* ib. 4, s. 323 (1333, orig.), *Olawi de lodambre* ib. s. 360 (1334, orig.), *Olauus de løghambre* ib. s. 445 (1335, orig.), *Olawi de løghamar* ib. s. 449 (1349, avskr.), i *Løghambre* SRP n:r 922 (1370), *Løkhamar* SD ns 2, s. 190 (1409, orig.). Förleden är enligt von Friesen isl. *laug*, f., fsv. *løgh* 'bad, badvatten'. »Hammarn' vid Lövhamra anges sålunda som den 'hammar' som erbjöd en god badstrand, sannolikt sålunda med sandbotten. Lövhamra ligger vid den nu uttappade sjön Hedervikens åt nordväst mot Skepptuna kyrka en gång uppskjutande gren. Söder om dess östra gren ligga byarna Mälhamra och Häradsamra i Närtuna socken. Dessa tre *Hamra* gällde det att särskilja från varandra, något som skett redan på vikingatiden genom att tillägga olika förleder. *Løghamra* har i nyare tid, då substantivet *løg* kom ur bruk, folketymologiskt — förmodligen av präster eller andra ämbetsmän — ombytt till *Lövhamra*.»

Om bönen *Guð hialpi hans and ok salu ok Guðs modir, betri þan hann gerði til se ovan* U 69.

Peringskiöld tror sig med Lövhamra-stenen ha gjort ett synnerligen märkligt fynd. Han läser nämligen 33—52 [ifti]R ulfilu kobri × fapur si[n], och han tror sig verkligen här ha funnit gravvården över goternas missionsbiskop Wulfila († 383). »Uthaf åthskillige Steenskriffter hafva wij tilförene förstådt det våra förfäder fordom här hemma i Landet uprättat Minningzmärken och Ährestoder effter de Konungar samt Krigzanförare och Slagzkämpar som til Grekeland, Moesien, Trakien och Asien eller andra Landzändar uthgått; Nu omsider hafva wij äfvenväl lyckeligen igenfunnit det monument som til de uthgångne Göthars andeliga Förmans åminnelse fordom här i Landet af dess hemma sittande Söner uprättat warit.» Han tolkar inskriften sålunda: »Kettil och Brunkettil de reeste denna Sten effter Ulfila af Gudarnas Brytare (eller ombytare) sin goda fader; Gud hiälpe hans Anda och Siäl, samt Guds Moder bätter ännu: han gjorde (det fromt och wederbörligit war, och förtiänte alt godt).» I runföljden 41—45 **kobri** ser han ordet »*go* eller *goþ*» 'gud, avgud' och ett *bri*, som han översätter »ombytare, nederbrytare, förändrare, affskaffare, som bryr och ombyter det som förr warit. Ty *Brigd* är ombytande, förändring, immutatio, *Brut* sönderbrytning, *divisio* . . . af ordet *Bryta*, destruere, frangere, dividere, distribuere, sönderbryta, skifta och dehla i stycken.» I några anteckningar om Wulfila tillägger han: »Uthi Upland hafver iag nyligen igenfunnit ett märkeligit Monument med Runor fordom uthuggit och under baran Himmel uprest effter en Ulfila afgudarnas nederbrytare och förstörare, som derhoos berömes hafva gjort det som godt och loffligt warit etc. hvilket efftertänkeliga Monument med många andra Historiska Antiquiteter om Götharnas uthgång i sijnom tijd til fäderneslandets luster och sanningen til styrkio uptäckas skall, när

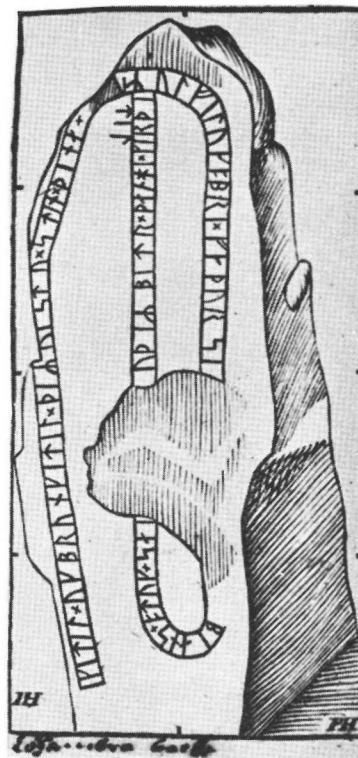

Fig. 84. U 371. Lövhamra, Skepptuna sn. Efter B 26.

andra landzens af mig effter orden och gamla Språkets . . . förstånd enfaldigt utthtydde härlige monumenter slippa uhr det band som ett olyckeligit öde dem öfverkastat hafver, eller ännu på widrig händelse aldeles få bortdöo med J P.»

372. Ånsta, Skepptuna sn.

Pl. 39, 40.

Litteratur: B 22, L 511, D 2:157. J. Bureus, F a 6 s. 109 (Bureus' egen uppteckning), 204 (Rhezelius), F a 5 n:r 319, F a 1 s. 72; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 90; O. Celsius, SR 1, s. 382; E. Brate och S. Bugge, Runverser (AT 10:1), s. 118; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 37, Anteckningar (ATA).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (F 1 2 n:r 23); Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 132); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Monumenta 3 och B 22); Dybeck a. a.; Brate foto 1909 (ATA).

Runstenen står i en stenbacke utan träd, 275 m. NNV om Ånsta mangårdsbyggnad, 35 m. S om vägen Ånsta—Skoby. Den restes på denna plats år 1940, med ristningsytan vänd mot SSÖ.

Bureus avtecknade inskriften »1627 S. Matthei dagh» (21 sept.); den stod »Widh Ånestadh i Skefttuna S.» Rhezelius anger platsen: »Wedh Ånsta i Westre gärdet.» Peringskiöld: »Wid Ånsta H. Tungels Sättegård.» Dybeck: »I Ånstads gärde, vester och söder om byn, finnas på flere icke odlade ställen åtskillige grafkullar, utvisande en forntida begravningsplats, midt uti hvilken denne runsten ligger. Ristningen, som länge legat mot marken, är dock väl bibehållen.» Stenen låg på samma plats vid Brates besök och ända fram till 1940. Av allt att döma står den sålunda nu på ursprunglig plats.

Granit. Höjd över markytan 1,98 m. (stenens hela längd 2,10 m.), bredd (mitt över korset) 0,88 m., (nedtill) 1,30 m. Ristningen är tämligen djupt huggen och väl bevarad.

Inskrift:

purstain · uk þihn · uk sialfi · þaim hit kila muþir · þair litu rita stain þinobtir sihat · faður

sin · kuþ hialbi honsal

Þorstainn ok Þægn ok Sialfi, þaim het Gilla modir, þair letu retta stain þenna [æ]ptir Sig[v]at, faður sinn. Guð hialpi hans [s]al.

»Torsten och Tågn och Sjalve, deras moder hette Gilla, de läto uppresa denna sten efter Sigvat, sin fader. Gud hjälpe hans själ.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. Sk · finnes endast mellan ordgrupper eller satser: efter 8 n, 14 n och 22 i, 38 r, 68 t och 76 n. Efter 42 r finns en rund prick, som möjligen kan vara huggen. Efter 63 r finns en rund fördjupning, som icke är huggen. Icke stungna äro 12, 28 i, 30, 77 k. Bst i 35 u är skadad. Övre delen av 49—51 ta s är skadad; h. bst i 49 t är borta. Efter 90 a korsas runslingan av rundjurets stjärt. På den övre av de korsande linjerna är ansatt ett kort streck, tydligt hugget, i omedelbar fortsättning till runslingans yttre linje. Sannolikt skall detta vara bst till ett l, varvid slinglinjen får tjänstgöra som hst.

Bureus: 33 i, 35 i, 57 o; 91 l saknas. — Rhezelius (Fa 6): 31 a, 35 u, 57 i; 91 l saknas; (F 1 2) 57 l. — Helgonius och Hadorph: 91 l saknas. — Dybeck: 91 l saknas. — Brate anmärker: »Med honsa kan icke inskriften hava slutat, och fortsättningen finnes verkligen på ormens stjärt men är synnerligen otydlig. Troligen står där: **lukuþsmuþir**, men ehuru jag tycker mig

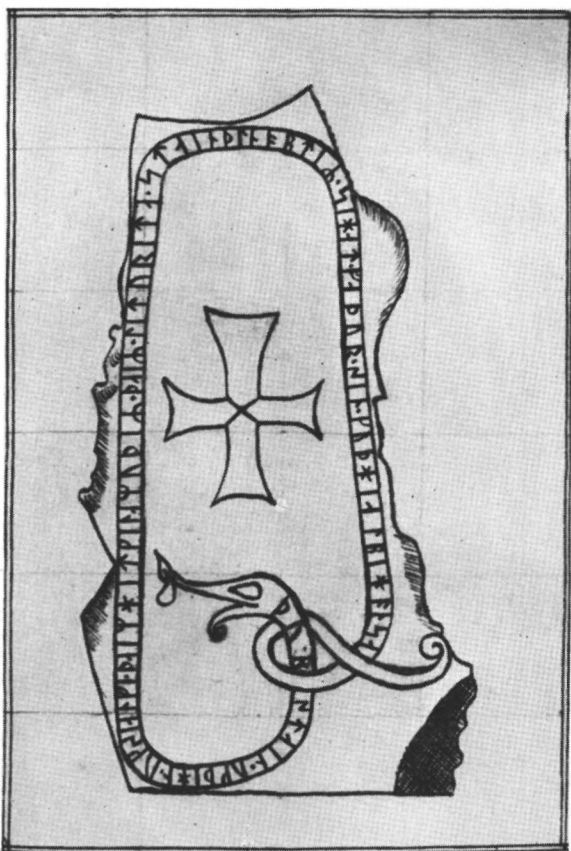

Fig. 85. U 372. Ånsta, Skepptuna sn.
Efter teckning av Rhezelius.

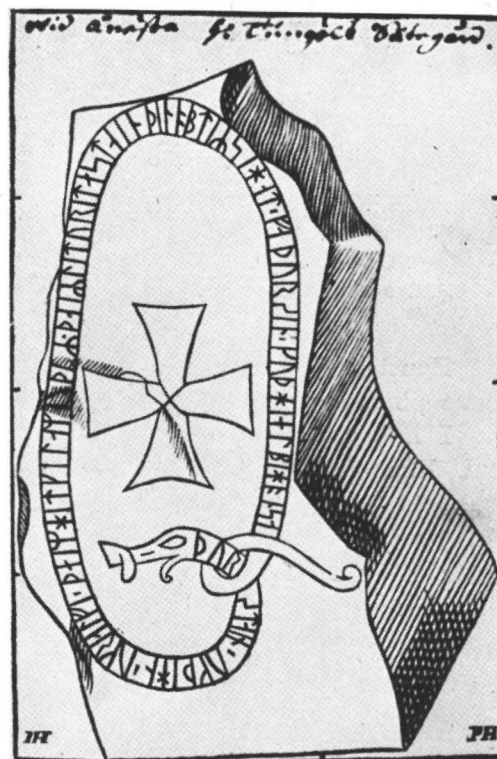

Fig. 86. U 372. Ånsta, Skepptuna sn.
Efter B 22.

kunna spåra runorna så, som de på fotografien uppritats, måste dessa runor dock betecknas som osäkra.» Vid vår granskning ha vi kunnat konstatera, att i stjärtslingan verkligen finnas några lodräta fördjupningar, som dock med all sannolikhet icke äro huggna. Vi bestrida med bestämdhet Brates utfyllning av inskriften.

Ristaren låter i ett par fall samma runa beteckna slutet av ett ord och början av nästa: 56—63 **pinobtir**, 86—91 **honsal**. Möjligen har han uteglömt en runa i namnet 64—68 **sihat**.

Om namnet *Pegn* se Sö 237, om *Sialfi* U 337. Ett kvinnonamn **kila** synes f. ö. icke vara känt från våra runinskrifter. Det återger sannolikt ett *Gilla*, kortnamn till *Gillaug* (se om detta namn Sö 205). Bugge (*Runverser*, s. 119) antager, att *Gillaug* har uppkommit ur *Gæir-laug* och att kortnamnet **kila** sålunda kan ha uttalats *Gēla*; »thi Diphthongen kunde her være bleven til Enkeltvokal, uagtet den ellers var beholdt.» Inskriftens **kila** kunde givetvis också, såsom Bugge framhåller, återge ett *Killa*, antingen ett kortnamn till sammansatta namn på *Kætil-* eller uppkommet av ett *Kiðla* ('ung get'). 64—68 **sihat** (ack.) återger säkerligen namnet *Sighvatr*. Jfr ovan U 67, 128, 144, 152, 180, 245, L 79 Ingleby, Skogs-Tibble sn. De många inskriftsformerna utan **u** tyda på att *v* har fallit i uttalet, säkerligen på grund av det relativt svaga trycket i senare sammansättningsled. Detta är vida sannolikare än det förslag, som Bugge föredrager, nämligen att **sihat** skulle vara samma namn som da. *Segot* (*Segot*) på 1100- och 1200-t. Detta *Segot* har uppkommit ur *Sigotr*, äldre *Siggautr*.

Brate förmodar, på grund av allitterationerna och vändningen *þeim het Gilla modir*, att inskriftens början har poetisk form. Detta torde vara ganska ovisst.

Runornas form, bruket av **o**-runan för nasalerat *a* (**pino, hons**) och den enkla ornamentiken tyda på att inskriften tillhör förra hälften av 1000-talet. Enligt Brate torde den vara ristad av Åsmund Kåreson; han påpekar, att korset har samma form som på den av Åsmund signerade ristningen L 211 Vedyxe, Danmarks sn.

373. Örby, Skepptuna sn.

Pl. 39, 40.

Litteratur: B 18, L 521, D 2:158. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F 1 5:1 n:r 42, Monumenta 3, bl. 99; O. Celsius, SR 2, s. 72; E. Brate, Anteckningar (ATA).

Äldre avbildningar: Peringskiöld, teckning (i F 1 5:1), träsnitt (i F 1 5:1, Monumenta 3 och B 18); Dybeck a. a.; Brate foto 1909 (ATA).

Runstenen står 17 m. N om landsvägen Åsby—Lunda, mitt för allén ned till Örby. Den restes på denna plats år 1940.

I *Ransakningarna* uppges, att »Uthi Örby Giärdet straxt widh byen finnes 2^{ne} Runsteenar med Runaskrift ingrafne men dess innehåldh weet ingen.» Peringskiöld: »Örby gärde i Skäfftuna Sochen.» Vid Dybecks besök stod stenen »vid sockenvägen mellan Lunda och Widby, öster om och vid avvägen till Örby», sålunda på ungefär samma plats som nu. Enligt vad Brate hört, trodde man på platsen, att stenen hade kommit från en skogsbacke mellan Örby och Herresta.

Blågrå gnejs. Höjd över markytan 1,60 m., bredd nedtill 0,83 m. Ristningens höjd 1,25 m., bredd 0,75 m. Den ristade ytan är något kullrig. På h. sidan upptill är ett stycke av stenen avslaget, varvid även något av inskriften har gått förlorat. Det saknas redan på den äldsta avbildningen (Peringskiölds). Ristningen är ojämnt huggen, men på det hela taget tydlig och väl bevarad.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 18):

iarbi · [I]it · stain · hf[t]R · sū - - sina · tua
5 10 15 20 25

Iarpi let stein æft[i]R sy[ni] sina tua.

»Järpe lät [resa] stenen efter sina två söner.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. 1—5 **iarbi** är fullt säkert. Bst i 6 **i** är helt borta, övre delen av 7 **i** är också svag. 8 **t** har bst både t. h. och t. v., 10 och 26 **t** endast t. v., likaså 16 **t** hos Peringskiöld. **s**-runan har formen \surd , saknar sålunda nedre stapeln. Övre delen av 14 **h** och **f** svagt, övre delen av 16 **t** helt borta. Av 19 **u** finns endast övre delen i behåll.

Att infinitiven *væisa* (eller *retta*) är utelämnad, är känt från flera inskrifter; se ovan U 215 och 362.

Namnet *Iarpi* är f.ö. icke känt från någon inskrift. Det kan möjligen ingå i några svenska och norska ortnamn (Lundgren-Brate och Lind). En starkt böjd sidoförm *Iarpr* är bättre styrkt (Lind). Såväl *Iarpr* som *Iarpi* höra givetvis till adjektivet isl. *iarpr* 'brun'.

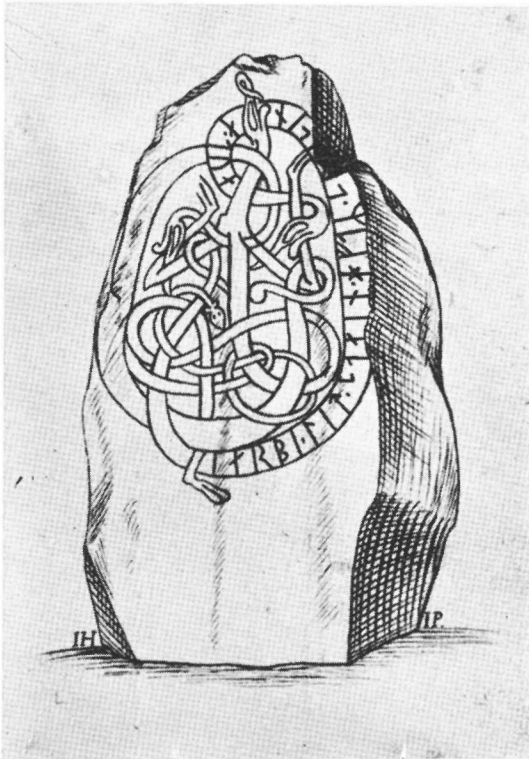

Fig. 87. U 373. Örby, Skepptuna sn.
Efter teckning av Peringskiöld.

374. Örby, Skepptuna sn.

Litteratur: B 27, L 520. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F 1 5:1 n:r 43, Vita Theoderici, s. 468, Monumenta 3, bl. 99; P. Dijkman, Historiske Anmärkningar (1723), s. 44 f.; O. Celsius, SR 1, s. 174, 2, s. 73, 454; N. R. Broeman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 157.

Avbildning: Peringskiöld, teckning (F 1 5:1), träsnitt (i F 1 5:1, Monumenta 3 och B 27).

Peringskiöld avbildar runstenen liggande inmurad i en spis såsom håll på själva härden, med den runristade sidan vänd uppåt, »ad foci cujusdam suppedaneum jam adaptatus» (*Vita Theoderici*). Den betecknas också som »Örby Spijshäll i Skäfftuna Sochn». I *Ransakningarna* omtalas tvenne runstenar stående i Örby gärde (se ovan U 373). Om U 374 är den ena av dem, skulle den alltså ha blivit inmurad mellan år 1673, då Abraham Wingses relation är avfattad, och 1684, då Peringskiöld gjorde sin resa. Det är ju ingalunda säkert; den ena av de uppgivna »runstenarna» i Örby gärde kan givetvis ha varit en bautasten. Användningen som spishäll var i varje fall den mest fördärliga, som tänkas kan. Ristningen måste mycket snart ha blivit sönderbränd och förstörd. P. Dijkman omtalar den sålunda: »Vthi en bondestuga ligger en afslagen Runsten til spijsfot», men detta behöver icke betyda, att han själv har sett den. O. Celsius har ännu hört om den: »skal ligga i spisen i opgården. En bondedräng der i byn upfödd sade mig det hos Schoumans d. 3 jul. 1728.» Senare uppgifter finnas icke. Och Peringskiölds teckning är sålunda den enda källan för vår kännedom om inskriften.

Fig. 88. U 374. Örby, Skepptuna sn.
Efter teckning av Peringskiöld.

Stenens höjd ung. 1,50 m., bredd ung. 0,88 m. Inskriften ung. 1,35 m. × 0,75 m. På vänstra sidan nedtill var ett stycke av runstenen avslaget, varigenom inskriftens början gått förlorad.

Inskriften har varit anbragt i kroppen på ett rundjur, vars huvud och stjärt nedtill äro sammanknutna med en utdragen nackflik. Mitt i ristningen har funnits ett enkelt kors, varav endast rester funnos kvar.

Inskrift (enligt B 27):

... litu · rita : stain þino · iftir · o - hu ... an hon fil o kriklontr kup hi - lbi sal ...

... letu retta stæin þenna æftir ... Hann fell a Grikkland[i]. Guð hi[a]lpi sal[u].

»... läto uppresa denna sten efter ... Han föll i Grekland. Gud hjälpe [hans] själ ...»

Till läsningen: 23—28 har säkerligen varit förstört eller svårläsligt. Möjligen kan antagas, att här har stått: **fapur sin**. 44 r är sannolikt felläsning för i:

Inskriften har a-, n-, o- och t-runor med ensidig bistav. Runan o brukas som tecken för nasalerat a: **þino**, **hon**, **o**, **kriklontr**. Inskriften härrör därför sannolikt från förra hälften av 1000-talet. o **kriklontr**, jfr U 112.

375. Vidbo kyrka.

Pl. 41.

Litteratur: B 36, L 527, D 2:163. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F 1 5:1 n:r 38, Monumenta 3, bl. 123; O. Celsius, SR 2, s. 63, 490, 583; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 209; Kyrkoinventarium 1829 (ATA); UFT h. 4 (1875), s. 66; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 38, Anteckningar (ATA); Sveriges kyrkor, Uppland 4 (1920), s. 452; O. v. Friesen i Runorna (1933), s. 208.

Äldre avbildningar: Peringskiöld, teckning (F 1 5:1), träsnitt (i F 1 5:1, Monumenta 3 och B 36); Dybeck a. a.; Brate foto 1909 (ATA).

I *Ransakningarna* uppges, att »Emällan Kyrkian och Prästegården finnes en Runasteen omkull liggiande som och skall opresas någodt medh runa skrift rijtat». Peringskiöld anger som plats »Wijdboo Kyrkiowreet» (B 36: »Kyrkowret», L 527: »Kyrkovreten»). Kyrkvreten är ett jordstykke på västra sidan av landsvägen, N om kyrkogården. Av Peringskiölds teckning framgår, att stenen redan vid denna tid varit sönderslagen i tre delar; den har tydligen icke varit rest utan legat på marken. Troligen avses denna runsten med en anteckning hos Celsius (1730): »Vidbo Sⁿ uht med Kyrkian i en åker nedgraven, att han ej mehr än half synes, men skal vara mycken ritning, och Runor.» Senare torde stenen ha blivit inlagd i en brotrumma. Kyrkoinventariet 1829 meddelar: »(Efter uppgift) En Runsten, förvarad under sjelfva Landsvägen, till täckning öfver Vatten Trumman, som går ifrån kyrkogården (skall wara merkvärdig).» I beskrivningen till Geologiska kartbladet »Lindholt» säges, att en runsten finnes »på kyrkvreten vid Vidbo kyrka». Dybeck fann de tre delarna av stenen, »hvilke sistlidne vår [1869] lågo nedsunkne i ett större dike i kyrkvreten vester om kyrkan». *UFT*: »Stenen är sprängd i tre delar och ligger vid en väg invid ett dike, vester om kyrkan.» Någon gång vid slutet av 1800-talet flyttades stenen till sin nuvarande plats, utanför sydvästra hörnet av kyrkogårdsmuren, 2 m. Ö om landsvägen. Den har blivit lagad och rest år 1940.

Rödaktig, skifferrik gnejs. Höjd över marken 1,90 m., bredd (nedtill) 1,12 m. Den ristade ytan är delvis hårt vittrad. Särskilt gäller detta om figurerna i mitten: rytARBILDEN är svagt skönjbar; däröver finnas svaga linjer av en figur, men högra delen av denna är fullständigt borta. Också h. rundjurets huvud är delvis förstört genom vittring. Runorna äro däremot i stort sett väl bevarade.

Inskrift:

sikfastr · aukinla - h þauh litu rita stain þino aftir uinoman sun si - in hon uarp tauþr i buhi

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70 75

Sigfastr ok Ginnlaug þauu letu retta stain þenna æftir Vinaman, sun sinn. En hann varð dauðr i buhi.

»Sigfast och Ginnlög de läto uppresa denna sten efter Vinaman, sin son. Och han blev död i buhi.»

Till läsningen: Inskriften har endast ett sk, efter det första namnet. Stungna runor förekomma icke. Icke stungna äro sålunda 3 och 11 k. Övre delen av bst i 4 f är förstörd. a och n-runorna ha bst endast på v., resp. h. sidan av hst. Runan 16 är helt borta. 21 h är fullt tydligt. Övre delen av hst i 34 n är skadad, av bst finns endast ett spår. Alla runorna i 44—50 uinoman äro fullt säkra. I sprickan finnas spår av runan 56 [n]. Alla runorna i 72—75 buhi äro fullt säkra. — Peringskiöld: Hst i runan 16 finns bevarad, likaså hela 34 n. — Brate: »Det sista ordet är buhi eller möjligen(?) buhin, i det att det ser ut, som om ett känne-streck till n vore hängt på högra linien av en korsande slinga.»

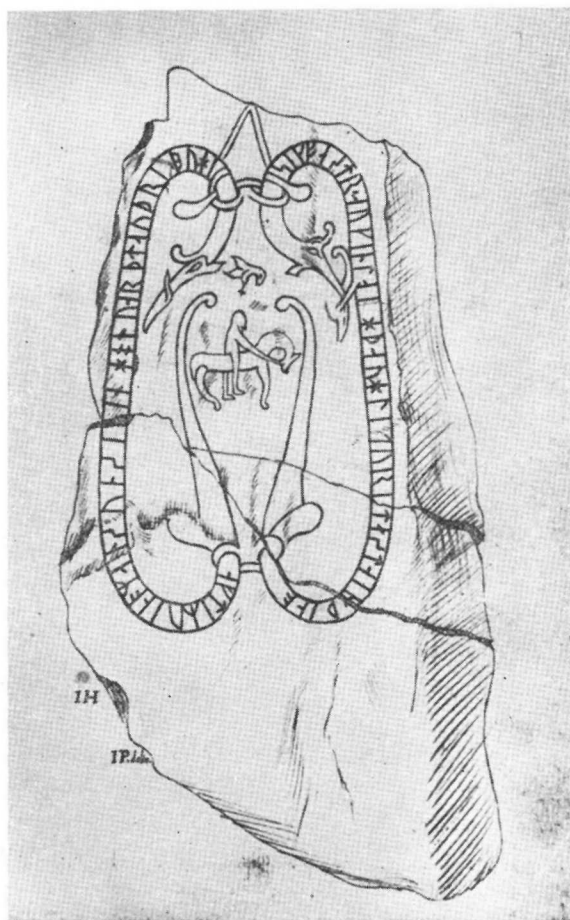

Fig. 89. U 375. Vidbo kyrka. Efter teckning av Peringskiöld.

21 h är väl sannolikt felristat för n. Ristaren använder o-runan som tecken för nasalerat a: **pino, uinoman, hon.**

Om namnet *Sigfastr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100. Kvinnonamnet *Ginnlaug* är ganska sällsynt. Det är endast känt från följande uppländska inskrifter: L 70 Ölsta, Gryta sn, L 299 Rasbokils kyrka, L 312 Bro kyrka, L 1553 Vaxala kyrka (enl. O. von Friesens läsning). *Ginnlaug* är emellertid sannolikt endast en sidoform till det vida vanligare *Gillaug*, belagt i ett 20-tal uppländska inskrifter jämte en sörmländsk (Sö 205) och en östgötsk (Ög 39).

Ett mycket märkligt namn är *Vinaman*. Det är alldeles enastående i runinskrifterna. I nordiska medeltidskällor är det känt endast i ett enda fall, som namn på en av S:t Sigfrids fränder, som led martyrdöden i början av 1000-talet. Såsom A. Grape påpekat (*Studier över de i fornsvenskan inlånade personnamnen* 1, 1911, s. 42), är namnet *Vineman* icke ovanligt i England (W. G. Searle, *Onomasticon Anglo-Saxonicum*, 1897). »Det förekommer dock även flerstädes bland tyskar och franker (särskilt kring övre Rhen, i nuvarande Schweiz och Lothringen) under formerna *Winiman*, *Wineman* (*Guinaman*). I valet mellan dessa båda alternativ synes mig ags. inlån vara rimligast att förutsätta, främst på grund av de livliga förbindelser, som omkring år 1000 och de följande decennierna rådde mellan Sverige och England, men också i någon mån därför att namnet finnes knutet till en kyrklig tradition, vars egen uppgift om dess engelska härkomst ännu ej blivit motbevisad.» Grape är icke benägen att tro, att legendens *Vinaman*

har haft något att betyda för namnets historia i Sverige. Det är ett oberoende därav från England inlånat namn. Såväl Brate som von Friesen hålla däremot för sannolikt, att inskriftens Vinaman har fått sitt namn genom uppkallelse efter den värendske martyren. Samma mening har uttalats redan av O. Celsius, som har observerat, att Vinaman är ett främmande namn. »Hinc certissime concludi potest lapidem hunc et alios post Olai Skotk. seculum positos esse.» I Sigfridslegenden, sannolikt författad i Växjö i början av 1200-talet (*Scriptores Rerum Suecicarum Medii Ævi* 2, 1828, s. 344 f.), berättas, att Sigfrid förde med sig till Varend »tres sui nepotes, quorum nomina sunt Unamannus, Sunamannus et Vinamannus». Den förste var präst, den andre mässdjäkne, den tredje subdiakon. Liksom Sigfrid själv voro de engelsmän till börden, och det säges i legenden, att de icke behärskade landets språk (morem terræ et linguam non perfecte noverant). De ledo martyrdöden, och deras avhuggna huvuden nedsänktes i Helgasjön. Hurusom dessa sedan genom ett under återfunnos av S:t Sigfrid, berättas utförligt i legenden. Det är synnerligen märkligt att återfinna ett av legendens namn i en uppländsk runinskrift, som av allt att döma härrör från 1000-talets mitt. Stenen är rest över Vinaman av hans föräldrar Sigfast och Ginnlög. Sonen bör vid sin död ha varit åtminstone 20—25 år, och han skulle under denna förutsättning ha varit född omkring 1020. Om han har blivit uppkallad efter legendens Vinaman, har detta skett en förvånande kort tid efter de händelser, som legenden skildrar.

Om Vinaman upplyses i inskriften, att *hann varð dauðr i buhi*. Det sista ordet **buhi** bör rimligtvis vara ett ortnamn. Man måste också förutsätta, att detta har varit allmänt känt på 1000-talet, så att varje läsare av inskriften omedelbart förstod, vilken plats som åsyftades. Det förefaller emellertid synnerligen svårt att nu identifiera det ortnamn, som döljer sig under inskriftens **i buhi**. Brocman förmodar, att **buhi** är fel för **brhi** och att detta åsyftar staden Borgå i Finland. Brate anmärker, at »**buhi** är kanske Boge på Gotland». Samma mening uttalas av von Friesen: Vinaman »dog i den viktiga överfartsorten Boge på ö. Gotland, tydligen på väg till eller från Östersjöprovinserna». Formellt är denna tolkning säkerligen oangriplig. Man känner sig dock oviss, om det gotländska Boge verkligen har varit en tillräckligt känd ort, för att man skulle vänta dess namn på en runsten i det inre av Uppland, i stället för en mera allmän uppgift: »han blev död på Gotland» e. dyl.

Både Brate och von Friesen antaga, att Vidbo-stenen U 375 är ristad av Åsmund Kåreson. Såväl ornamentik som runornas form och användning tala för att ristningen i varje fall står denne runmästare mycket nära.

376. Vidbo kyrka.

Pl. 42.

Litteratur: B 33, L 526, D 2:162. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 123; O. Celsius, SR 2, s. 488; Kyrkoinventarium 1829 (ATA); UFT h. 4 (1875), s. 65; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 117, Anteckningar (ATA); Sveriges kyrkor, Uppland 4 (1920), s. 452.

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Monumenta 3 och B 33); Dybeck a. a.; Brate foto 1909 (ATA).

Runstenen fanns redan på 1600-talet på Vidbo kyrkogård. Den åsyftas med följande uppgift i *Ransakningarna*: »inne vthi Kyrkeiogarden en Runasten omkull liggiande och finnes något vthi rijtat». Peringskiölds *Monumenta*: »Widbo Kyrkegård» (B 33: »På Kyrko-gården»). I början av 1800-talet hade den blivit tagen till tröskel framför en magasinsbod. Enligt kyrkoinventariet 1829 fanns »En större Runnsten, med oläsliga Runor, begagnad till Tröskel vid Magasinsboden». Dybeck uppger, att stenen låg »såsom trappa till kyrkboden vid norra bo-

gårdsmuren». Också i beskrivningen till Geologiska kartbladet »Lindholm» säges, att en runsten ligger som en bro till en byggnad invid Vidbo kyrka. Den har sedermera (före Brates besök 1909) blivit rest på sin nuvarande plats utanför kyrkogården, vid murens nordvästra hörn, 2 m. S om landsvägen.

Blågrå, skiffrig stenart. Höjd 1,44 m., bredd (nedtill) 1 m. Ristningen är delvis starkt vittrad eller skadad genom trampning.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 33):

ika × let × kiara × bro × ok × staina rita eftir × rahna × sun × sin × ok × rahniltir × eftir × boanta × sin ×
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65
 stain · r[isti]
 70 75

Inga let gæra bro ok steina retta æftir Ragna, sun sinn, ok Ragnhildr æftir boanda sinn. Steinn risti.

»Inga lät göra bron och uppresa stenarna efter Ragne, sin son, och Ragnhild efter sin man. Sten ristade.»

Till läsningen: Intet sk har funnits vid inskriftens början. Huruvida sk ha funnits efter 22 a och 26 a, kan numera icke avgöras. Efter 39 n kan sk svagt spåras. Icke stungna äro 2, 7 k, 24 i. Tydligt stungna äro 5, 27, 53 e. 22 a är absolut säker. Kanten av stenen är skadad från 34 h till 43 o och dessutom, fastän i mindre grad, utefter h. sidan. Övre delen av 37—39 sun är borta. 47 h är skadat. 57 r är säkert (oaktat 31 n). 65 i är skadat på mitten. 68 t har bst endast t. v. om hst. Övriga runor i ordet 67—71 stain äro fullt tydliga. 72 r är likaså tydligt. Därefter är ett stycke av stenen bortslaget, och slutet av inskriften är därför förstört.

Hadorph o. Helgonius: 5 e, 27 i, 53 i. 22 a saknas. Upptill förefaller inskriften ha varit lika mycket skadad som nu. Övre delen av 38—39 un är borta. Däremot hade stenen ett stort fotstycke, och inskriftens slut fanns ännu i behåll. 72—76 risti: Ristaren har velat undvika, att det sista ordet skulle stå upp och ned. Han har velat ha runorna ställda på den yttre, nedre slinglinjen, men måste då givetvis låta dem läsas från h. till v.; en osymmetrisk runa som r blir då en »vänderuna». — Celsius (»Dedit mihi Dn. Stecksenius d. 21 Sept. 1730»): 5 a, 9 n, 22 a, 27 i, 53 a, 72—76 risti. — Dybeck: 5 e, 27 i, 53 i. 22 a saknas. 72—76 risti saknas. — Brate: 5 e, 27 e, 53 i. 22 a saknas. 73—76 isti saknas.

Om namnet *Inga* se Sö 192, U 29 m. fl., *Ragnhildr* U 118. Mansnamnet *Ragni*, kortnamn till *Ragnar*, *Ragnfastr*, *Ragnvaldr* m. fl., är sällsynt. Det är f. ö. belagt endast i en sörmländsk inskrift Sö 62 och en östgötsk Ög 23. Under medeltiden är det i Sverige rätt vanligt (Lundgren-Brate), i Norge sällsynt (Lind).

Ristningen är utförd av ristaren Sten. Brate påpekar, att han har ett visst släktttycke med Öpir. Korset påminner om Öpirs, likaså den smala runslingan med de långsträckta avslutningarna i huvud och fot. Hals och stjärt äro förlängda till en symmetrisk, kringelliknande flätning nedanför korset. Sten har icke signerat någon annan ristning. Sannolikt har han dock, såsom Brate antager, utfört U 378, möjligen också L 530 Kårsta kyrka.

Fig. 90. U 376. Vidbo kyrka. Efter B 33.

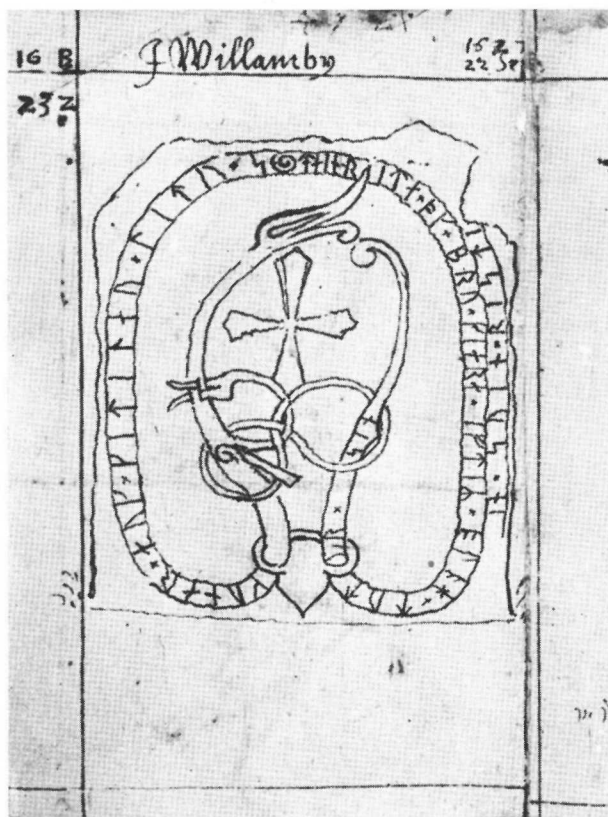

Fig. 91. U 377. Velamby, Vidbo sn.
Efter teckning av Bureus.

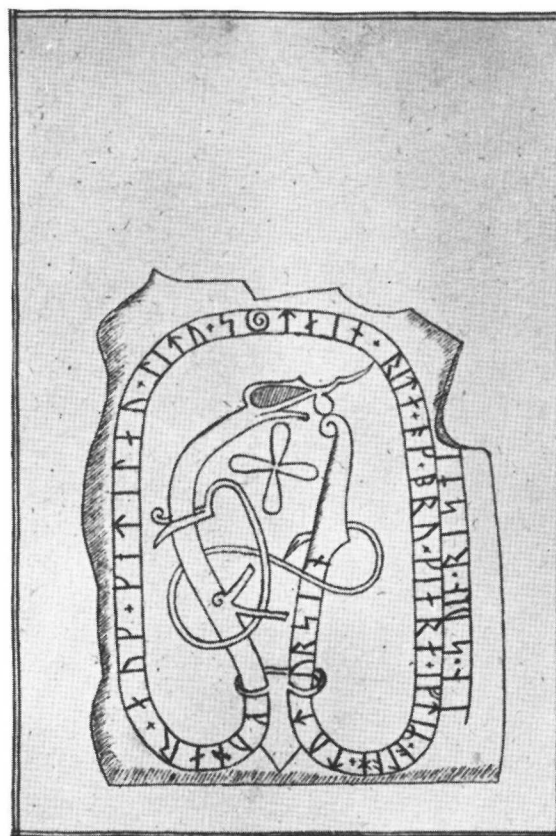

Fig. 92. U 377. Velamby, Vidbo sn.
Efter teckning av Rhezelius.

377. Velamby, Vidbo sn.

Litteratur: B 32, L 529, D 2:161. J. Bureus, F a 6 s. 109 (Bureus' egen uppteckning), s. 207 (Rhezelius), F a 10:2 n:r 16 b; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F 1 5:1 n:r 36, Monumenta 3, bl. 124; O. Celsius, SR 2, s. 64, 177; UFT h. 4 (1875), s. 66; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 89, Anteckningar (ATA).

Äldre avbildningar: Bureus, teckning (F a 10:2 n:r 16 b) och kopparstick (F f 6 n:r 210); Rhezelius, teckning (F 1 2 n:r 32); Peringskiöld, teckning (F 1 5:1) och träsnitt (i F 1 5:1, Monumenta och B 32); Dybeck a. a.; Brate 1909 (fragment, ATA).

Runstenen var känd redan av Bureus, som den 22 sept. 1627 upptecknat inskriften »Vidh Villamby» (F a 6), »I Willamby» (F a 10:2). Rhezelius: »Widh Willembj» (F a 6). *Ransakningarna*: »Vthi Wellamby gårdet straxt vidh byen finnes och en Steen med Runaskriff, med någre andre orijtade». Tydiligen har i närheten av runstenen funnits några resta bautastenar. På Peringskiölds teckning antydes, att framför runstenen varit en stensättning av låga stenar. Platsen anges som »Wijdbo Sochen och Wälamby gårdzbacke» (B 32: »Väländs gärdes backa», L 529: »Wälamby gärdesbacke»). Ännu vid mitten av 1800-talet stod runstenen kvar på sin ursprungliga plats. Dybeck uppger, att, när den av honom granskades, stod den »på en liten höjd i Welambys gårde, norr om och invid vägen mellan gården och Karby, men lærer sedan blivit bortförd och lagd i grunden till ett uthus». I varje fall fanns den icke längre kvar på sitt gamla ställe. Brate säger sig länge förgäves ha sökt efter stenen, tills han av en arbetare fick höra, att ett stycke av en runsten hade legat bland fyllningen i grunden till stallet vid övre

Fig. 93. U 377. Velamby, Vidbo sn. Efter teckning av Peringskiöld.

gården i Velamby. Det lilla fragmentet, 0,66 m. långt och 0,35 cm. brett, visade sig ha tillhört U 377, som sålunda har blivit sönderslagen och förmodligen sedan använd som fyllnad i stenfoten till stallet. Fragmentet tillvaratogs och låg 1909 vid Brates besök invid källardörren strax utanför gårdsplanen till övre gården. Det har sedermera förgäves eftersökts liksom övriga delar av runstenen.

Enligt Brate var fragmentet granit. Stenens höjd (enligt Peringskiöld) ung. 1,35 m., bredd ung. 1,25 m. Ristningen ung. 1,10 × 1,15 m.

Inskrift (enligt B 32):

kunar × auk × ketilau × litu × stain × rita × ok · bru × kiara × iftir × oloh × tutur · sina in suain risti

... nar
70

Gunnarr ok Kætiløy letu stæin retta ok bro gera æftir Olog, dottur sina. En Svæinn risti [run]ar.

»Gunnar och Kättilö läto uppresa stenen och göra bron efter Olog, sin dotter. Och Sven ristade runorna.»

Till läsningen: På stenens h. sida är ett stycke avslaget, varigenom ett par runor av inskriftens sista ord ha gått förlorade. — Bureus: 10 i, 44—47 oloh; 56 a saknas, likaså 61 a och de sista runorna 69—71 nar. — Rhezelius: 10 e, 44—47 oloh; 56 a saknas, likaså 61 a och 69—71 nar. — Dybeck: 10 e, 44—47 oloh, 56 a, 61 a, 69—71 nar. — Brate: På det av Brate funna fragmentet funnos runorna 7—12 uk × keti.

Om namnet *Kætiløy* se Sö 338. Något kvinnonamn oloh är f. ö. icke känt. Möjligen är oloh fel för olof Olof, om vilket kvinnonamn se Sö 296-

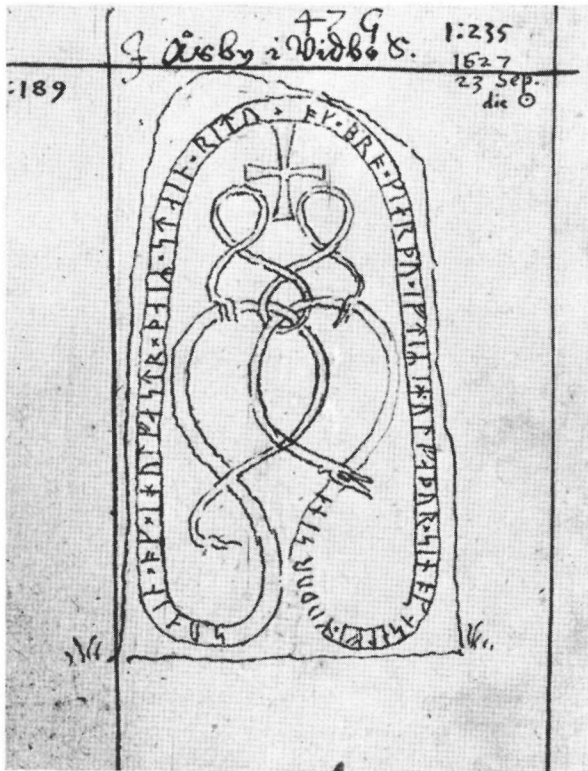

Fig. 94. U 378. Åsby, Vidbo sn.
Efter teckning av Bureus.

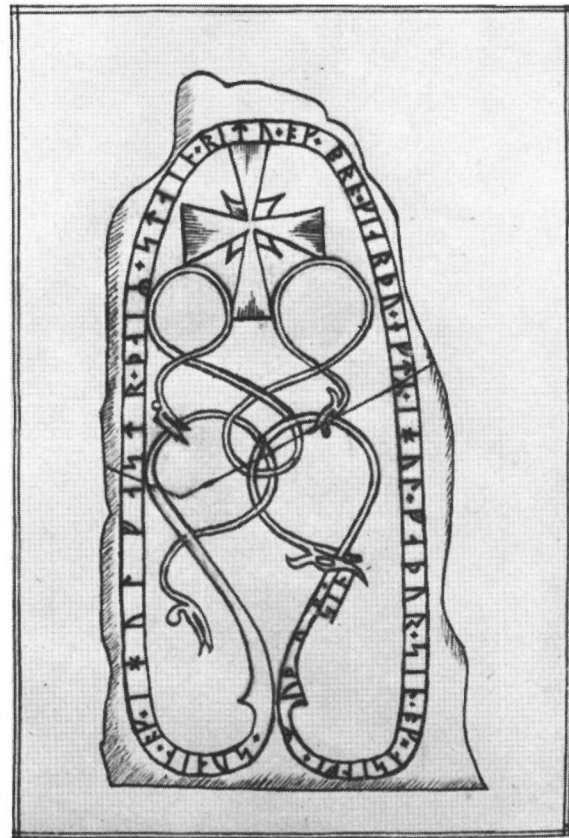

Fig. 95. U 378. Åsby, Vidbo sn.
Efter teckning av Rhezelius.

378. Åsby, Vidbo sn.

Pl. 42.

Litteratur: B 35, L 530, D 2:164. J. Bureus, F a 6 s. 110 (Bureus' egen uppteckning), 204 (Rhezelius), F a 5 n:r 463, F a 1 s. 101, F a 10:2 n:r 47 g; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 125; O. Celsius, SR 2, s. 65, 430, Acta Literaria Sveciæ 2 (1725—29), s. 281; UFT h. 4 (1875), s. 66; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 117, Anteckningar (ATA).

Äldre avbildningar: Bureus, teckning (F a 10:2 n:r 47 g); Rhezelius, teckning (F 1 2 n:r 22); P. Helgonius o. J. Hadorph, träsnitt (i Monumenta 3 och B 35); Dybeck a. a.

Runstenen var känd redan av Bureus; han har själv granskat inskriften den 23 sept. 1627 »Widh Åsby i Widhbo Sokn». Rhezelius anger som plats: »Widh Åsby i N. Gärdsbackan». Stenen är på Rhezelius' teckning kliven ungefär på mitten. *Ransakningarna*: »Widh vägen uthi Åsby giärde finnes och ehn Runasten någodt medh dess bookstäfver påriktadt.» I Peringskiölds *Monumenta* finnes en anteckning: »Åsby gärdsbacke vijd byn i 3 stycken och derföre upspelad d. 10 juni 1684.» Av Helgonius' träsnitt framgår också tydligt, att runstenen vid denna tid har varit sönderslagen i tre delar, som emellertid passade väl tillsammans. Inskriften var därför fullständigt bevarad. O. Celsius, som först har fått inskriften meddelad av d:r Georg Wallin, uppger som plats: »uth med långåsen och Nederänge Krog på Stockholms vägen» (enligt uppgift av krögerskan på Nederänge krog). Senare har han själv den 25 juni 1728 granskat

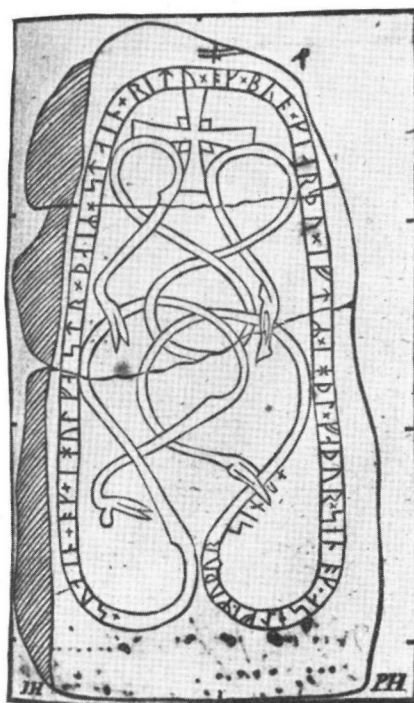

Fig. 96. U 378. Åsby, Vidbo sn. Efter B 35.

inskriften. I *Acta Literaria Sveciae* uppger han platsen sålunda: »In Parœcia Widbo, et villa Åhsby, Max. Rev. et Ampliss. Doct. Dn. Georgii Wallini, Biblioth. Acad. Ups. Tusculano amœnissimo.» I beskrivningen till Geologiska kartbladet »Lindholm» (tryckt 1864) uppgives, att en runsten finnes vid Åsby gästgivaregård, som bro till ett stall. Platsen är utmärkt på kartbladet. Tydligt har runstenen, eller en del av den, vid denna tid legat som trappa till stallet. Häremot strider visserligen Dybecks uppgift (1869), att runstenen ännu för två år sedan (d. v. s. 1867) hade stått i Åsby västra gårde. Ett stycke, den nedre delen av runstenen, hade sedermera (omkring 1870) blivit inmurat i taket till en källare; de båda andra uppgåvos vara dolda i källarens sidomurar. Fotstycket av runstenen ligger fortfarande som takhäll till källarsvalen i huset 70 m. SSV om Åsby mangårdsbyggnad, 6 m. S om landsvägen Vidbo—Norrunda.

Ljusgrå granit. Ristningens längd på det bevarade fotstycket 1 m., bredd 0,75 m. Stenens höjd (enligt B 35) ung. 2 m., bredd 0,95 m.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter Celsius):

× suain × ok × ihy|lfastr × þair × stain × ritu × ok × bro kiarþu × eft - r × ihul × faþur × sin · ok ·] aselfi ·

mupur sina

70

Svæinn ok Igulfastr þeir stæin rettu ok bro gærðu æftir Igul, faþur sinn, ok Asælf, moður sina.

»Sven och Igulfast de uppreste stenen och gjorde bron efter Igul, sin fader, och Åsälv, sin moder.»

Till läsningen: 10 y har en tydlig prick. Säkert stunget är också 62 e. — Pureus (F a 6): 10 u, 41 e, 48 u, 62 e; 74 a saknas. (Teckningen i F a 10:2 har följande avvikelser: 41 i,

*74 a). — Rhezelius (F a 6): 10 **u**, 41 **e**, 48 **u**, 62 **i**, 74 **a**. (Teckningen i F 1 2 har följande avvikelser: 44 **i** och 74 **a** saknas.) — Hadorph o. Helgonius: 10 **u**, 41 **i**; 44 **i** står mitt i sprickan på stenen; 48 **p**, 62 **e**. — Celsius: 10 **y**, 41 **e**, 48 **u**, 62 **e**. Om r. 44 anmärker han: »sryckian går mitt igenom i». — Dybeck: 10 **u**. Runorna 50—59 × **fapur** × **sin** × **ok** ·, som nu äro dolda, finnas på Dybecks avbildning; därjämte bst i 49 l. 62 **e**. — Brate: 10 **y**, 62 **e**.

Om namnet *Igulfastr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100, om *Igull* ib. s. 106, om *Aselfr* ib. s. 109.

U 378 är, såsom Brate har framhållit, sannolikt ristad av samme man som U 376 vid Vidbo kyrka. På den runstenen namnger han sig som Sten.